ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО

УДК (316.2+316.7):002

Комова Марія Василівна,
кандидат філологічних наук, доцент
доцент кафедри соціальних комунікацій
та інформаційної діяльності
Національного університету
«Львівська політехніка»
maria.komova@gmail.com

Петрушка Аліна Іванівна,
кандидат наук із соціальних комунікацій
провідний спеціаліст Науково-технічної бібліотеки
Національного університету
«Львівська політехніка»,
alina.stashko@gmail.com

ДОКУМЕНТАЛЬНА РЕКОНСТРУКЦІЯ ЯК РІЗНОВИД НАУКОВОГО РЕТРОСПЕКТИВНОГО МОДЕЛЮВАННЯ

Метою роботи є *обґрунтування методу документальної реконструкції як різновиду наукового ретроспективного моделювання.* ***Методологія дослідження*** *полягає у використанні загальнонаукових методів і спеціальних методик: аналізу, синтезу, логічного методу, методу візуалізації результатів дослідження. Застосування аналітико-синтетичного, логічного методів дало змогу обґрунтувати метод документальної реконструкції, особливість якого полягає в здатності реалізувати теоретичне відтворення системних, синхронних та діахронних аспектів реалізації фактів (подій, явищ, процесів), логіки та еволюції формування теорій (концепцій, гіпотез), зовнішнього вигляду і конструкції реальних об'єктів, інформація про які розпорошена в різних документальних джерелах з глибокою ретроспективою і не становить цілісного наукового знання на час початку дослідження.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає в тому, що в статті обґрунтовано запровадження в методологію наукових досліджень методу документальної реконструкції.* ***Висновки.*** *Документальна реконструкція має значний потенціал щодо розвитку методологічних ресурсів наукових досліджень, об'єктом яких є певні локальні феномени минулого: факти, персоналії, теорії, гіпотези.*

Ключові слова: *документ, документальна реконструкція, методологія, метод, фактологічна інформація, документальна інформація*

Комова Мария Васильевна,
кандидат филологических наук, доцент
доцент кафедры социальных коммуникаций и информационной деяльности
Национального университета «Львовская политехника»

Петрушка Алина Ивановна,
кандидат наук по социальным коммуникациям
ведущий специалист Научно-технической библиотеки
Национального университета «Львовская политехника»

ДОКУМЕНТАЛЬНАЯ РЕКОНСТРУКЦИЯ КАК РАЗНОВИДНОСТЬ НАУЧНОГО РЕТРОСПЕКТИВНОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ

Целью работы *является обоснование метода документальной реконструкции как разновидности научного ретроспективного моделирования.* ***Методология исследования*** *заключается в использовании общенаучных методов и специальных методик: анализа, синтеза, логического метода, метода*

© *Комова М.В., Петрушка А.І.*

визуализации результатов исследования. Применение аналитико-синтетического, логического методов позволило обосновать метод документальной реконструкции, особенность которого заключается в способности реализовать теоретическое воспроизведение системных, синхронных и диахронных аспектов реализации фактов (событий, явлений, процессов), логики и эволюции формирования теорий (концепций, гипотез), внешнего вида и конструкций реальных объектов, информация о которых распылена в различных документальных источниках с глубокой ретроспективой и не представляет целостного научного знания на момент начала исследования. ***Научная новизна*** *работы заключается в том, что в статье обосновано введение в методологию научных исследований метода документальной реконструкции.* ***Выводы.*** *Документальная реконструкция имеет значительный потенциал по развитию методологических ресурсов научных исследований, объектом которых являются локальные феномены прошлого: факты, персоналии, теории, гипотезы.*

Ключевые слова: *документ, документальная реконструкция, методология, метод, фактологическая информация, документальная информация*

Komova Maria,
Candidate of Philological Sciences (Ph. D.)
Associate professor of Social Communication and Information Science Department
Lviv Polytechnic National University

Petrushka Alina,
Ph.D. in Social Communications,
leading specialist at the Scientific Library
Lviv Polytechnic National University

DOCUMENTARY RECONSTRUCTION AS A KIND OF SCIENTIFIC RETROSPECTIVE MODELING

Purpose of Article. *The work aims to substantiate the method of documentary reconstruction as a kind of scientific retrospective modeling.* ***Methodology.*** *The research methodology consists based on using general scientific methods and particular methods: analysis, synthesis, logical method, the method of visualization of research results. The application of analytic-synthetic and logical methods allowed to substantiate the practice of documentary reconstruction, the peculiarity of which is the ability to realize the theoretical reproduction of systemic, synchronous and diachronic aspects of the facts (events, phenomena, processes) realization, logic and evolution of the theories (concepts, hypotheses) formation, appearance and construction of real objects, the information about which is scattered in various documentary sources with a broad retrospective and does not constitute an integral scientific knowledge at the moment of the investigation beginning.* ***The scientific novelty*** *of the work is the justification for introducing the method of documentary reconstruction into the methodology of scientific research.* ***Conclusions****. Documentary reconstruction has significant potential for the development of methodological resources of scientific research, the objects of which are particular local phenomena of the past: facts, personalities, theories, hypotheses.*

Key words: *document, documentary reconstruction, methodology, method, factual information, documentary information.*

Актуальність теми дослідження. Наукові дослідження здійснюються з використанням системи методів, які у своїй сукупності і взаємозв'язку дають можливість розкрити предмет наукового пошуку. Однак кожен з них має свою особливість, яка виявляється в різноманітності та алгоритмі дій, використанні різного інструментарію та технологій. Вивчення функціональних особливостей документальної інформації актуалізує звернення до методичного інструментарію, що дає змогу узагальнити засвідчене, однак розпорошене в ретроспективних документних джерелах наукове знання і представити як цілісну систему. Саме в цьому полягає особливість пропонованого методу документальної реконструкції, який має значний потенціал використання під час досліджень, об'єктом яких є певні локальні феномени: факти, персоналії, теорії, гіпотези.

Актуальність теми дослідження. Метою роботи є обґрунтування методу документальної реконструкції як різновиду наукового ретроспективного моделювання. *Для досягнення мети головними завданнями є* визначити методологію документальної реконструкції в об'єктному, ресурсному аспектах та за кінцевим продуктом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Документальна реконструкція розглядається як особливий пізнавальний процес, метод теоретичного і практичного пізнання. Метод реконструкції (від лат. re- – префікс у значенні відновлення, і constructio – побудова) широко використовується у сферах мовознавства, історії, політології, економіці, психології, будівництва [4; 15 – 19]. Так, у порівняльно-історичному мовознавстві позначає комплекс прийомів і методів відтворення незасвідчених мовних явищ, форм шляхом історичного порівняння відповідних одиниць окремої мови, групи або родини мов [10]. Документальна реконструкція є одним із вагомих компонентів історичної реконструкції, яка передбачає відтворення матеріальної й духовної культури тієї або іншої історичної епохи й регіону з використанням не тільки археологічних, образотворчих, але й письмових джерел [7]

Процес створення реконструкту, тобто відтворення певного феномену за фрагментами, збереженими в документних джерелах, робить його близьким, однак неспорідненими з таким поширеним методом, як моделювання. Реконструкт і модель зближує їхнє розуміння як сутностей, що відтворюють, відображають принципи внутрішньої організації або функціонування, певні властивості, ознаки чи характеристики об’єкту дослідження [1]. Це дає підстави розглядати метод документальної реконструкції як різновид моделювання.

Водночас ці методи наукового пізнання мають суттєві розбіжності (табл. 1). Моделювання передбачає створення моделі – об’єкту пізнання за заданими (технічними, когнітивними, емпіричними) вихідними параметрами, які властиві реальному об’єкту. Модель є допоміжним замісником реального об’єкту і слугує засобом, формою наукового пізнання. Результати дослідження моделі переносяться на реальний предмет вивчення. Документальна реконструкція опирається на фактологічну інформацію, засвідчену в ретроспективних документах. Реконструкт є кінцевим результатом наукового пошуку.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика документальної реконструкції і моделювання

Критерії зіставлення	Документальна реконструкція	Моделювання
об’єкт	реалія минулого (факт, теорія, гіпотеза), засвідчена документом	задум (конструкція)
співвіднесення з реальністю	відтворення реалій минулого	перенесення результатів дослідження моделі на реальний об’єкт в майбутньому
вихідна база	фактологічна інформація, засвідчена документом	очікувані параметри, розрахунки, опис
часові межі	минуле	без обмежень
просторові межі	локальність	без обмежень
результат	реконструкт як результат дослідження	модель як засіб, форма наукового пізнання

Технології моделювання у сфері соціальних комунікацій спираються на розроблені узагальнені моделі обміну інформації, до яких належать:

1. Моделі, побудовані на взаємозв’язку тексту і комунікації [13]:

– інформаційно-технічні моделі комунікації (Серажим К., Вівер У., Шенон К., Колмогоров А.);

– семіотичні моделі тексту, дискурсу (Греймас А., Лотман Ю., Почепцов Г., Шингарьова О.);

– прагмалінгвістичні моделі дискурсу (Атанян Є., Сусов І., Шевченко І.);

– діалогічна модель комунікаційної ситуації (Бахтін М., Селиванова О.);

2. Моделі, побудовані за принципом руху інформації [2, с. 47 – 51]:

– лінійні моделі, в яких комунікаційний процес лінійно спрямований від адресанта до адресата (Лассвелл Г., Шенон К., Якобсон Е., Лотман Ю.);

– інтерактивні моделі, в основі яких лежить активність усіх учасників за рахунок зворотного зв'язку (Бахтін М., Барт Р., Шпет Г.);

– трансактивні моделі, в основі яких лежить одночасна участь у комунікаційному процесі кількох комунікаторів (Шрамм В.);

– узагальнена модель, яка розглядає комунікацію як поєднання обміну інформацією та соціально-психологічну взаємодію (Попов Є.) [11].

Теоретичні засади моделювання розроблено дослідниками Ланде Д.В., Фурашева В.М., Юдкова К.В., які визначили методологію і методику професійної діяльності з інформаційного та соціально-правового моделювання, прогнозування, проектування. Високу продуктивність має розроблення моделей у соціально-правовій сфері, масово-комунікаційній діяльності в таких аспектах, як моделювання переваг груп людей, моделювання політики закритих режимів, модель електорального процесу, модель управління репутацією, модель боротьби з корупцією [8].

У сфері документознавства, соціальних комунікацій метод моделювання використовувався для аргументації та розроблення концептуальної моделі носіїв науково-популярного контенту, яка втілює його функціональні характеристики [12]. У дослідженні було реалізовано мету створити цілісну модель носіїв науково-популярного контенту – як універсального, так і вузько галузевого тематичного спрямування. В основу моделювання було покладено принципи мас-медійної діяльності, які передбачають розвиток носіїв науково-популярного контенту не тільки шляхом використання традиційних форм і методів, але й застосування перспективних технологій на випередження. Такий підхід передбачає першочергове формулювання якісних характеристик майбутнього інформаційного продукту з подальшою селекцією найбільш ефективних технологій, які забезпечать досягнення його конкурентоздатності на інформаційному ринку. Інструментарій форсайту пропонує такі ефективні форми реалізації зворотного зв'язку, як підготування розробок за заданою тематикою експертними панелями, інтерв'ю з керівниками успішних медіа компаній, опитування тематичних фокус-груп, що дасть можливість уникати засилля застарілих, неефективних форм та підходів мас-медійної діяльності та здійснювати творчий стрибок носія науково-популярного контенту на якісно новий рівень. Використання форсайт-методології у формуванні концептуальної моделі розвитку носіїв науково-популярного контенту дало можливість максимально повно врахувати особливості його стилістично-типологічних характеристик, що опирається на потенціал інтеграції журналістської майстерності, інноваційних маркетингових та інформаційних технологічній. Моделювання стратегічного розвитку носія науково-популярного контенту ґрунтується на врахуванні важливості міждисциплінарної сутності вимог до функціонування сучасного конкурентоздатного інформаційного продукту, що передбачає консолідацію зусиль фахівців різних напрямів при визначенні творчих, науково-технологічних та комерційних пріоритетів. Моделювання соціально-комунікаційних процесів та явищ в умовах громадянського суспільства є вагомим компонентом соціального управління. Цілеспрямованість моделювання в річищі процесів соціального управління реалізується у здатності усвідомлено формулювати мету діяльності, зумовлену суспільними інтересами і потребами, знаходити адекватні форми і засоби її досягнення та прогнозувати результати здійсненого впливу. Моделювання соціально-комунікаційної діяльності розглядається як цілеспрямований процес, який поєднує творчі, інтелектуальні та мотиваційні компоненти учасників комунікаційної взаємодії. Моделі соціально-комунікаційних систем підвищують ступінь прогнозованості, передбачуваності розвитку досліджуваних об'єктів, а також дають підстави для формулювання науково обґрунтованих, аргументованих реко-

мендацій щодо скерування суспільних явищ у визначеному моделюванням напрямі [12].

Наукова громадськість має можливість ознайомитися з науковим доробком Вербового Р.М., який, вивчаючи тенденції розвитку, специфіку тематики електронних молодіжних видань, запропонував формальну й описову композиційно-графічну модель українського молодіжного журналу, в межах якої:

– визначив елементи композиційно-графічного наповнення українського молодіжного журналу;

– розробив методику організації простору журналу шляхом розроблення системи розміщення елементів оформлення;

– сформулював особливості та закономірності стратегії позиціонування молодіжного журналу видавництвом, що реалізується через візуальне відображення концептуальної сутності видання;

– встановив принципи практичного використання композиційно-графічної моделі українського молодіжного журналу [3].

Виклад основного матеріалу. Система методів наукових досліджень сформована, ґрунтуючись на особливостях їхньої методології в об'єктному, ресурсному аспектах і за кінцевим продуктом. Висока ресурсність документальної реконструкції визначає позиціонування в сфері наукової методології, яку формують:

– методи, засновані на дослідженні, знаннях та інтуїції спеціалістів (метод «мозкового штурму», сценарний метод, метод експертних оцінок, метод ділових ігор);

– методи формалізованого представлення систем (аналітичні, статистичні, логічні, семіотичні, моделювання, графічні, лінгвістичні);

– комплексні методи (типологія, ситуаційне моделювання, методи дослідження інформаційних потоків) [9].

Вважаємо, що у системі методів наукових досліджень документальна реконструкція належить до комплексних методів, оскільки є не тільки методом, що заснований на дослідженнях, знаннях та інтуїції дослідників, але й таким, що використовує методи формалізованого представлення систем.

Особливості методу. Метод документальної реконструкції дає змогу реалізувати теоретичне відтворення системних, синхронних та діахронних аспектів реалізації фактів (подій, явищ, процесів), логіки та еволюції формування теорій (концепцій, гіпотез), зовнішнього вигляду і конструкції реальних об'єктів, інформація про які розпорошена у різних документальних джерелах з глибокою ретроспективою і не становить цілісного наукового знання на час початку дослідження. Метод документальної реконструкції дає можливість вивчити, систематизувати та узагальнити засвідчене, однак розпорошене в ретроспективних документних джерелах наукове знання і представити нове наукове знання як цілісну систему.

Об'єкт методу. Документальна реконструкція реалії опирається на загальнонаукову методологію, предметно-об'єктне обґрунтування і принципи, що властиві будь-якому науковому пошуку, однак об'єктом дослідження є певні локальні реалії минулого, засвідчені в документах факти (події, явища, процеси), концепції, теорії, гіпотези, персоналії.

Ресурсність документальної реконструкції визначаємо як здатність використовувати потенціал застосованих дослідницьких і формалізованих методів та їх поєднання, що дозволяє максимально повно, аргументовано та об'єктивно виконати наукове дослідження. Методика документальної реконструкції дає можливість відтворити вміщену в документальних джерелах інформацію як про когнітивні, так і про матеріальні реалії минулого.

Інтегруючи різні типи науково-дослідної роботи, документальна реконструкція реалізується на двох рівнях наукового знання: емпіричному і теоретичному. Емпіричне пізнання ґрунтується на безпосередньому дослідженні документальних джерел, використовуючи методи реального спостереження, опису, візуалізації результатів. Емпіричне знання породжується безпосередніми даними спостережень, аналізом залежностей, формулюванням узагальнень, виявленням фактів, що є базою і стимулом розвитку теоретичного пізнання. Теоретичне пізнання оперує сутностями, об'єктивними закономірностями для побудови певної теорії, використовуючи методи ідеалізації, історичний, логічний, аксіоматич-

ний, гіпотетичний, метод сходження від абстрактного до конкретного, від часткового до узагальненого, від розрізненого до цілісного. Структуру теоретичного знання, що є вихідним у випадку використання методу документальної реконструкції, формують теоретичні моделі часткового характеру, абстрактні теоретичні об'єкти, їхні варіанти та інтерпретації, а також теоретичні інтерпретації емпіричних залежностей і фактів. Теоретичне знання організовує емпіричне, передбачає дослідження нових закономірностей і фактів.

Методологія документальної реконструкції опирається на використання загальнонаукових методів: логічного аналізу, синтезу, групування і систематизації, системного підходу.

Документальна реконструкція, орієнтуючись на системні зв'язки реалій, використовує комплекс прийомів: відбір і синхронне зіставлення, групування та систематизація логічно близьких чи тотожних тверджень, виявлення тверджень-опозицій, що мають спільне семантичне поле, виявлення на їхній основі закономірностей та особливостей, визначення часової і просторової співвіднесеності, послідовності реалізації деталей майбутньої моделі, моделювання реконструкту. Структура теоретичного знання, створеного шляхом документальної реконструкції, засвідчує, що цей метод за своєю когнітивною сутністю є інтегративним, оскільки увесь методологічний потенціал підпорядкований узагальненій меті – на основі інформації, документально засвідченої в різних джерелах, сформувати цілісне нове знання.

Системний підхід застосовується для дослідження об'єкту як цілісної та взаємопов'язаної, взаємозумовленої сукупності елементів і формування на цій основі нового знання [5]. Відповідно до вимог системного підходу документальна реконструкція:

– має мету: створення реконструкту нового знання про об'єкт дослідження;

– використовує ресурси: документальну інформацію;

– передбачає зв'язок із зовнішнім середовищем: здійснення інформаційного впливу на суспільство;

– очікує на зворотний зв'язок: відгук в суспільства у формі зміни суспільної свідомості, зміни суспільних цінностей, зміни громадської думки.

Тобто, відповідно до вимог загальної теорії систем документальна реконструкція дає можливість дослідити об'єкт не тільки як складне документально засвідчене утворення, але й як вагомого, актуального чинника загальної системи – компонента системи патернів, що формують сучасний інформаційний простір, визначають особливості комунікаційної взаємодії.

Кінцевий продукт. При використанні документальної реконструкції як методу створення нового знання відбувається відтворення певного об'єкту, який належить до минулого, за науковими джерелами, в яких фрагментарно, неповно відображено документальну і, зокрема, фактологічну інформацію щодо цього об'єкту. Результатом документальної реконструкції є сформована модель нового знання, тобто реконструкт, що відтворює реальний перебіг фактів, формулювання цілісної теорії (концепції, бачення) з певного питання, що грунтується на задокументованій інформації.

Важливим аспектом використання документаційної реконструкції є реалізація його потужного інтерпретаційного потенціалу. За своєю суттю реконструкт являє собою систему локальних фактологічно-інтерпретаційних і документаційно-інтерпретаційних полів. Адже фактологічна інформація, що стала об'єктом документальної реконструкції, зазнає сучасного переосмислення і нового трактування. Реконструкт наочно засвідчує, що факт невід'мний від його інтерпретацій. Фактологічно-інтерпретаційне поле виявляє себе як масово-комунікаційне середовище, у якому факт з множиною його інтерпретацій, поширених у системі соціальних комунікацій, є компонентом системи управління знаннями. Факт, перебуваючи в полі фактологічних інтерпретацій, виявляє свою багатогранність, різноманіття. Водночас, перебуваючи в межах однієї інтерпретації, факт відтворює лише ту грань, що відповідає стратегічним і тактичним інтересам інтерпретатора, та втрачає плюралізм трактування, представлення різних поглядів на факт. На цьому новому баченні і грунтуються ідеологічні, аксеологічні, духовні, технологічні засади побудови реконструкту [6].

Адекватність реконструкту. Адекватність реконструкту, отриманого шляхом документальної реконструкції, можна розглядати:

– як міру його когнітивної співвіднесеності з реконструйованим прототипом;

– як міру його відповідності соціальному часу і соціальному простору, в рамках яких реально перебував прототип. Об'єктивну реалістичність реконструкту вибудовує дотримання ознак соціального простору, тобто системи соціальних відносин між людьми, яку прототип відчував інтуїтивно. Суб'єктивну реалістичність відтворює дотримання рис соціального часу, тобто інтуїтивне відчуття прототипом протікання соціального життя, яке переживали сучасники.

– як міру документальної відповідності, що залежить від кількості, повноти, а також достовірності самих досліджуваних документальних джерел.

Особливість верифікації документованого реконструкту на адекватність та правильність полягає в перевірці дотриманні автором принципів науковості, логічності, історизму, об'єктивності, неупередженості під час інтерпретації будь-якої інформації. Оскільки документальна реконструкція може не супроводжуватися точними і незаперечними даними, які підлягають обрахунку, адекватність документованого реконструкту можна вважати відносною. Для перевірки дотримання наукових принципів під час ретроспективних досліджень варто обирати такі прийоми об'єктивної верифікації: діахронне зіставлення інтерпретації елементів реконструкту, апробація збереження актуальності реконструйованих за документальними пам'ятками реалій минулого для задоволення інформаційних потреб сучасності.

Висновки. Документальна реконструкція має значний потенціал щодо розвитку методологічних ресурсів наукових досліджень. Документальна реконструкція дає можливість дослідити об'єкт як складну документально засвідчену сутність, як вагомого та актуального чинника комунікаційної взаємодії – компонента системи патернів, що формують сучасний інформаційний простір.

Список використаних джерел

1. Білецький В.С. Моделювання процесів збагачення корисних копалин : монографія / В.С. Білецький, В.О. Смирнов. – Донецьк : Сх. вид. дім, 2013. – 304 с.

2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф.С. Бацевич. – Київ : Академія, 2004. – 344 с.

3. Вербовий Р.М. Композиційно-графічна модель українського молодіжного журналу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.05 «Теорія та історія видавничої справи та редагування» / Р.М. Вербовий; МОНМС України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2013. – 20 с.

4. Гамкрелидзе Т.В. Индоевропейский язык и индоевропейцы : реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры / Т.В. Гамкрелидзе, Иванов В.В. – Тбилиси: Изд-во Тбилисского ун-та,1984. – 1328с.

5. Жадан І. Мислення політичне // Політична енциклопедія / Редкол. : Ю. Левенець, Ю. Шаповал. – Київ : Парлам. вид-во, 2011. – С. 449.

6. Комова М.В. Інтерпретаційна природа комунікаційної взаємодії / М.В. Комова // Держава та регіони. – 2017. – № 1. – С. 28 – 32.

7. Куєвда В.Т. Історико-психологічна реконструкція психологічної думки в етнокультурному просторі України: монографія / В.Т. Куєвда, В.В. Турбан. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 258 с.

8. Ланде Д.В. Основи інформаційного та соціально-правового моделювання : навч. посібник / Д.В. Ланде, В.М. Фурашев, К.В. Юдкова. – Київ, 2014. – 220 с.

9. Нагорна Л. Метод // Політична енциклопедія / Редкол.: Ю. Левенець, Ю. Шаповал. – Київ : Парлам. вид-во, 2011. – С. 443

10. Нерознак В.П. Реконструкция // Лингвистический энциклопедический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа http://tapemark.narod.ru/les/409a.html.

11. Петрушка А.І. Прогностична модель носіїв науково-популярного контенту як втілення їхніх функціональних характеристик : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук із соц. комунікацій :

27.00.01 «Теорія та історія соціальних комунікацій» / А.І. Петрушка; МОН України, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара. – Дніпро, 2017. – 20 с.

12. Петрушка А.І. Ресурси SWOT-аналізу в моделюванні мас-медіа / А.І. Петрушка // Держава та регіони. –2017.– № 1.– С. 146–150.

13. Різун В.В. Теорія масової комунікації / В.В. Різун. – Київ : Вид. центр «Просвіта», 2008. – 260 с.

14. Федулова Л.І. Форсайт: сучасна методологія технологічного прогнозування / Л.І. Федулова // Економіка і прогнозування. – 2008. – № 4. – С. 124 – 138.

15. Чепа М.-Л.А. Психологічна реконструкція особистості Бояна / М.-Л.А. Чепа // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка. – Т. ІІ. – Ч. 6. – Київ, 2000.

16. Шеремета Ю.А. Агатангел Кримський та ідея "України": реконструкція національного і політичного самоусвідомлення [Електронний режим] / Ю.А. Шеремета. – Режим доступу : http://vuzlib.com/content/view/1774/52/

17. Birnbaum H. Linguistic reconstruction, its potential and limitations in new perspective. – Washington, 1978.

18. Dunkel G. Tipology versus reconstruction // Bono Homini Donum : Essays in historical linguistics. In memory of J. Alexander Kerns / Ed. by Y.L. Arbaitman, A.R. Bomhard. – Amsterdam : John Benjamins B.V., 1981. – P. 559 – 569.

References

1. Biletskyi V.S. (2013). Modeling of processes of minerals enrichment. Donetsk: Skhidnyy vydavnychyy dim. [in Ukrainian]

2. Batsevych F.S. (2004). Fundamentals of communicative linguistics. Kyyiv, Akademiya. [in Ukrainian]

3. Verbovyy R.M. (2013). Composition and graphic model of the Ukrainian youth magazine. Avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. nauk iz sots. komunikatsii : 27.00.05 «Teoriia ta istoriia vydavnychoi spravy ta redahuvannia». Kyyiv, Kyivskyi natsionalnyi universytet im. T. Shevchenka. [in Ukrainian]

4. Gamkrelidze T.V. (1984). Indo-european language and indo-europeans: reconstruction and historical and typological analysis of proto-language and protoculture. Tbilisi: Izdatel'stvo Tbilisskogo universiteta. [in Russian]

5. Zhadan I. (2011). Thinking political. Politychna entsyklopediya. Redkol. : Yu. Levenets, Yu. Shapoval. Kyyiv, Parlamentske vydavnytstvo [in Ukrainian]

6. Komova M.V. (2017). Interpretational nature of the communication interaction. Derzhava ta rehiony. 1, 28 – 32. Seriya «Sotsialni komunikatsii». [in Ukrainian]

7. Kuievda V.T. (2012). Historical and psychological reconstruction of psychological thought in the ethno-cultural space of Ukraine. Kirovohrad, Imeks-LTD. [in Ukrainian]

8. Lande D.V., Furashev V.M., Yudkova K.V. (2014). Fundamentals of information and socio-legal modeling. Kyyiv, NTUU «KPI». [in Ukrainian]

9. Nahorna L. (2011). Method. Politychna entsyklopediya. Redkol. : Yu. Levenets, Yu. Shapoval. Kyyiv, Parlamentske vydavnytstvo. [in Ukrainian]

10. Neroznak V.P. Reconstruction. Lingvisticheskiy entsiklopedicheskiy slovar'. Retrieved from http://tapemark.narod.ru/les/409a.html. [in Russian]

11. Petrushka A.I. (2017). The Predictive Model of Medium of Popular Science Content as Implementation of its Functional Features . Avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. nauk iz sots. komunikatsii : 27.00.01 «Teoriia ta istoriia sotsialnykh komunikatsii». Dnipro, Dnipropetrovskyi natsionalnyi universytet im. O. Honchara. [in Ukrainian]

12. Petrushka A.I. (2017). Resources of SWOT-analysis in modeling of mass media. Derzhava ta rehiony. 1, 146 – 150. Seriya «Sotsialni komunikatsii». [in Ukrainian]

13. Rizun V.V. (2008). The theory of mass communication. Kyyiv, Vydavnychyy tsentr «Prosvita» [in Ukrainian]

14. Fedulova L.I. (2008). Foresight: modern methodology of technological forecasting. Ekonomika i prohnozuvannya. 4, 124 – 138. [in Ukrainian]

15. Chepa M.-L.A. (2000). Psychological reconstruction of personality of Boian. Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii : zbirnyk naukovykh prats. II, 6. Kyyiv : Instytut psykholohiyi im. H.S. Kostyuka [in Ukrainian]

16. Sheremeta Yu.A. (2010). Ahatanhel Krymskyi and the idea of "Ukraine": the reconstruction of national and political self-awareness. Retrieved from http://vuzlib.com/content/view/1774/52/. [in Ukrainian]

17. Birnbaum H. (1978). Linguistic reconstruction, its potential and limitations in New Perspective. Washington.

18. Dunkel G. (1981). Tipology versus reconstruction. Bono Homini Donum : Essays in historical linguistics. In memory of J. Alexander Kerns. Ed. by Y.L. Arbaitman, A.R. Bomhard. Amsterdam : John Benjamins B.V.

УДК 006.322(100)ISO*TC37

Тур Оксана Миколаївна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри українознавства
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського

ТЕРМІНОЛОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ISO/TC 37 LANGUAGE AND TERMINOLOGY

Мета роботи. *Аналіз напрямів діяльності ISO/TC 37 Language and terminology та його робочих груп.* ***Методологія*** *дослідження полягає в застосуванні описового методу, що ґрунтується на опозиційному та прийомі внутрішньої інтерпретації, який дав змогу визначити напрями діяльності ISO/TC 37 Language and terminology.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає у прагненні автора виявити основні напрями діяльності підкомітетів та робочих груп ISO/TC 37.* ***Висновки****. Дослідження напрямів діяльності Міжнародної організації зі стандартизації допоможе здійснювати гармонізацію вітчизняних нормативних актів (стандартів). Стаття приверне увагу фахівців галузі наук документально-комунікаційного циклу.*

Ключові слова: *Міжнародна організація зі стандартизації, ISO, Технічний комітет 37 Мова та термінологія.*

Тур Оксана Николаевна,
кандидат филологических наук,
доцент кафедры украиноведения
Кременчугского национального университета
имени Михаила Остроградского

ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ISO/TC 37 LANGUAGE AND TERMINOLOGY

Цель работы. *Выявление направлений деятельности ISO / TC 37 Language and terminology и его рабочих групп.* ***Методология исследования*** *заключается в применении описательного метода, основанного на оппозиционном и приеме внутренней интерпретации, который позволил определить направления деятельности ISO / TC 37 Language and terminology.* ***Научная новизна*** *работы заключается в стремлении автора выявить основные направления деятельности подкомитетов и рабочих групп ISO / TC 37.* ***Выводы****. Исследование направлений деятельности Международной организации по стандартизации поможет осуществлять гармонизацию отечественных нормативных актов (стандартов). Статья привлечет внимание специалистов отрасли наук документально-коммуникационного цикла.*

© *Тур О.М.*

16. Sheremeta Yu.A. (2010). Ahatanhel Krymskyi and the idea of "Ukraine": the reconstruction of national and political self-awareness. Retrieved from http://vuzlib.com/content/view/1774/52/. [in Ukrainian]

17. Birnbaum H. (1978). Linguistic reconstruction, its potential and limitations in New Perspective. Washington.

18. Dunkel G. (1981). Tipology versus reconstruction. Bono Homini Donum : Essays in historical linguistics. In memory of J. Alexander Kerns. Ed. by Y.L. Arbaitman, A.R. Bomhard. Amsterdam : John Benjamins B.V.

УДК 006.322(100)ISO*TC37

Тур Оксана Миколаївна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри українознавства
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського

ТЕРМІНОЛОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ISO/TC 37 LANGUAGE AND TERMINOLOGY

Мета роботи. *Аналіз напрямів діяльності ISO/TC 37 Language and terminology та його робочих груп.* ***Методологія*** *дослідження полягає в застосуванні описового методу, що ґрунтується на опозиційному та прийомі внутрішньої інтерпретації, який дав змогу визначити напрями діяльності ISO/TC 37 Language and terminology.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає у прагненні автора виявити основні напрями діяльності підкомітетів та робочих груп ISO/TC 37.* ***Висновки****. Дослідження напрямів діяльності Міжнародної організації зі стандартизації допоможе здійснювати гармонізацію вітчизняних нормативних актів (стандартів). Стаття приверне увагу фахівців галузі наук документально-комунікаційного циклу.*

Ключові слова: *Міжнародна організація зі стандартизації, ISO, Технічний комітет 37 Мова та термінологія.*

Тур Оксана Николаевна,
кандидат филологических наук,
доцент кафедры украиноведения
Кременчугского национального университета
имени Михаила Остроградского

ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ISO/TC 37 LANGUAGE AND TERMINOLOGY

Цель работы. *Выявление направлений деятельности ISO / TC 37 Language and terminology и его рабочих групп.* ***Методология исследования*** *заключается в применении описательного метода, основанного на оппозиционном и приеме внутренней интерпретации, который позволил определить направления деятельности ISO / TC 37 Language and terminology.* ***Научная новизна*** *работы заключается в стремлении автора выявить основные направления деятельности подкомитетов и рабочих групп ISO / TC 37.* ***Выводы****. Исследование направлений деятельности Международной организации по стандартизации поможет осуществлять гармонизацию отечественных нормативных актов (стандартов). Статья привлечет внимание специалистов отрасли наук документально-коммуникационного цикла.*

© *Тур О.М.*

Ключевые слова: *Международная организация по стандартизации, ISO, Технический комитет 37 Язык и терминология.*

Tur Oksana,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of Ukrainian studies Department,
Kremenchuk Mikhailo Ostrohradskyi
National University

THE TERMINOLOGICAL ACTIVITY OF ISO / TC 37 LANGUAGE AND TERMINOLOGY

Purpose of article *is an identification of the activities of ISO / TC 37 Language and Terminology and its working groups.* ***The methodology*** *of the research is to apply a descriptive method based on the opposition and the adoption of subjective interpretation, which allowed the determination of the directions of activity ISO / TC 37 Language and Terminology.* ***The scientific novelty*** *of the work is the author's desire to identify the main areas of activity of the subcommittees and working groups ISO / TC 37.* ***Conclusions.*** *The study of the activities of the International Organization for Standardization will help to harmonize private normative acts (standards). The article will attract the attention of the specialists of the branch of sciences of the documentary-communication cycle.*

Key words: *International Organization for Standardization, ISO, Technical Committee 37 Language and terminology.*

Серед міжнародних організацій, що мають значний вплив на розвиток вітчизняної стандартизації, зокрема стандартизації термінології, найавторитетнішою є Міжнародна організація зі стандартизації (International Organization for Standardization, ISO).

ISO утворилася від об'єднання двох організацій: ISA (Міжнародної федерації національних стандартизаційних асоціацій), заснованої в Нью-Йорку в 1926 році й керованої зі Швейцарії, та Координаційного комітету Організації Об'єднаних Націй (UNSCC), створеного 1944 р. й керованого з Лондона. Незважаючи на свою трансатлантичну батьківщину, діяльність ISA в основному обмежувалася континентальною Європою. Органи стандартизації Великобританії та США ніколи не брали участі в роботі організації, хоча Великобританія приєдналася безпосередньо перед Другою світовою війною. Війна призвела до завершення діяльності ISA, однак у 1944 році Сполученими Штатами, Великою Британією та Канадою був заснований Координаційний комітет Організації Об'єднаних Націй (UNSCC), керований з лондонських офісів поважної на той час міжнародної організації зі стандартизації – Міжнародної електротехнічної комісія (IEC), що була створена 1906 року [2].

Поява ISO завдячує учасникам Конференції національних стандартизаційних організацій, яка відбулася в Лондоні в Інституті цивільних інженерів з 14 по 26 жовтня 1946 року. Двадцять п'ять країн представляли 65 делегатів. Саме вони ухвалили рішення про створення нової міжнародної організації «для сприяння міжнародній координації та уніфікації промислових стандартів» [6].

Безпосередньо термінологічною діяльністю в ISO займається ISO/TC 37 Language and terminology (Мова та термінологія). ISO/TC 37 створений у 1947 році для «стандартизації ресурсів, технологій та послуг, пов'язаних із термінологією, перекладом, інтерпретацією та іншими мовними діями в багатомовному інформаційному суспільстві» [4]. На сьогодні функції Секретаріату виконують SAC (Standardization Administration of China) та ASI (Austrian Standards Institute). Комітет об'єднує зусилля 34 повноправних членів та 29 спостерігачів. На початок 2018 року ISO/TC 37 розробив та опублікував 53 стандарти, 23 стандарти на стадії розроблення.

У бізнес-плані ISO/TC 37, опублікованому 27.09.2013 року на сайті ISO, окреслений перелік питань, які розробляє комітет та його підкомітети [1]. Так, у площині діяльності TC 37 є інструменти мовної технології та ресурси

контенту (тобто термінологія та інші ресурси мови), а також мовні послуги (наприклад, науково-технічна література, технічне спілкування, переклад і тлумачення тощо). Крім того, зазначається, що «ISO / TC 37 був створений з метою стандартизації методології стандартизації термінів. Сьогодні стандарти TC 37 виходять за межі стандартизації термінології, а також охоплюють стандартизацію у сфері інших мовних і контентних ресурсів у будь-якій галузі, яка передбачає спілкування, а також створення, управління та передачу інформації та знань» [5]. TC 37 – це один з дев'яти технічних комітетів ISO, які визнають, що вони горизонтально впливають на всі галузі, що є стратегічно важливим для всієї стандартизації (не тільки через ISO та IEC). Стандартизаційні органи по всьому світу є однією з найбільших груп користувачів стандартів TC 37.

Діяльність TC 37 значною мірою сприяє гармонізації методів складання, подання термінологічних даних та управління ними з метою досягнення послідовної, якісної та готової до використання термінології у всіх галузях знань. TC 37 також працює над стандартами структурованих цифрових мовних ресурсів. Структуровані мовні ресурси включають термінологію, лексичні ресурси (словники, лексики тощо), комерційні дані на основі мов (імена, властивості, каталоги тощо товарів та послуг), знаки та символи, коди й формули, тезауруси, систематики. Стандарти ISO / TC37 не тільки полегшують розроблення та оброблення мовних ресурсів, таких як мовлення та інструменти розпізнавання мов, текстове тіло, лексичні ресурси, а також текстовий аналіз та технології управління знаннями, але вони є важливими для сумісності між різними мовними ресурсами. Релевантні напрями досліджень включають обчислювальну лінгвістику, обчислювальну лексикографію та термінографію, технологію мовлення.

Термінологічні принципи та методи, зазначені у стандартах TC 37, можуть також застосовуватися для ідентифікації, роз'яснення понять та управління ними, що лежать в основі будь-якого типу ресурсів контенту, оскільки:

• термінологічна наука забезпечує принципи та методи підготовки, реєстрації, оброблення термінологічних даних та інших ресурсів мови та вмісту;

• методології термінологічного постачання є ефективними для підготовки та оброблення термінологічних даних, які своєю чергою надалі форматуються у словники, термінологічні бази даних, індекси тощо;

• термінологічна інженерія знань дає інструменти для представлення, управління, доступу та перепідготовки знань різного ступеня складності. Сильна термінологічна складова (що включає термінологічні дані, методи та інструменти) робить управління знаннями надзвичайно ефективним.

Використання стандартів TC 37 знижує витрати на створення термінологічних та інших мовних ресурсів для таких заходів:

• технічна стандартизація та управління якістю;

• підтримка мовної інфраструктури у багатомовних суспільствах (переклад, інтерпретація, технічна підготовка, локалізація, навчання мови тощо);

• забезпечення навчальних ресурсів ефективним мовним змістом;

• розроблення інструментів для мовної індустрії;

• розроблення IT-рішень та продуктів;

• організація знань;

• розроблення технологій оброблення природних мов [3].

Користувачами та цільовими групами TC 37 є:

• стандартизатори, які беруть участь у розробленні термінологічних розділів у технічних стандартах та уніфікованих термінологічних стандартів;

• члени комітетів та груп стандартизації;

• документалісти, архівісти, бібліотекарі та будь-які інші спеціалісти з питань інформації;

• термінологи, викладачі термінознавства;

• спеціалісти: перекладачі, вчителі мови, лінгвісти тощо;

• планувальники мови та мовної політики;

• розробники програмного забезпечення, пов'язаного з інформаційними технологіями, а саме: машинний переклад, управління контентом, автоматична класифікація та системи управління знаннями, системи каталогізації тощо.

Станом на лютий 2018 року структура ISO / TC 37 представлена 5 підкомітетами:

1. ISO/TC 37/SC 1 Principles and methods (Принципи та методи). Робочі групи: ISO/TC 37/SC 1/WG 3 Principles, methods and vocabulary (Принципи, методи та словник); ISO/TC 37/SC 1/WG 4 Socioterminology (Соціотермінологія); ISO/TC 37/SC 1/WG 5 Concept modelling in terminology work (Моделювання концепцій у термінологічній роботі);

2. ISO/TC 37/SC 2 Terminology workflow and language coding (Термінологічний процес та кодування мов).

Робочі групи: ISO/TC 37/SC 2/JWG 7 Joint ISO/TC 37/SC 2 - ISO/TC 46/SC 4 WG: Revision of ISO 639; ISO/TC 37/SC 2/WG 1 Language varieties (Різновиди мови); ISO/TC 37/SC 2/WG 2 Terminography (Термінографія);

3. ISO/TC 37/SC 3 Management of terminology resources (Управління термінологічними ресурсами).

Робочі групи: ISO/TC 37/SC 3/WG 1 Data categories (Категорії даних); ISO/TC 37/SC 3/WG 3 Data interchange (Обмін даними); ISO/TC 37/SC 3/WG 4 Database management (Управління базами даних);

4. ISO/TC 37/SC 4 Language resource management (Управління мовними ресурсами).

Робочі групи: ISO/TC 37/SC 4/WG 1 Basic descriptors and mechanisms for language resources (Основні дескриптори та механізми мовних ресурсів); ISO/TC 37/SC 4/WG 2 Semantic annotation (Семантична анотація); ISO/TC 37/SC 4/WG 4 Lexical resources (Лексичні ресурси); ISO/TC 37/SC 4/WG 5 Workflow of language resource management (Робочий процес управління мовними ресурсами); ISO/TC 37/SC 4/WG 6 Linguistic annotation (Мовні анотації); ISO/TC 37/SC 4/WG 7 Multilingual knowledge representation (Багатомовне представлення знань); ISO/TC 37/SC 4/WG 8 Language resources curation (Забезпечення мовних ресурсів);

5. ISO/TC 37/SC 5 Translation, interpreting and related technology (Переклад, тлумачення та суміжні технології).

Робочі групи: ISO/TC 37/SC 5/TCG Terminology coordination group Working group, ISO/TC 37/SC 5/WG 1 Translation Working group, ISO/TC 37/SC 5/WG 2 Interpreting Working group, ISO/TC 37/SC 5/WG 3 Facilities and equipment for interpreting services.

Крім робочих груп, у структурі ISO/TC 37 працюють 3 окремі робочі групи:

ISO/TC 37/CAG Steering committee (Керівний комітет);

ISO/TC 37/JAC 0 ISO 639 RA Joint Advisory Committee (Об'єднаний консультативний комітет);

ISO/TC 37/TCG Terminology Coordination Group for TC37 (З координації термінології TC37).

Метою TC37 / SC1 Principles and methods (Принципи та методи) (Секретаріат – Standardization Administration of China) є створення стандартів, що визначають основні принципи та методи укладання, оновлення та узгодження термінологій, моделей термінологічних концепцій та інших мовних ресурсів; розроблення керівних принципів для розроблення та впровадження термінологічної політики. Ці стандарти та керівні принципи відповідають потребам промисловості, торгівлі та адміністрування щодо міжкультурного спілкування та управління інформацією. Місія SC 1 полягає в тому, щоб надати фахівцям зі стандартизації та фахівцям визначених галузей знань стандарти та рекомендації, які допоможуть їм створювати якісні термінології та інші мовні ресурси, а також розробляти та впроваджувати життєздатну термінологічну політику. За час свого існування ISO/TC 37/SC 1 Principles and methods (1982 р.) підготував і видав такі основоположні міжнародні стандарти: ISO 1087-1:2000 Terminology work – Vocabulary – Part 1: Theory and application; ISO 860:2007 Terminology work – Harmonization of concepts and terms; ISO 704:2009 Terminology work – Principles and methods; ISO 29383:2010 Terminology policies – Development and implementation ISO 24156-1:2014 Graphic notations for concept modelling in terminology work and its relationship with UML – Part 1: Guidelines for using UML notation in terminology work. На стадії розроблення перебувають такі стандарти: ISO/PRF TR 20694 – Typology of language registers; ISO/NP 29383 – Terminology policies – Development and implementation.

Стандарти, розроблені SC 1, забезпечують теоретичні та методологічні настанови

для розробників широкого кола термінологічних ресурсів. Стандарти SC 1 зосереджуються на стандартизації правил та методів роботи з термінологією, оброблення та презентації термінологій та інших мовних ресурсів, а також принципів формування термінів. Стандарти SC 1 також використовуються комерційними підприємствами як керівні принципи для встановлення правильної практики управління термінологією, і останнім часом розробники IT визнали цінність використання стандартів SC 1 для моделювання фундаментальних концепцій при проектуванні IT-систем. Стандарти SC 1 забезпечують підходи для вирішення цих завдань на основі загальновизнаних методологій. Стандарти SC 1 також широко використовуються в академічних та професійних навчальних програмах.

На початок 2018 року ISO/TC 37/SC 1 об'єднує зусилля 28 повноправних членів та 9 спостерігачів.

Метою ISO/TC 37/SC 2 Terminology workflow and language coding (Термінологічний процес та кодування мов) (Секретаріат – Standards Council of Canada) є укладання стандартів щодо застосування правил та процедур термінологічної роботи у багатьох напрямах стандартизації. Його основне завдання полягає в підготовці практичних стандартів термінологічних робочих потоків, термінографії, лексикографії, управління культурними різноманіттями, схемами сертифікації, методами оцінки та кодування мов. Крім того, аспекти управління термінологією, розроблені в документах SC 2, можуть бути інтегровані як важливі елементи управління документами в цілому. Стандарти SC 2 сприяють посиленню узгодженості та послідовності у визначенні технічних термінів. Це покращує узгодженість усіх стандартів незалежно від того, чи вони стосуються гайок або болтів, або серії ISO 9000 для управління якістю. Стандарти термінології SC 2 також сприяють процесам контролю якості, що застосовуються в бізнесі, підвищуючи надійність та зручність використання продуктів і послуг. SC 2 також публікує стандарти, які визначають вимоги до складання та структурування термінологічних записів у стандартах на прикладі термінологічних записів в документах ISO та IEC, що стосуються введення стандартизованих термінологічних записів в інші культурні та мовні середовища, а також прийняття міжнародно-стандартизованих термінологічних записів регіональними та національними органами стандартизації.

За час своєї діяльності ISO/TC 37/SC 2 Terminology workflow and language coding (1983 р.) підготував і видав 14 міжнародних стандартів, 3 стандарти перебувають на стадії розроблення. На початок 2018 року ISO/TC 37/SC 2 об'єднує зусилля 31 повноправного члена та 10 спостерігачів.

ISO/TC 37/SC 3 Management of terminology resources (Управління термінологічними ресурсами) (Секретаріат – DIN Deutsches Institut für Normung) розробляє стандарти, що містять специфікації та принципи моделювання для систем управління термінологією, знаннями та вмістом щодо семантичної сумісності.

Завдання SC3 полягає у наданні стандартів та інших результатів ISO для постачальників та користувачів термінологічних баз даних, зокрема урядів, комерційних підприємств, постачальників мовних послуг, навчальних закладів та програмних компаній, які розробляють термінологічні інструменти. Результати діяльності SC 3 повинні підтримувати підготовку та використання якісних мовних ресурсів та інструментів для широкого кола додатків у професійній, комерційній та науковій інформації.

Стандарти, розроблені SC 3, є «ігровим полем» для розробників програмного забезпечення щодо управління мовними ресурсами, надаючи їм керівні принципи для розроблення програмного забезпечення. Програмне забезпечення, засноване на стандартах, є передбачуваним у їхньому управлінні мовними даними, що означає, що споживачі таких програмних продуктів мають більше вибору, а конкуренція на ринку є більш справедливою, особливо для компаній-початківців програмного забезпечення. Стандарти SC 3 допомагають уникнути необхідності реконструювати погано розроблені термінологічні ресурси, що призводить до непотрібних витрат та втрати доходу.

Нещодавно SC 3 спільно з ISO TC 184 ініціював проект з розроблення керівних

принципів та стандартів для застосування методологій термінології щодо класифікації продуктів.

За час своєї діяльності ISO/TC 37/SC 3 Management of terminology resources (Управління термінологічними ресурсами) (з 1985 р.) підготував і видав 4 міжнародні стандарти, 5 стандартів перебувають на стадії розроблення. На початок 2018 року ISO/TC 37/SC 3 об'єднує зусилля 24 повноправних членів та 11 спостерігачів.

Мета ISO/TC 37/SC 4 Language resource management (Управління мовними ресурсами) (Секретаріат – KORTERM, Korea Advanced Institute of Science and Technology) полягає у визначенні принципів, методів та структур даних для створення, кодування, оброблення та керування мовними ресурсами, зокрема, лексичними ресурсами та ресурсами, що представляють морфологію, семантику, синтаксис тощо. Ці стандарти також охоплюють дані програм для оброблення природної мови.

Стандарти, розроблені SC 4, відповідають потребам промисловості та міжнародної торгівлі, а також світової економіки стосовно пошуку багатомовної інформації, міжкультурного технічного спілкування та управління інформацією. Метою SC 4 також є забезпечення того, щоб нові розроблення в галузі мовної інженерії, управління знаннями та інформаційних технологій відповідали нормам міжнародної стандартизації для того, щоб:

• максимізувати придатність та повторну доступність мовних ресурсів;

• дозволяти машинним способом обробляти різноманітні мовні ресурси;

• підтримувати інновації, що передують розробленням методів та інструментів для управління мовними ресурсами.

За час своєї діяльності ISO/TC 37/SC 4 Language resource management (Управління мовними ресурсами) (з 2001 р.) підготував і видав 20 міжнародних стандартів, 5 стандартів перебувають на стадії розроблення. На початок 2018 року ISO/TC 37/SC 4 об'єднує зусилля 23 повноправних членів та 15 спостерігачів.

Метою діяльності ISO/TC 37/SC 5 Translation, interpreting and related technology (Переклад, тлумачення та суміжні технології) (Секретаріат – ASI –Austrian Standards Institute) є розроблення міжнародних стандартів не тільки у сфері перекладу, а й у керуванні змістом, глобалізації та інтернаціоналізації. Його місія полягає в тому, щоб забезпечити всі зацікавлені сторони стандартами, які в усіх відношеннях відповідають директивам ISO, з метою надання їм допомоги у щоденному бізнесі та вирішенні потреб ринку.

Підкомітет був створений 2012 року, за час своєї діяльності опублікував 10 стандартів, 7 стандартів перебувають на стадії розроблення. На початок 2018 року ISO/TC 37/SC 5 об'єднує зусилля 34 повноправних членів та 9 спостерігачів.

Представники ISO/TC 37 беруть участь у роботі відповідних організацій та ініціативах щодо просування стандартів та роботи ТС37:

- багато учасників ТС 37 є активними членами національних професійних асоціацій, таких як Американське товариство перекладачів, Азійська федерація оброблення природних мов, Африканська асоціація лексикографії та Форум з термінології Східної Азії (EAFterm);
- делегати ТС 37 проводять активну діяльність зі стандартизації термінології у своїх країнах, наприклад: TERMIUM® (Термінологія і лінгвістичний банк даних уряду Канади), база даних Danterm у Данії, національна база даних термінів Ірландії (focal.ie);
- більшість експертів ТС 37 представляють свої організації в національних дзеркальних комітетах ТС 37 у своїх країнах;
- у доповнення до представництва своїх національних органів стандартизації деякі представники ТС 37 беруть активну участь у регіональних організаціях та проектах стандартизації, де вони можуть сприяти використанню стандартів ТС 37, наприклад:

CEN / ISSS – Європейський комітет стандартизації,

PASC – Тихоокеанський стандартизаційний конгрес;

- представники ТС 37 регулярно відвідують заходи та конференції з метою просування стандартів з термінології: JIAMCATT (Аналітичний центр ООН з термінології),

Translation World, Термінологія та інженерія знань (TKE), Tekom, Термінологія, стандартизація та трансфер технологій (TSTT), Конференція з оцінки мовних ресурсів (LREC), Літня школа TermNet Terminology, Міжнародна конференція з глобальної сумісності мовних ресурсів (ICGL) тощо [1].

Висновки. Отже, проведений аналіз напрямів роботи ISO/TC 37 та його підкомітетів і робочих груп дає підстави стверджувати про їхню значну роль у визначенні основних принципів та методів укладання, оновлення та узгодження термінологій, моделей термінологічних концепцій та інших мовних ресурсів; розробленні керівних принципів для розроблення та впровадження термінологічної політики. Ці стандарти та керівні принципи відповідають потребам промисловості, торгівлі та адміністрування щодо міжкультурного спілкування та управління інформацією.

Список використаних джерел

1. BUSINESS PLAN ISO/TC 37 Terminology and other language and content resources [Електронний ресурс]. – Загол. з екрана. – Режим доступу:https://isotc.iso.org/livelink/livelink/fetch/2000/2122/687806/ISO_TC_037__Terminology_and_other_language_resources_.pdf?nodei.

2. Friendship among equals [Електронний ресурс]. – Загол. з екрана. – Режим доступу: https://www.iso.org/files/live/sites/isoorg/files/about%20ISO/docs/en/ Friendship_among_equals.pdf.

3. ISO Portal [Електронний ресурс]. – Загол. з екрана. – Режим доступу: https://isotc.iso.org/livelink/livelink/fetch/2000/2122/687806/ISO_TC_037__Terminology _and_other_ language_resources_.pdf?nodeid=1160801&vernum=-2.

4. ISO/TC 37 Language and terminology [Електронний ресурс]. – Загол. з екрана. – Режим доступу: https: //www.iso.org/committee/48104.html.

5. ISO/TC 37 Language and terminology [Електронний ресурс]. – Загол. з екрана. – Режим доступу: https: //isotc.iso.org/livelink/livelink/fetch /2000/2122/687806/ISO_TC_037__Terminology_and_other_language_resources_.pdf?nodeid=1160801&vernum=-2.

6. Our story [Електронний ресурс]. – Загол. з екрана. – Режим доступу: https://www.iso.org/en/about-us.html.

References

1. BUSINESS PLAN ISO/TC 37 Terminology and other language and content resources. Retrieved from: https://isotc.iso.org/livelink/livelink/fetch/2000 /2122/687806/ISO_TC_037__Terminology_and_other_language_resources_.pdf?nodei [in English].

2. Friendship among equals. Retrieved from: https://www.iso.org/files /live/sites/isoorg/files/about%20ISO/docs/en/Friendship_among_equals.pdf [in English].

3. ISO Portal. Retrieved from: https://isotc.iso.org/livelink/livelink/ fetch/2000/2122/687806/ISO_TC_037__Terminology_and_other_language_resources_.pdf?nodeid=1160801&vernum=-2 [in English].

4. ISO/TC 37 Language and terminology. Retrieved from: https://www.iso.org/committee/48104.html [in English].

5. ISO/TC 37 Language and terminology. Retrieved from: https://isotc.iso.org/ livelink/livelink/fetch/2000/2122/687806/ISO_TC_037__Terminology_and_other _language_resources_.pdf?nodeid=1160801&vernum=-2 [in English].

6. Our story. Retrieved from: https://www.iso.org/en/about-us.html [in English].

УДК [614.23:002(477)]–051(Слободяник)

***Філіппова Наталя Павлівна*,**
молодший науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського,
аспірант Національної академії керівних
кадрів культури і мистецтв

СИСТЕМА МЕДИЧНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ УКРАЇНИ В СТРУКТУРІ ГАЛУЗЕВОГО ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА М. С. СЛОБОДЯНИКА

Мета роботи *передбачає висвітлення місця системи медичної документації України в межах інформаційної концепції документознавства М. С. Слободяника.* ***Методологія дослідження*** *базується на застосуванні таких методів вивчення медичної галузевої документаційної системи, як соціокомунікативний, системний, інформаційний та ін.* ***Наукова новизна роботи*** *полягає у тому, що вперше визначено передумови формування галузевої складової комплексної науки про документ у межах інформаційної концепції документознавства, в основу якої покладено специфіку системи медичної документації.* ***Висновки.*** *Запропоновано авторське визначення об'єкту і предмету медичного документознавства, його функцій і структури, в якій зокрема виокремлено ключові теоретичні проблеми та проблематику прикладних досліджень. Проаналізовано галузевий аспект наукових розвідок у царині медичного документознавства, присвячених питанню дослідження ролі електронних документів у розвитку відповідної складової системи соціальних комунікацій.*

Ключові слова: *медична документація, галузеве документознавство, Слободяник Михайло Семенович (1949–2015).*

***Филиппова Наталья Павловна*,**
младший научный сотрудник
Института биографических исследований
Национальной библиотеки Украины
имени В. И. Вернадского,
аспирант Национальной академии руководящих
кадров культуры и искусств

СИСТЕМА МЕДИЦИНСКОЙ ДОКУМЕНТАЦИИ УКРАИНЫ В СТРУКТУРЕ ОТРАСЛЕВОГО ДОКУМЕНТОВЕДЕНИЯ М. С. СЛОБОДЯНИКА

Цель работы *предполагает освещение места системы медицинской документации Украины в рамках информационной концепции документоведения М. С. Слободяника.* ***Методология исследования*** *базируется на применении таких методов изучения медицинской отраслевой документационной системы, как социокоммуникативный, системный, информационный и др.* ***Научная новизна работы*** *заключается в том, что впервые определены предпосылки формирования отраслевой составляющей комплексной науки о документе в рамках информационной концепции документоведения, в основе которой – специфика системы медицинской документации.* ***Выводы.*** *Предложено авторское определение объекта и предмета медицинского документоведения, его функций и структуры, в которой в частности выделены ключевые теоретические проблемы и проблематика прикладных исследований. Проанализирован отраслевой аспект научных исследований в области медицинского документоведения, посвященных вопросу исследования роли электронных документов в развитии соответствующей составляющей системы социальных коммуникаций.*

Ключевые слова: *медицинская документация, отраслевое документоведение, Слободяник Михаил Семенович (1949–2015).*

© *Філіппова Н.П.*

***Filippova Natalia*,**
Junior Researcher,
Institute of Biographical Research,
Vernadsky National Library of Ukraine,
Postgraduate student of the National Academy
of Managerial Staff of Culture and Arts

THE MEDICAL DOCUMENTATION SYSTEM OF UKRAINE IN THE STRUCTURE OF MYKHAILO SLOBODYANIK RECORD STUDIES BRANCH

Purpose of Article *is to highlight the place of the medical documentation system of Ukraine in the framework of the Mykhailo Slobodyanik information concept of Record Studies. The* ***methodology*** *of the research is based on the application of such methods of studying the medical branch documentation system, as socio-communication, network, information, etc.* ***The scientific novelty*** *of the paper is based on the idea that the preconditions for the formation of the branch component of the integrated science of the record within the framework of the information concept of Record Studies, based on the specificity of the medical records system.* ***Conclusions.*** *The author's definition of the object and the subject of the Medical Record Studies, its functions, and structure, in which, in particular, critical theoretical and applied research problems are highlighted. The branch aspect of scientific researchers in the field of the Medical Record Studies is devoted to the research of the electronic records role in the development of the corresponding component of the social communications.*

Key words: *medical documentation, branch Record Studies, Slobodianyk Mykhailo Semenovych (1949–2015).*

Актуальність проблематики. Питання комплексного дослідження системи медичної документації України, становлення і розвитку медичного документознавства як одного з найбільш суспільно значущих напрямків наукових розвідок в межах науки про документ досі не ставали об'єктом окремих досліджень, залишаючись поза увагою наукової спільноти. Існуючі на сьогодні праці присвячені головним чином окремим складовим елементам цієї системи, проте проблема формування цілісного її сприйняття потребує подальшої розробки.

Мета дослідження передбачає висвітлення місця системи медичної документації України в межах інформаційної концепції документознавства М. С. Слободяника, визначення об'єкта, предмета, функцій і структури медичного документознавства.

Виклад основного матеріалу. Галузеве документознавство традиційно розглядається як одна зі складових комплексної науки про документ поруч із її загальною частиною.

Наприклад, Г. М. Швецова-Водка у межах поділу документознавства на загальне та спеціальне до першого відносить все, що стосується будь-яких документів, у свою чергу, у другому вона розглядає те, що присвячується певним видам чи типам документів. У спеціальному документознавстві поруч з іншими дисциплінами, присвяченими конкретним видам документів, авторитетна дослідниця зокрема виділяє такі види, як музичне та образотворче документознавство [8].

Визначна роль в обґрунтуванні галузевого документознавства, у тому числі його перспективних напрямів досліджень, належить працям М. С. Слободяника [4; 6]. Науковцем в межах авторської інформаційної концепції документознавства було визначено передумови формування галузевої складової комплексної науки про документ, об'єкт і предмет галузевого документознавства, його структуру, в межах якої зокрема виокремлено ключові теоретичні проблеми та проблематику прикладних досліджень [4].

Вагоме місце проблематика галузевого документознавства займає й у науково-допоміжному бібліографічному покажчику «Українське документознавство (1991–2011)», підготовленому спільними зусиллями М. С. Слободяника та О. А. Політової. Бібліографічний посібник відображає доробок провідних вчених та наукових колективів України за перші двадцять років її незалежності. У межах першого розділу видання «Теорія і

методологія документознавства» поруч із параграфами, присвяченими історії документознавства, документознавчій термінології і зарубіжному документознавству, виокремлено «Галузеве документознавство». Доцільно зазначити, що це єдиний параграф у покажчику, який у свою чергу поділяється на підрозділи: «Управлінське документознавство» та «Юридичне документознавство», що обумовлено їх активним розвитком.

М. С. Слободяник також виступив у ролі наукового редактора та автора ґрунтовної вступної статті до видання [6, 4–16]. У статті вчений зокрема констатує важливість галузевого напряму розвитку вітчизняної науки про документ і аналізує стан розробленості досліджень, присвячених його основним видам. Окрім управлінського та юридичного документознавства у покажчику відображено також публікації, присвячені музичному документознавству, аналізу потоку образотворчих документів. На думку М. С. Слободяника, проблематика використання результатів аналізу галузевих потоків для розробки стратегії інформаційного забезпечення науки та прогнозування її розвитку, аналізу ефективності діяльності окремих дослідників і наукових шкіл має стати центральною у документознавчих дисертаційних дослідженнях [6, 9].

Таким чином, довідково-бібліографічний покажчик М. С. Слободяника та О. А. Політової є ґрунтовною джерельною базою для подальших документознавчих розвідок, відображаючи у тому числі стан розробленості окремих напрямів галузевих досліджень в межах вітчизняної науки про документ за період 1991–2011 рр.

Наступні роки засвідчили інтенсифікацію наукових розвідок у царині галузевого документознавства. Так у 2012 році наукова спільнота визнала вагомість одразу двох дисертаційних робіт, що репрезентують окремі напрями галузевих досліджень у межах науки про документ. Одна з них належить А. Т. Матвієнку і присвячена соціально-комунікаційному аспекту документально-інформаційного забезпечення туристичної галузі в Україні [3]. У свою чергу, для галузі культури визначною подією стала презентація результатів наукового дослідження В. В. Добровольської, за мету якого науковцем було визначено розробку цілісної системи управління документацією для органів управління культурою [2]. Вважаємо за доцільне зупинитись на основних положеннях зазначених наукових розвідок, оскільки сформульовані науковцями позиції, на нашу думку, мають бути враховані при дослідженні систем документації у межах інших галузей людської діяльності, у тому числі й медичної.

У дисертації А. Т. Матвієнка досліджено основні підходи туризмології та документознавства щодо питання документально-інформаційного забезпечення розвитку туристичної галузі в Україні в умовах розвитку інформаційного суспільства та формування інтегрованої інформаційної культури туризму.

Науковцем узагальнено поняття й вимоги до сучасних документальних та інформаційних ресурсів управління туристичною сферою з урахуванням вітчизняного та світового досвіду, представлено туристичний ресурс України як складову інформаційної структури українського суспільства в мережі Інтернет, створено модель веб-ресурсу «Туристична Україна», де враховані як система документації, що забезпечує галузь, так і можливості створення розвинутих інформаційних ресурсів з розширеними комунікаційними можливостями. Дослідником також обґрунтовано наступні функції веб-сайтів і порталів: інформаційно-кумулятивну (накопичення, формування та зберігання електронних документів); соціально-комунікаційну (соціально-комунікаційної взаємодії суб'єктів та об'єктів туристичної галузі), загальнокультурну (розвиток духовної складової суспільства) та економічну (розвиток економічної складової держави). Розглянуто структурні компоненти, що мають бути на сучасному туристичному сайті з урахуванням специфіки галузі та сучасних соціокомунікаційних методів, розроблено теоретичні, методичні та практичні положення щодо документознавчо-інформаційної моделі веб-сайту «Туристична Україна» як соціокомунікаційного засобу підвищення ефективності документально-інформаційного забезпечення туристичної галузі із залученням досягнень сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та досвіду бібліотек, архівів, музеїв, науково-дослідних інститутів [3; 7, 12–13].

Дослідження функціонування системи управління документацією в органах управління культурою в Україні як соціально-комунікаційного процесу, здійснене В. В. Добровольською, на нашу думку, заслуговує особливої уваги в контексті перспективності використання отриманих дослідницею наукових результатів у межах нашого дослідження системи медичної документації на компаративних засадах за ознакою спорідненості досліджуваних предметів і явищ. Науковцем вперше на підставі комплексного документознавчого аналізу було розроблено цілісну систему управління документацією в органах управління культурою та визначено перспективні напрями розвитку цієї системи в сучасному комунікаційному середовищі [2,–7]. В. В. Добровольською обґрунтовано роль системи управління документацією у вирішенні як загальних проблем, так і проблем конкретної галузі на прикладі галузі культури, що має визначальне значення для духовного розвитку українського суспільства і кожної особистості [2, 45].

Реалізація пізнавальних можливостей комунікаційного підходу, що ґрунтується на результатах вивчення комунікаційних потреб суспільства та розробки ефективних засобів їх задоволення, визначена дослідницею важливим чинником розвитку сучасного документознавства, у тому числі й управління документацією. Серед магістральних напрямів розвитку комунікаційного підходу в дослідженні теорії і практики управління документацією В. В. Добровольська констатує розробку ефективних технологій, що ґрунтуються на можливостях мережі Інтернет та максимально широкого використання електронної документації, зокрема оцифрованої [2, 65].

Дослідницею було розроблено авторську системно-комунікаційну модель управління документацією як складової частини інтегрованої комунікаційної системи управління культурою в Україні. Запропонована модель передбачає наступні взаємопов'язані елементи: «галузь», «життєвий цикл документа», «документні процеси» та «документознавець», що є рівнозначними за ознакою їх необхідності і достатності для відображення реального об'єкта – управління документацією. Серед важливих складових дослідження цієї моделі В. В. Добровольською в тому числі визначено аналіз бінарних зв'язків між зазначеними елементами [2, 121–122].

Окрім того, магістральним напрямом розвитку системи управління документацією науковцем визначено формування довгострокової стратегії, що включає розробку ефективної політики, цілей і нових напрямів розвитку системи. З огляду на це, В. В. Добровольською в якості практичного засобу оформлення і реалізації такої стратегії було запропоновано стратегічний план, орієнтований на втілення комплексу рішень, що спрямовані на підвищення ефективності системи управління документацією як складової управління культурою в Україні. Розроблений стратегічний план представлений у вигляді дерева цілей розвитку системи із наведенням опису її ідеального стану на довготривалу перспективу і зокрема передбачає рекомендації автора щодо його успішної реалізації на практиці [2, 163–164].

Серед найважливіших для галузевого документознавства подій 2016 року варто зазначити представлення науковій спільноті результатів дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора наук із соціальних комунікацій О. В. Шевченко, присвяченого розробленню теоретико-методологічних засад формування системи документаційного забезпечення торговельної галузі України в умовах глобалізації сучасного соціокомунікаційного простору [9]. У контексті нашого дослідження системи медичної документації як джерела інформації і засобу комунікації винятковий інтерес представляють розглянуті науковцем особливості розвитку комунікаційного середовища торговельної та комерційної діяльності, місце галузевої документації в комунікаційних процесах відповідної сфери.

У роботі О. В. Шевченко також висвітлено розвиток наукових поглядів на систему документаційного забезпечення торговельної галузі, обґрунтовано методологію і методи дослідження, визначено термінологічні основи предметної сфери. У межах проблеми впорядкування та уніфікації документів науковцем також охарактеризовано сучасне нормативно-правове забезпечення класифікації торговельної документації України та багатоаспектно

проаналізовано різновиди торговельних документів. Зокрема розглядаються особливості договірно-контрактних документів, галузевих електронних документів у класифікаційних схемах торговельної документації, а також документації із комерційної логістики.

Особливої уваги з нашої точки зору заслуговує обґрунтування дослідницею наукових підходів щодо вирішення проблем нормативного гарантування класифікації торговельної документації. Основою систематизації торговельної документації визначено змістову ознаку і функціональну належність документів (супровідних та ідентифікуючих) з огляду на їх функціонування в межах торговельної діяльності, зі змістом якої власне пов'язане різноманіття відповідної документації. Відповідно, основну увагу науковець приділяє саме змістовій класифікаційній ознаці [9, 14].

Окрім того, О. В. Шевченко досліджено особливості галузевого документообігу на прикладі торговельних підприємств України та електронний документообіг як технологічну основу управління галузевого документообігу, розроблено концептуальну модель і запропоновано перспективні напрями розвитку системи документаційного забезпечення торговельної галузі України. Серед найважливіших стратегічних напрямів вдосконалення системи дослідницею виокремлено поряд із зазначеною вище уніфікацією класифікації торговельної документації також створення єдиного інформаційного середовища галузі, що полягає у формуванні уніфікованої бази документних ресурсів торговельної діяльності на основі сталої законодавчо-нормативної бази. Дослідницею передбачається також удосконалення документаційного забезпечення зовнішнього комунікаційного середовища торговельної галузі та її складових поруч із підвищенням рівня інформаційного забезпечення торговельної діяльності шляхом впровадження електронного документообігу та електронних архівів [9, 21].

Незважаючи на те, що науковець наголошує на невичерпності здійсненого нею дослідження проблем удосконалення системи документаційного забезпечення торговельної галузі України [9,], дозволимо собі констатувати беззаперечну значущість визначених О. В. Шевченко теоретико-методологічних засад формування системи документаційного забезпечення не лише для торговельної галузі, але й для напрямку галузевих документознавчих розвідок: як в цілому, так і в якості підґрунтя для проведення компаративних досліджень відповідних систем в межах інших галузей людської діяльності.

З огляду на об'єкт нашого дослідження, цінною складовою джерельної бази є дисертаційна робота на здобуття наукового ступеня доктора наук із соціальних комунікацій Н. О. Артамонової, захищена в Харківській державній академії культурі у 2013 році за спеціальністю 27.00.03 – «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» [1]. У своїй роботі науковець обґрунтовує теоретико-методологічні та організаційні засади вдосконалення системи інформаційно-бібліотечного та патентного забезпечення медичної науки України за умов розвитку сучасного соціокомунікаційного простору [1, 8].

Н. О. Артамоновою вперше було запропоновано новий науковий напрям міждисциплінарного дослідження системи інформаційно-бібліотечного та патентного забезпечення медичної науки як базової підсистеми соціальної комунікації, обґрунтовано ґенезу цієї системи: умови її виникнення, етапи еволюціонування, становлення та подальшого розвитку в сучасному соціокомунікаційному просторі. Дослідницею розкрито комунікаційну сутність та функції структурних складових системи інформаційно-бібліотечного та патентного забезпечення медичної науки, зокрема комунікаційних служб, інформаційних ресурсів та технологій реалізації наукової медичної комунікації; обґрунтовано доцільність встановлення зв'язків та взаємодії між ними як головного джерела підвищення ефективності цієї системи.

Окрім того, науковцем було визначено місце і роль патентних ресурсів у системі інформаційно-бібліотечного та патентного забезпечення медичної науки на новому інформаційно-технологічному рівні функціонування Інтернет-комунікацій; розроблено модель патентної комунікації у патентно-кон'юнктурних дослідженнях як складової системи інформаційно-бібліотечного та патентного забезпечення медичних інновацій.

Стратегічні напрями вдосконалення системи інформаційно-бібліотечного та патентного забезпечення медичної науки та інноваційної діяльності, запропоновані Н. О. Артамоновою, полягають у створенні єдиної цілісної системи інформаційно-бібліотечного та патентного забезпечення із сукупністю постійно взаємодіючих комунікаційних структур, орієнтованих на вдосконалення інформаційних продуктів і сервісу на принципах корпоративності та системності інформаційного забезпечення кожного з етапів наукових досліджень; їхня інтеграція до єдиного інформаційного простору через Інтернет-комунікації; підвищення професійного рівня інформаційних і бібліотечних працівників у опануванні інноваційних знань, що допоможе суттєво вдосконалити систему інформаційно-бібліотечного та патентного забезпечення охорони здоров'я.

Дослідницею було розроблено концептуальну модель вдосконалення системи інформаційно-бібліотечного та патентного забезпечення медичної науки України, що визначає основні засади формування та реалізації її системних складових (організаційної, інформаційної, технологічної) і передбачає перехід її розвитку на новий рівень консолідації, взаємодії, співпраці, інтеграції інформаційно-бібліотечних комунікаційних структур медичної галузі з метою вдосконалення інформаційного супроводу та моніторингу галузевих інновацій.

Н. О. Артамонова також розглядає питання подальшого розвитку систематизації наукової медичної документації, до переліку якої включено: патентну та нормативну документацію, планово-звітну наукову документацію, первинно-облікову наукову документацію, вторинну документацію до звітів про науково-дослідну роботу, галузеві бази даних, бази знань і реєстри медичних препаратів. Окрім того, науковцем запропоновано стратегічні напрями вдосконалення технологічного підходу до аналітичного опрацювання патентно-інформаційних ресурсів, що передбачає реалізацію послідовних етапів з урахуванням специфіки об'єкта дослідження [1, 12–13].

Наукова новизна. Вищезазначене дозволяє зауважити, що Н. О. Артамонова в межах своєї роботи розглядає окремий складовий елемент системи медичної документації, а саме наукові документи у галузі медицини, що обумовлено метою і визначеними нею завданнями дисертаційної роботи. Таким чином можна констатувати, що питання комплексного дослідження системи медичної документації України залишається актуальним і потребує подальшого розробки.

За М. С. Слободяником [4], галузеве документознавство вирізняє специфіка змістовної частини документів, документних потоків і документоутворень (мікропотоків, масивів, ресурсів, фондів), орієнтованих на задоволення універсальних і галузевих інформаційних потреб користувачів. Саме суттєві особливості галузевих потоків і масивів документів та структура і зміст інформаційних потреб користувачів визначено вченим об'єктивними передумовами формування галузевого документознавства [4, 6]. Тому цілком закономірним вбачається виокремлення в межах комплексної науки про документ медичного документознавства як її галузевої складової, в основу якої покладено специфіку системи медичної документації.

Відповідно до інформаційної концепції документознавства в межах окремих галузей предметом поглибленого вивчення стає змістовна, інформаційна складова документів. З огляду на це, *об'єктом* медичного документознавства є система медичної документації, в межах якої галузевий документ розглядається в широкому значенні як основний змістовний елемент медичної документної інфраструктури суспільства.

Як зазначає Л. Я. Філіпова, базовою складовою галузі є її інформаційна інфраструктура, що трактується як сукупність інформаційних підсистем, центрів управління, апаратно-програмних засобів і технологій забезпечення збору, зберігання, обробки і передачі інформації [7, 39]. З точки зору організації її взаємодії з користувачами дослідниця схематично окреслює наступні головні складові інформаційної інфраструктури галузі: інформаційні потреби користувачів; інформаційний ресурс, що включає інформацію, відомості про неї, знання, інформаційні продукти та послуги; інформаційно-комунікаційна база (комп'ютерні мережі (локальні та Інтернет), технологічне, програмне та апаратне забезпечення [7, 40].

Предметом медичного документознавства визначено закономірності функціонування системи медичної документації, її документів і документоутворень як каналів соціальних комунікацій, що орієнтовані на задоволення потреб суспільства і користувачів у поточній та ретроспективній медичній документній інформації [4, 6].

Основні функції сучасного документознавства, у тому числі його галузевих напрямів, відповідно до концепції М. С. Слободяника визначаються сукупністю сутнісних функцій власне документа, що реалізуються в будь-яких його видах. Виходячи з цього, серед властивих медичному документознавству функцій виокремлюються меморіальна, інформаційна, когнітивна та комунікаційна. *Меморіальна функція* полягає у забезпеченні збереження медичної інформації у часі шляхом її документування. У свою чергу, документування має на меті надання можливості комплексного використання галузевої інформації у подальшій діяльності в сфері медицини, що становить *інформаційну функцію* системи медичної документації. *Когнітивна функція* забезпечує вилучення та опрацювання медичної інформації під час роботи з галузевими документами як джерелами відповідних відомостей, в результаті аналізу яких користувачі отримують нові для себе знання. Зрештою *комунікаційна функція* дозволяє передавати галузеву інформацію в просторі з огляду на роль медичного документа як засобу комунікації [5].

З точки зору інформаційної концепції М. С. Слободяника традиційним вбачається представлення *структури* медичного документознавства у вигляді фундаментальної та прикладної частин. Фундаментальна розглядає теоретичну та історичну проблематику.

У колі ключових *теоретичних проблем* медичного документознавства пропонуємо розглядати формування системи знань про медичний документ як джерело інформації і засіб комунікації, його специфіку і структуру, ознаки і властивості; класифікаційний аналіз системи медичної документації; визначення та характеристику основних видів медичних документів і документоутворень; вивчення структури і змісту медичних інформаційних потреб суспільства і особистості; визначення особливостей документно-інформаційної діяльності в галузі медицини; характеристику закономірностей і сутнісних особливостей медичної документної інфраструктури України; комплексний аналіз медичної галузевої системи документальних комунікацій [4, 6–7].

Історична частина охоплює широке коло проблем дослідження витоків і генезису галузевої системи медичної документації і документальних комунікацій на різних етапах їх розвитку. Зокрема передбачається розробка періодизації та історико-документознавча реконструкція основних етапів розвитку медичного галузевого документного потоку; аналіз історії його вивчення, впливу соціально-політичних і організаційно-технологічних процесів на зміст і структуру документних потоків галузі; вивчення історії розвитку основних видів медичних документів, створення і функціонування галузевої системи медичної документації на різних історичних етапах [4, 8].

У цьому контексті доцільно згадати вищезазначене фундаментальне дослідження Н. О. Артамонової, присвячене системі інформаційно-бібліотечного та патентного забезпечення медичної науки України, в окремому розділі якого науковець розглядає питання її еволюції [1]. Н. О. Артамоновою досліджено в тому числі генезис складових системи та визначено етапи еволюціонування інформаційно-бібліотечного та патентного забезпечення медичної науки України [1, 96–128].

У свою чергу, *прикладний характер* проблематики медичного документознавства обумовлений яскраво вираженою практичною спрямованістю галузевих документних потоків у сфері охорони здоров'я. Результати аналізу медичної документації і системи галузевої документальної комунікації сприяють визначенню ефективності медичного документа як джерела галузевої інформації і засобу комунікації; забезпеченню високої якості формування медичних галузевих баз даних; розробці стратегії задоволення потреб користувачів у медичній галузевій інформації; об'єктивній оцінці стану і перспектив медичної галузі в цілому [4, 8].

Окреме місце в концепції М. С. Слободяника посідає питання дослідження ролі електронних документів у розвитку системи

соціальних комунікацій. Галузевий аспект відповідних наукових розвідок у царині медичного документознавства передбачає вирішення наступних проблем: обґрунтування закономірностей функціонування медичних електронних документів як інформаційних ресурсів суспільства; визначення ролі медичних електронних документів у системі професійних комунікацій; аналіз сутнісних відмінностей, структури, функцій, ознак і властивостей медичних галузевих електронних документів; визначення особливостей використання електронних документів основними категоріями користувачів медичної інформації; характеристика сучасного стану формування медичної галузевої системи електронної документації, її класифікація і структуризація [4, 7].

У свою чергу, серед прикладних проблем дослідження електронних медичних документів виокремлено організацію електронного документування і обігу електронної документації у медичній галузі; регламентацію процесів створення, реєстрації, обігу і зберігання електронної медичної документації; визначення організаційно-технологічних засад формування медичних галузевих електронних баз даних; управління процесами створення, збереження, розповсюдження і захисту електронних медичних документів; розробку і реалізацію новітніх технологій у документній інфраструктурі медичної галузі; вирішення правових аспектів питання забезпечення функціонування медичних галузевих систем електронної документації [4, 8].

Висновки. Таким чином, система медичної документації в межах інформаційної концепції науки про документ М. С. Слободяника розглядається як базова складова відповідного галузевого документознавства. Запропоновані нами визначення об'єкту, предмету, функцій та структури медичного документознавства обумовлюють його виокремлення як самостійного напряму наукових досліджень, особливу роль в якому посідає проблематика медичних галузевих електронних документів у соціальній інфраструктурі України.

Список використаних джерел

1. Артамонова Н. О. Система інформаційно-бібліотечного та патентного забезпечення медичної науки України: генезис, структура, стратегії розвитку : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук із соц. комунікацій: спец. 27.00.03 / Н. О. Артамонова ; Харківська держ. акад. культури. – Харків, 2013. – 485 с.

2. Добровольська В. В. Керування документацією в органах управління культурою України: соціально-комунікаційний аспект : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.02 / В. В. Добровольська ; Нац. акад. кер. кадрів культ. і мистецтв. – Київ, 2012. – 196 с.

3. Матвієнко А. Т. Документально-інформаційне забезпечення туристичної галузі в Україні: соціально-комунікаційний аспект : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.02 / А. Т. Матвієнко ; Нац. акад. кер. кадрів культ. і мистецтв. – Київ, 2012. – 15 с.

4. Слободяник М. С. Галузеве документознавство: перспективні напрями досліджень / М. С. Слободяник // Матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції «Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики», (Київ, 17–18 травня 2005 р.). – Київ, 2005. – Ч. 1. – С. 5–8.

5. Слободяник М. С. Сутнісні функції документа / М. С. Слободяник // Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття», (Одеса, 10–12 вересня 2015 р.). – Одеса : ФОП Гаража, 2015. – С. 42–43.

6. Українське документознавство (1991–2011) : наук.-допом. бібліогр. покажч. / М-во культури України, Нац. параламент. б-ка України ; уклад.: М. С. Слободяник, О. А. Політова ; наук. ред. та авт. вступ. ст. М. С. Слободяник. – Київ, 2012. – 175 с.

7. Філіпова Л. Я. Інформаційна інфраструктура як базова складова галузі: термінологічно-змістовий аналіз / Л. Я. Філіпова // Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття», (Одеса, 10–12 вересня 2015 р.). – Одеса : ФОП Гаража, 2015. – С. 38–41.

8. Швецова-Водка Г. М. Загальна теорія документології – методологічна основа дисциплін документально-комунікаційного циклу / Г. М. Швецова-Водка // Матеріали ІІ Міжнародної науково-

практичної конференції «Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики», (Київ, 17–18 травня 2005 р.). – Київ, 2005. – Ч. 1. – С. 9–10.

9. Шевченко О. В. Система документаційного забезпечення торговельної галузі України: теоретико-методологічні засади : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.02 / О. В. Шевченко ; Харків. держ. акад. культури. – Харків, 2016. – 39 с.

References

1. Artamonova, N. (2013). Informational, librarian and patent providing system of medical science of Ukraine: genesis, structure, development strategy. Doctoral thesis (Social Communications). Kharkiv: Kharkiv State Academy of Culture. [in Ukrainian].

2. Dobrovolska, V. (2012). Records management in cultural authorities of Ukraine: social and communication aspects. PhD thesis (Social Communications). Kyiv: The National Academy of Culture and Arts Executives. [in Ukrainian].

3. Matviienko, A. (2012). Documentary and informational support of the tourist industry in Ukraine: social and communication aspects. PhD thesis (Social Communications). Kyiv: The National Academy of Culture and Arts Executives. [in Ukrainian].

4. Slobodianyk, M. (2005). Branch Record Studies: promising areas of research. Abstracts of Papers. In *Record Studies. Library Science. Information activities: problems of science, education, practice*: *Proceedings of the 2nd International Scientific-Practical Conference*. Kyiv, May 17–18. 2005, (1). (pp. 5–8). Kyiv: The National Academy of Culture and Arts Executives. [in Ukrainian].

5. Slobodianyk, M. (2015). Essential record functions. Abstracts of Papers. In *Informational education and professional-communicative technologies of the 21 century*: *Proceedings of the 8th International Scientific-Practical Conference*. Odesa, September 10–12. 2015. (pp. 42–43). Odesa: Individual Entrepreneur Harazha. [in Ukrainian].

6. Slobodianyk, M. & Politova, O. (2012). Ukrainian Record Studies (1991–2011). Kyiv. [in Ukrainian].

7. Filipova, L. (2015). Information infrastructure as a basic component of the industry: terminology and semantic analysis. Abstracts of Papers. In *Informational education and professional-communicative technologies of the 21 century*: *Proceedings of the 8th International Scientific-Practical Conference*. Odesa, September 10–12. 2015. (pp. 38–41). Odesa: Individual Entrepreneur Harazha. [in Ukrainian].

8. Shvetsova-Vodka, H. (2005). The general theory of Record Studies – the methodological basis of the record-communication cycle subjects. Abstracts of Papers. In *Record Studies. Library Science. Information activities: problems of science, education, practice*: *Proceedings of the 2nd International Scientific-Practical Conference*. Kyiv, May 17–18. 2005, (1). (pp. 9–10). Kyiv: The National Academy of Culture and Arts Executives. [in Ukrainian].

9. Shevchenko, O. (2016). The system of documentation support of the trade sector of Ukraine: theoretical and methodological foundations. Extended abstract of Doctoral thesis (Social Communications). Kharkiv: Kharkiv State Academy of Culture. [in Ukrainian].

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО

УДК 02:002.1-028.27

Ржеуський Антоній Валентинович,
кандидат наук із соціальних комунікацій
Національний університет «Львівська політехніка»,
antonii.v.rzheuskyi@lpnu.ua

Кунанець Наталія Едуардівна,
доктор наук із соціальних комунікацій,
старший науковий співробітник,професор кафедри
«Інформаційних систем та мереж»
Національного університету «Львівська політехніка»,
nek.lviv@gmail.com

Лозицький Олександр Анатолійович,
кандидат технічних наук,
кафедра «Інформаційних систем та мереж»
Національного університету «Львівська політехніка»,
Oleksandr.A.Lozytskyy@lpnu.ua

Пасічник Володимир Володимирович,
доктор технічних наук, професор кафедри
«Інформаційних систем та мереж»
Національного університету «Львівська політехніка»

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО БІБЛІОТЕЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ ЕЛЕКТРОННИМИ КНИГАМИ

Мета дослідження. *Дослідити сучасні підходи до обслуговування читачів електронними книгами. З'ясувати специфіку інформаційного обслуговування користувачів з вадами зору за допомогою мультимедійних технологій, зокрема електронної книги у DAISY форматі.* ***Методологія дослідження.*** *Методологічною основою дослідження є загальнонаукові принципи історизму та наукової об'єктивності, а також методи: соціокомунікаційний, когнітивний, методи аналізу і синтезу, прогностичний, порівняльного аналізу.* ***Наукова новизна.*** *Запропоновано удосконалення технологій бібліотечного обслуговування користувачів у дистанційному режимі електронними книгами. Важливим концептом даного напрямку є розроблення підходу, орієнтованого на обслуговування у бібліотеках користувачів з вадами зору.* ***Висновки.*** *Досліджено тенденції надання доступу до електронних книг за допомогою широкого спектру технічних засобів. Доведено, що обслуговування у бібліотеках користувачів з вадами зору електронними книгами найефективніше відбувається за створення мультимедійного контенту, який базується на DAISY технології. Проаналізовано різнотипні технічні засоби відтворення змісту електронних книг у DAISY форматі, визначено найефективніші.*

Ключові слова: *бібліотека, інформаційно-бібліотечне обслуговування, хмарні сервіси, електронна книга, DAISY формат, DAISY-плеєр.*

© Ржеуський А.В., Кунанець Н.Е., Лозицький О.А., Пасічник В.В.

Ржеусский Антоний Валентинович,
кандидат наук по социальным коммуникациям
Национальный университет «Львовская политехника»

Кунанец Наталья Эдуардовна,
доктор наук по социальным коммуникациям,
старший научный сотрудник, профессор кафедры
«Информационных систем и сетей»
Национального университета «Львовская политехника»

Лозицкий Александр Анатольевич,
кандидат технических наук,
кафедра «Информационных систем и сетей»
Национального университета «Львовская политехника»

Пасечник Владимир Владимирович,
доктор технических наук, профессор кафедры
«Информационных систем и сетей»
Национального университета «Львовская политехника»

ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ К БИБЛИОТЕЧНОМУ ОБСЛУЖИВАНИЮ ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ ЭЛЕКТРОННЫМИ КНИГАМИ

Цель исследования. *Исследовать современные подходы к обслуживанию читателей электронными книгами. Выяснить специфику информационного обслуживания пользователей с нарушениями зрения с помощью мультимедийных технологий, в частности, электронной книги в DAISY формате.* ***Методология исследования.*** *Методологической основой исследования являются общенаучные принципы историзма и научной объективности, а также методы: социокоммуникационный, когнитивный, метод анализа и синтеза, прогностический.* ***Научная новизна.*** *Предложено усовершенствование библиотечного обслуживания пользователей в дистанционном режиме электронными книгами. Важным концептом данного направления является разработка подхода, ориентированного на обслуживание в библиотеках пользователей с недостатками зрения.* ***Выводы.*** *Исследованы тенденции предоставления доступа к электронным книгам с помощью широкого спектра технических средств. Для обслуживания в библиотеках пользователей с недостатками зрения электронными книгами требуется создание мультимедійного контента, который базируется на DAISY технологии. Рассмотрены разновидности технических средств для воспроизведения содержания электронных книг в DAISY формате.*

Ключевые слова: *библиотека, информационно-библиотечное обслуживание, облачные сервисы, электронная книга, DAISY формат, DAISY-плеер.*

RzheuskiyAntoniy,
PhD of Social Communication Sciences,
Lviv Polytechnic National University

Kunanets Nataliya,
Doctor of social communication, Senior staff scientist, Professor,
Department of Information System sand Networks,
Lviv Polytechnic National University

Lozitskiy Oleksandr,
Ph Dof Technical Sciences,
Department of Information Systems and Networks,
Lviv Polytechnic National University

Pasichnyk Volodymyr
Doctor of Engineering Sciences, Professor,
Department of Information Systems and Networks,
Lviv Polytechnic National University

THE INNOVATIVE APPROACHES TO LIBRARY SERVICE OF USERS WITH E-BOOKS

Purpose of Article. *The work aims to explore modern means of readers service with the electronic books. To find out the specifics of information service for users with visual impairments using multimedia technologies, mainly electronic books in DAISY format.* ***Methodology.*** *The methodological basis of the research is the general scientific principles of historicism and scientific objectivity, as well as methods: socio-communicative, cognitive, analysis and synthesis method, prognostic method.* ***Scientific Novelty.*** *The improvement of library service of users in remote mode with electronic books is offered. An essential concept in this direction is the development of the approach for service users with visual impairments in the libraries.* ***Conclusions.*** *The trends in the ensuring of access to the electronic books through a wide range of technical tools are investigated. To serve library users with visual impairments with e-books is required the creation of multimedia content, which is based on the DAISY technology. The variety of technical means to display the content of electronic books in DAISY format is considered.*

Key words: l*ibrary, information and library service, cloud services, e-book, DAISY format, DAISY player.*

Впродовж останніх років велика увага приділяється покращенню та удосконаленню технології створення та використання електронних книг різноманітної тематики. При цьому використання засобів мультимедіа та сучасних інформаційних технологій, є важливим фактором для підвищення якості подання інформації.

Актуальність теми дослідження. Створення і поширення в суспільстві електронних книг вимагає розроблення бібліотеками підходів до їх опрацювання, організації баз даних та надання доступу. Паперова книга поступово втрачає монополію, і слід очікувати тенденцію до збільшення попиту на електронні документи різного подання, зокрема, з мультимедійним вмістом. Видавництва, послуговуючись сучасними інформаційними технологіями, активізували свою діяльність у віртуальному середовищі країни. Бібліотечні заклади, враховуючи виклики інформаційного суспільства, повинні здійснювати інформаційне обслуговування користувачів з урахуванням специфіки електронних видань і особливостей сприйняття інформації користувачами, розробляти власні підходи до обслуговування електронними книгами та формування електронних колекцій даного виду документів.

Наукова новизна. У статті запропоновано підхід до диференційованого обслуговування користувачів бібліотек електронними книгами в залежності від їхніх інформаційних потреб та категорій. Книги в електронному форматі все ширше залучаються до обслуговування користувачів у бібліотеках, особливо вони зручні за інформаційного забезпечення користувачів з вадами зору. Розвивається нова форма навчальних засобів для людей, які не мають можливості навчатись та здобувати знання, послуговуючись отриманням інформації через зоровий канал. Для людей з вадами зору активно розробляються нові програмно-алгоритмічні засоби інформаційного забезпечення та сучасні технології доступу до інформаційних ресурсів.

Мета дослідження. Визначити зручні технології та засоби надання доступу користувачам до електронних книг. Проаналізувати особливості інноваційного напряму інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів з вадами зору за допомогою електронної книги у DAISY форматі, можливості створення таких книг у бібліотеках.

Виклад основного матеріалу. Низка соціологічних досліджень, проведених у бібліотеках України, зокрема науковою бібліотекою Національного університету кораблебудування ім. адмірала Макарова [2], бібліотекою Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка [10], засвідчили, що користувачі вітчизняних бібліотек віддають перевагу електронним документам.

У Науково-технічній бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» на базі відділів обслуговування науковою літературою, суспільно-економічної літератури, художньої літератури та культурно-

просвітницької роботи і читальних залів навчальної літератури 2010 року було проведене дослідження, яке виявило, що зі 175 користувачів, що взяли участь в анкетуванні, на паперовому носії бажають читати журнали 63 читачі, електронній версії віддають перевагу – 87, і будь-яка версія задовольнятиме – 21 користувача[13]. Слід зауважити, що журнали на паперовому носії більше приваблюють викладачів, а студентам більше імпонує електронна версія.

Наступного року у цій же бібліотеці, зокрема на базі фондів відділу соціально-економічної літератури проводили ще одне ґрунтовне дослідження, в ході якого вивчали використання інформаційних ресурсів цього структурного підрозділу різними категоріями користувачів. Результати дослідження засвідчили, що основну читацьку аудиторію відділу становили студенти, зокрема студенти третього курсу (50%). Перевага віддається традиційним документам (близько 60%)[12].

Як свідчать результати дослідження використання електронних книг в американських наукових і університетських бібліотеках, 2014 року 57% користувачів віддали перевагу паперовим книгам, і тільки 21% – електронним підручникам (рис. 1). 2015 року американські бібліотекарі відзначили, що за паперові підручники проголосували 42% користувачів-студентів, а електронним підручникам віддають перевагу 31% відвідувачів бібліотек. При цьому монографії в паперовому вигляді хочуть читати 47%, в електронному – 19%. З використанням довідникових видань ситуація складається наступним чином: 16% проти 56% користувачів висловилися на користь електронних довідників [14].

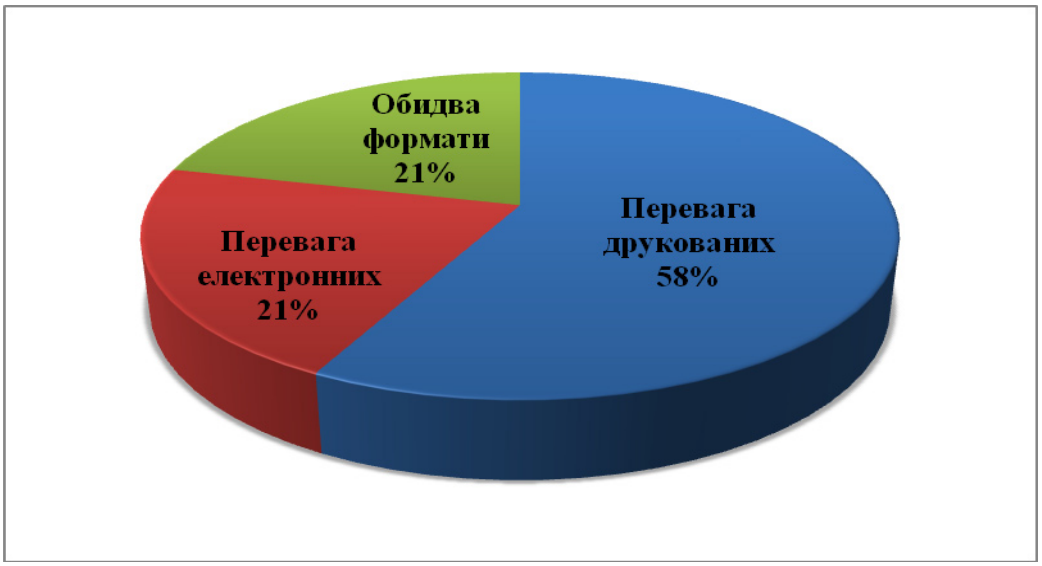

Рис. 1. Результати опитування 2014 р.

Зручними засобами для зберігання та надання доступу до електронних книг стали електронні бібліотеки. Першим масштабним проектом зі створення та збереження електронних версій книг слід вважати проект «Гутенберг», який був започаткований Майклом Хартом 1971 року. З використанням потужного комп'ютера Xerox Sigma V у лабораторії дослідження матеріалів Іллінойського університету друковані книги набували електронної форми. Одними з перших отримали цифровий формат видання «Декларація незалежності США», «Конституція США», «Біблія», «Коран» та ін., що відбувалося із дотриманням законодавства щодо авторського права. Таким чином, М. Хартомбуло започатковано створення та поповнення повнотекстовими документами колекції електронних книг, яка отримала назву проект «Гутенберг»[6]. Керівники проекту задумали його для надання максимально вільного і довготривалого доступу до колекції електронних документів, поданих у відкритих

форматах з дотриманням вимог авторського права. Електронна бібліотека містить майже 50 тис. книг. Оскільки, окрім електронних версій книг, до колекції увійшли аудіокниги, музичні твори в аудіоформаті, інтенсивний розвиток технологій формування електронних бібліотек, потребує певного уточнення термінологічних концептів, пов'язаних із їхнім документним наповненням:

● електронне видання (за ГОСТ 7.83–2001) – електронний документ (група електронних документів), що пройшов редакційно-видавниче опрацювання, призначений для поширення в незмінному вигляді, такий, що має вихідні дані. За наявності друкарського еквіваленту електронні видання підрозділяються на електронні аналоги друкованих видань і самостійні друковані видання.

● електронний аналог (версія) друкованого видання – електронне видання, що відтворює відповідне друковане видання (розташування тексту на сторінках, ілюстрацій, посилання, примітки і т.д.) [3, 380].

Разом з тим до складу електронних бібліотек входять також електронні книги. Термінологічний аспект цього поняття намагалася з'ясувати В. А. Маркова [5]. Дослідниця відзначає певну плутанину, що склалася з його використанням. Катерина Мосюндзь намагалася визначити поняття інтерактивної книжки [7], розуміючи під цим поняттям гібрид з різних видів інформації.

Появу документів у електронному форматі спричинив інтенсивний розвиток інформаційних технологій, що забезпечили створення комп'ютерних платформ, які дають змогу не лише гортати сторінки, але й здійснювати активніші дії з цим інформаційним контентом. Саме тому, на нашу думку, електронними слід називати лише ті книги, що створені за допомогою спеціальних інструментів та сервісів з багатофункціональним використанням, яке передбачає візуалізацію, аудіовідтворення, гіпервзаємодію між частинами, інтерактивне спілкування з читачем, а в навчальних книгах-тестування. Як слушно відзначаено у статті М. А. Назаркевич, О. В. Сторож, І. І. Клюйник, створення інтерактивної навчальної книги передбачає компонування різних складових: тексту, зображення, інтерактивних елементів[8]. Решту документів, що входять до інформаційних ресурсів електронних бібліотек, все ж слід трактувати як електронні версії документів.

На сьогоднішній день у мережі Інтернет діє широкий спектр онлайн-бібліотек: Google Play Книги, Bookland, Yakaboo та ін. Розпочався інтенсивний процес формування електронних бібліотек, що надають доступ до сформованих ресурсів на безоплатній основі та з дотриманням вимог авторського права.

Для забезпечення ефективного зберігання відкритих колекцій, до яких входять електронні документи у формі текстів, графіки, аудіо записів, відео, а також їх комбінації (мультимедіа), бібліотеки розпочали застосовувати хмарні сервіси [11]. Зокрема, американська мультинаціональна корпорація 3M (Minnesota Miningand Manufacturing Company) розробила «хмарний» сервіс Cloud Library, що на думку працівників самої компанії є бібліотекою XX століття. «Хмарний» сервіс формує альтернативу традиційним бібліотекам. Cloud Library надає можливість не купувати електронні книги, а «позичити» їх на деякий час. Розроблення даної системи компанія 3M проводила в тісній співпраці з бібліотечними працівниками та видавцями. У рамках розвитку проекту, компанія 3M запланувала оснастити бібліотеки своїм програмним забезпеченням, необхідним обладнанням, зібраннями електронних книг, зокрема встановити термінали Discovery. «Хмарний» сервіс Cloud Library сумісний з операційною системою Windows, з десктопами і ноутбуками від Apple, з планшетами iPad, мобільними пристроями, що працюють на операційній системі Android. Проте, підтримка Cloud Library розповсюджується лише на надання вільного доступу до електронних книг, що випускаються самою 3M компанією [9].

Поряд з електронними книгами та електронними версіями книг з текстовою інформацією бібліотеки накопичують у своїх колекціях документи в аудіо форматі. Одним із сучасних інформаційних продуктів, який активно використовується у бібліотеках, зокрема при обслуговуванні користувачів з вадами зору, є електронна книга у DAISY-форматі. Особливо цінними вони є для інформаційного супроводу навчального процесу для осіб з вадами

зору в контексті запровадженого в Україні інклюзивного навчання. DAISY книга може містити аудіо-контент, текст, зображення, або їхню комбінацію. Книги даного формату застосовують цілісний набір файлів різних типів. До найважливіших типів файлів, які входять до складу DAISY книги, належать:

- пакетний файл;
- файл текстового контенту;
- файл зображення;
- аудіофайл;
- файл синхронізації;
- файл навігаційного управління;
- ресурсний файл;
- файл презентації стилю;
- файл перетворень.

Більшість з цих файлів формуються на основі XML. Для того, щоб книга у DAISY-форматі була зручнішою для осіб з особливими потребами, крім текстового контенту присутні аудіо-файли, файл синхронізації, файл презентації стилю та перетворень, ресурсний файл та технологія навігаційного контролю. Книга у DAISY-форматі отримала назву «Книга, що розмовляє» (Digital Talking Books). Фактично це комплекс цифрових файлів спільної тематики для подання інформації з використанням альтернативних інструментів її відтворення, а саме аудіотекстів синтезованої мови та ін. Усі інформаційні документи, сформовані і подані в DAISY-форматі, забезпечують широкий набір можливостей, а саме, швидку та гнучку навігацію, використання закладок та поміток, засобів пошуку за ключовими словами та звуковим запитом. Такі засоби надання інформації значно зручніші для користувачів, зокрема тих, кому складно сприймати візуальну інформацію. Навігація у вмісті книги є дуже важливим фактором для незрячих користувачів. Вона дає змогу переходити з розділу в розділ, з абзацу на абзац, на вказану користувачем сторінку, а також робити закладки голосовими командами в цифровому аудіо записі[1]. Саме такі можливості притаманні електронній книзі у DAISY форматі або Digital Talking Book – DTB, який вирізняється наявністю опції індексування, проставленням міток та пошуком необхідної інформації за ключовими словами. Користувачі можуть прослуховувати книгу, здійснюючи пошук необхідної інформації. Інакше кажучи, на аудіокнигу накладається навігаційна карта, і користувач може не тільки прослухати текст, але й працювати з ним: робити закладки, примітки, оперативно отримувати потрібну інформацію. При цьому DAISY книги можуть бути структуровані або неструктуровані, рішення щодо структури книги ухвалює бібліотека або видавець, який виготовляє відповідні книги.

На нашу думку, доцільно визначити структуру DAISY книги залежно від жанру. Так, для художніх книг із простою лінійною структурою (романи, новели, вірші), які рідко використовують для освітніх цілей і зазвичай читаються лінійно, від початку до кінця, достатньою є одно- або дворівнева навігація. Цифрові аудіозаписи книг інших жанрів та видів (підручники, статті у періодичних виданнях, енциклопедії) будуть набагато зручнішими для читання, у разі детальнішого поділу на рівні (розділи, підрозділи, параграфи, сторінки, окремі формули і таблиці тощо).

У деяких випадках, цифрові аудіозаписи мають бути набагато зручнішими для користувача, коли необхідно прослухати окремі частини книги без ознайомлення із повною версією тексту [4]. Сприйняття інформації через аудіоканал дає людям з вадами зору змогу знайомитися з книгами, створеними в різних звукових форматах.

Книги у стандарті DAISY використовують технологію архівації файлів формату MP3 і містять до 90 годин аудіозаписів. Їх можна прослуховувати на спеціальних відтворювальних пристроях, а також на комп'ютері, обладнаному відповідним програмним забезпеченням. Із аудіофайлів книг можна виконати копії в інших форматах, наприклад, брайлівським або текстовим, що істотно розширює можливості бібліотек та навчальних центрів у виборі шляхів поповнення, зберігання і розміщення своїх фондів.

Книги, що «розмовляють», зберігаються на компакт-дисках або картах пам'яті. Карти пам'яті зручніші та надійніші порівняно з компакт-дисками, оскільки вони набагато менших розмірів, мають більший об'єм пам'яті для зберігання інформації, в них немає рухомих частин.

Електронні бібліотеки, які орієнтуються на обслуговування користувачів з вадами

зору, пропонують їм не лише здобути навички роботи на комп'ютері та допомогу у виконанні певних навчальних завдань, але й забезпечують інформацією із мережі Інтернет, надаючи доступ до неї у зручних для сприйняття формах, наприклад, через шрифт Брайля на спеціальному дисплеї, збільшення зображення чи синтезатор мови.

Висновки. Як показало дослідження, широкого розповсюдження набувають електронні книги та засоби їхнього відтворення. Однак, не завжди електронна книга є доступною для користувача через її вартість, формат для сприйняття чи технічний засіб для відтворення. Для осіб з вадами зору – електронна книга чи не найзручнішим засобом отримання навчальної інформації і забезпечення власної освітньої та наукової діяльності. Тому, як інформаційне забезпечення традиційних потреб користувачів, так і інформаційне обслуговування користувачів з вадами зору, має здійснюватись на паритетних засадах. Даний комплекс проблем здатний вирішити бібліотечний інститут. Суттєвим поштовхом до створення електронних бібліотек та ефективного обслуговування осіб з вадами зору стало формування цифрового контенту, який базується на інформаційній технології під назвою «книга, щорозмовляє». За допомогою DAISY технології, електронні бібліотеки можуть ефективно застосовувати на практиці сучасні розробки у сфері інформаційних технологій та надавати людям з вадами зору зручний доступ до інформації.

Список використаних джерел

1. Антоненко І. Електронні ресурси як об'єкт каталогізації: історія питання, термінологія, форматне забезпечення/ Ірина Антоненко, Ольга Баркова.– Режим доступу: http://sasl.at.ua/publ/8-1-0-44.

2. Костирко Т. М. Моніторинг інформаційного забезпечення користувачів Наукової бібліотеки Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова / Т. М. Костирко, О. В. Бєлодєд // Вісник ОНУ. Сер.: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. – 2015. – Т. 20, вип. 1. – С. 143–153.

3. Кунанець Н. Е. Інформаційно-бібліотечне обслуговування користувачів з особливими потребами: історія та сучасність : монографія / Н. Е. Кунанець. – Львів : Галицька видавнича спілка, 2013. – 440 с.

4. Кунанець Н. Е. Мультимедійні технології опрацювання консолідованих інформаційних ресурсів / Н. Е. Кунанець, О. Б. Малиновський // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». – 2011. – № 699: Інформаційні системи та мережі. – С. 332–342.

5. Маркова В. А. Електронна книга: наукове поняття чи метафора? / В. А. Маркова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2009. – № 3. – С. 69–74.

6. Менсо І. Електронні бібліотеки: історично-правовий погляд / І. Менсо // Юридичний вісник. – 2014. – №1. – С.227–232.

7. Мосюндзь К. Інтерактивні книжки як інноваційний спосіб подання інформації / Катерина Мосюндзь // Український інформаційний простір. – 2014. – Ч. 3. – С. 272–276.

8. Назаркевич М. А. Особливості розроблення інтерактивних електронних книг / М. А. Назаркевич, О. В. Сторож, І. І. Клюйник // Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: збірник наукових праць. – 2015. – № 832: Інформаційні системи та мережі. – С. 332–347.

9. Орлов Г. В скором времени будет создана цифровая облачная библиотека / Георгий Орлов. – Режим доступа: http://internetua.com/v-skorom-vremeni-budet-sozdana-cifrovaya-oblacsnaya-biblioteka.

10. Резнічук Л. В. Моніторинг процесу обслуговування користувачів бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / Л. В. Резнічук // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2015. – Вип. 4. – С. 238–242.

11. Ржеуський А. Використання хмарних технологій у бібліотеках / Антоній Ржеуський // Бібл. вісник. – 2016. – № 4. – С. 13–15.

12. Сєдая М. С. Використання інформаційних ресурсів у відділі соціально-економічної літератури: маркетингове дослідження / Марина Сергіївна Сєдая // Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства : матеріали четвертої міжнародної науково-практичної конференції, 25 жовт. 2012 р., Львів. – Львів, 2012. – С. 467–481.

13. Степанченко Г. Л. Дослідження використання періодичних видань у Науково-технічній бібліотеці Львівської політехніки / Г. Л. Степанченко // Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в

умовах інформаційного суспільства : матеріали другої науково-практичної конференції, Львів, 23 верес. 2010 р. – Львів, 2010. – С. 215–226.

14. Tan T. College Students Still Prefer Print Textbooks / Teri Tan. – Mode of access: https://www.publishersweekly.com/pw/by-topic/digital/content-and-e-books/article/63225-college-students-prefer-a-mix-of-print-and-digital-textbooks.html

References

1. Antonenko, I., & Barkova, O. The electronic resource sasan object of cataloging: background, terminology, format support. Retrieved from http://sasl.at.ua/publ/8-1-0-44.

2. Kostyrko, T. M., &Bjelodjed, O. V. (2015). Monitoring of information support of user soft the scientific library of the National University of Shipbuilding named after admiral Makarov. Bullet in of the Odessa National University. Series: Library Science, Bibliography, Book Science, Vol. 20, 1,143–153 [in Ukrainian].

3. Kunanecj, N. E. (2013). Information and library services for users with special needs: history and modernity. Lviv: Galician Publishing Union [in Ukrainian].

4. Kunanets, N., Malinovskiy, O. (2011). The multimedia technologies for the processing of consolidated information resources. Bulletin of Lviv Polytechnic National University, 699: Information systems and networks, 332–342 [in Ukrainian].

5. Markova, V. A. (2009). E-book: scientific concept or metaphor? Library Science. Documentation. Informology, 3, 69–74 [in Ukrainian].

6. Menso, I. (2014). Electronic libraries: a historical-legal view. Legal Bulletin, 1, 227–232 [in Ukrainian].

7. Mosjundzj, K. (2014). Interactive books as an innovative way of presenting information. Ukrainian Information Space, 3, 272–276 [in Ukrainian].

8. Nazarkevych, M. A., Storozh, O. V., & Kljujnyk, I. I. (2015). Features of the development of interactive electronic books. Bulletin of Lviv Polytechnic National University, 832: Information systems and networks, 332–347 [in Ukrainian].

9. Orlov, G. A digital cloud library will soon be created. Retrieved from http://internetua.com/v-skorom-vremeni-budet-sozdana-cifrovaya-oblacsnaya-biblioteka [in Russian].

10. Reznichuk, L. V. (2015). Monitoring of service process of the library user of Kamianets-Podilsky Ivan Oguyenko National University. Scientific works of Kamianets-Podilsky National University named after Ivan Ogienko, 4, 238–242 [in Ukrainian].

11. Rzheuskiy, A. (2016). The use of cloud technologies in libraries. Library journal, 4, 13–15 [in Ukrainian].

12. Sjedaja, M. S. (2012). The use of information resources in the socio-economic literature department: marketing research. Proceedings from MPLACIS'12: the Second Scientific and Practical Conference «Modern Problems of Library Activity in the Conditions of Information Society». (pp. 467–481). Lviv [in Ukrainian].

13. Stepanchenko, G. L. (2010). Research of the use of periodicals in Lviv Polytechnic National University Scientific Library. Proceedings from MPLACIS'10: the Second Scientific and Practical Conference «Modern Problems of Library Activity in the Conditions of Information Society». (pp. 215–226). Lviv [in Ukrainian].

14. Tan, T. College Students Still Prefer Print Textbooks. Retrieved from https://www.publishersweekly.com/pw/by-topic/digital/content-and-e-books/article/63225-college-students-prefer-a-mix-of-print-and-digital-textbooks.html [in English].

УДК 01 (477) (092)

Стронська Наталія Тарасівна,
кандидат історичних наук, доцент
кафедри інформаційних комунікацій та бібліотекознавства
natalistron@gmail.com

ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОТЕКА В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ «УКРАЇНСЬКА БІБЛІОГРАФІЯ В ОСОБАХ»

Мета роботи. *Дослідження з розглядом особливостей репрезентації електронної бібліотеки на тлі інформаційного суспільства як осередку актуалізованих останнім даних. Останнє пов'язане зі специфікою функціонування електронної бібліотеки, структурною частиною якої є інформаційна модель «Українська бібліографія в особах». Методологія дослідження полягає в застосуванні компаративного, історико-логічного методів. Зазначений методологічний підхід дає змогу розкрити та піддати аналізу певних моделей побутування інформації стосовно антропологічної компоненти в соціальних відносинах, що надаються бібліотеками.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає в аналізі специфіки побутування бібліографічних даних, які постійно розвиваються, охоплюючи перелік виявлених і рекомендованих упорядниками УНБА та їхніми кореспондентами публікацій – як старих, так і новітніх.* ***Висновки.*** *Створення електронного біографічного ресурсу передбачає розробку вдосконаленої схеми інтегрованого персонального представлення інформації про бібліографа, де подаються такі основні взаємопов'язані блоки верхнього ієрархічного рівня біографічної інформації, як електронна бібліотека, мультимедійні ресурси, тезаурус.*

Ключові слова: *електронні бібліотеки, інформаційне суспільство, бібліографія, біобібліографія, українська бібліографія в особах.*

Стронская Наталия Тарасовна,
кандидат исторических наук, доцент
кафедры информационных коммуникаций и библиотековедения

ЭЛЕКТРОННАЯ БИБЛИОТЕКА В КОНТЕКСТЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ МОДЕЛИ «УКРАИНСКАЯ БИБЛИОГРАФИЯ В ЛИЦАХ»

Цель работы. *Исследование является рассмотрением репрезентации электронной библиотеки на фоне информационного общества как средоточия актуализированных последним данных. Последнее связано со спецификой функционирования электронной библиотеки, структурной частью которой является информационная модель «Украинская библиография в лицах». Методология исследования состоит в использовании компаративного, историко-логического методов. Упомянутый методологический подход позволяет раскрыть и проанализировать определенных моделей бытования информации относительно антропологического компонента в социальных отношениях, предоставляемых библиотеками.* ***Научная новизна*** *работы состоит в анализе специфики бытования библиографических данных, которые постоянно развиваются, охватывая перечень выявленных и рекомендованных составителями УНБА и иными корреспондентами публикаций – как старых, так и новых.* ***Выводы.*** *Создание электронного биографического ресурса предусматривает разработку усовершенствованной схемы интегрированного персонального представления информации о библиографе, где подаются основные взаимосвязанные блоки верхнего иерархического уровня биографической информации, как электронная библиотека, мультимедийные ресурсы, тезаурус.*

Ключевые слова: *электронные библиотеки, информационное общество, библиография, биобиблиография, украинская библиография в особах.*

© *Стронська Н.Т.*

Stronska Nataliia,
Candidate of Historical Sciences, Assistant Professor
Information Communication and Library Science Department

ELECTRONIC LIBRARY IN THE CONTEXT OF THE INFORMATION MODEL «UKRAINIAN BIBLIOGRAPHY IN SPECIALS»

Purpose of Article. *The study is a consideration of the representation of the electronic library against the backdrop of the information society as the focus of recent data. The latter is related to the specific functioning of the electronic library, the structural part of which is the information model «Ukrainian Bibliography in Persons».* ***Methodology.*** *The research methodology consists in the use of comparative, historical-logical methods. The mentioned methodological approach allows us to disclose and analyze specific models of information about the anthropological component in the social relations provided by libraries.* ***Scientific novelty*** *of the work consists in examining the specifics of the existence of bibliographic data, which are continually evolving, encompassing the list of publications identified and recommended by the compilers of UNBA and other correspondents, both old and new.* ***Conclusions.*** *Creation of an electronic biographic resource provides for the development of an improved scheme for the integrated personal presentation of information about a bibliographer, where the main interrelated blocks of the upper hierarchical level of biographical data are submitted, such as an electronic library, multimedia resources, thesaurus.*

Key words: *electronic libraries, information society, bibliography, bio-bibliography, Ukrainian bibliography in individuals.*

Актуальність теми дослідження. Загальновідомо, що розвиток сучасного інформаційного суспільства диференційований завдяки ступеню доступності конкретних даних для індивідуумів, які є його членами. Таким чином, роль бібліотечного інституту як інформаційного осередку, що кумулює дані, в такому контексті може позиціонуватися як незмінна лише з якісного боку.

Останнє пов'язано з тим, що окрім, власне, класичної місії локалізації інформаційних бітів (віднаходження бажаної для користувача інформації), наявна проблема її репрезентування: здійснювана чи то завдяки безпосередній матеріалізації (представленні фізичного примірника), чи то за посередництва технічних засобів зчитування й представлення останньої (до прикладу, персонального комп'ютера, проектора тощо).

Відзначимо, що окрім названих масштабних віх, які лімітують побутування бібліотечної справи в сучасному суспільстві, наявна також проблема представлення даних про інформаційне джерело – власне, ресурс, який містить жадану інформацію. Зокрема, йдеться тут про той мінімальний обсяг інформації (власне, біографічний, бібліографічний опис), який є показовим для характеристики ресурсу останньої, тобто джерела.

Показовою в цьому плані, на нашу думку, є інформаційна модель «Українська бібліографія в особах», яка презентує один із варіантів такого представлення інформації про джерело. Так, до складу моделі входить також й задекларована у назві цього дослідження електронна бібліотека, джерельну базу якої становлять два типи інформаційних ресурсів: джерела біографічної інформації про українських бібліографів та бібліографічні твори.

Останні, таким чином, є особливим випадком репрезентації інформації про персоналію, що характеризують змістовний аспект останньої. Зауважимо, що джерелами біографічної інформації можуть бути різнорідні ресурси: як бібліотечні документи (книги, статті тощо), архівні ресурси, бібліографічні твори, так і змішані інформаційні осередки (науково-популярні, популярні тощо) за характером джерела.

Вищезазначене, своєю чергою, дає змогу говорити про заявку розробників «Української бібліографії в особах» на легітимізацію біографічних та біобібліографічних ресурсів. Цю операцію буде здійснено через уведення в наукових обіг окреслених специфічних (біографічних, біобібліографічних) даних, що стануть реалізацією потенційних можливостей швидкої ідентифікації особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед дослідників окресленого питання варто назвати таких вчених, як G. Chowdhury, S. Chowdhury, F. J. Garcia Marco, K. Wittenberg, Н. Авдеєва, І. Антоненко, Б Антопольский, О. Бодак, О. Воскобойнікова-Гузєва, Л. Глазунова, В. Жукова, А. Земсков, О. Клименко, Л. Костенко, Є. Кулик, О. Лаврєнова, К. Лобузіна, Т. Майстрович, О. Осталецька, О. Пастушенко, В. Попик, Л. Пестрецова, Л. Присяжна, Г. П'яткова, Є. Рибак, О. Рибачок, Д. Самбулов, Н. Солонська, А. Соляник, Г. Шемаєва та інших.

Метою статті є розгляд особливостей репрезентації електронної бібліотеки на тлі інформаційного суспільства як осередку актуалізованих останнім даних. *Предметом* – специфіка функціонування електронної бібліотеки, структурною частиною якої є інформаційна модель «Українська бібліографія в особах».

Виклад основного матеріалу. Інформаційна модель «Українська бібліографія в особах», позиціонована як осередок, що кумулює дані про персоналії. Така концепція ресурсу суголосна з тенденціями інформаційного суспільства до відкритого доступу до інформації, а також її тематичного центрування.

Природно в такому світлі, що бібліографічний опис такої інформаційної моделі має носити характер повноти й ґрунтовності, репрезентований в формі стислого, але максимально повного інформаційного повідомлення користувачу. Так, за можливістю, описи документів (записи) мають бути розширені повнотекстовим представленням відповідних інформаційних джерел.

При цьому повнотекстові ресурси можуть бути залучені до інформаційного ресурсу декількома шляхами: загальнодоступні електронні ресурси із посиланнями на повнотекстові Інтернет-джерела, цільове оцифровування бібліотечних та архівних ресурсів.

Важливий інформаційний масив будуть складати також інформаційні ресурси Інтернету, які надають релевантну довідкову персональну інформацію про українських бібліографів. Цей тип ресурсів має доповнювати блок інформаційних джерел, що містять інформацію про життя і творчість досліджуваної персоналії.

Такий підхід, хоча і відрізняється, але цілком узгоджується з концепцією подання інформації в Українському національному біографічному архіві (УНБА), в якому основними складовими передбачено наявність бібліографічного масиву та повнотекстових ресурсів.

Наукова новизна. Закономірно, таким чином, виникає питання щодо актуалізації *розширеної бібліографії* (порівняно з пристатейною в біографічних статтях-довідках), яка повинна постійно поповнюватися. Цей розділ має охоплювати перелік виявлених і рекомендованих упорядниками УНБА та їхніми кореспондентами публікацій – як старих, так і нових.

Відтак, бібліографія, яка подається на окремих сторінках, може включати один або кілька окремих бібліографічних списків рекомендованої літератури (до прикладу, доповнення новими позиціями за публікаціями останніх років або з окремих напрямів діяльності особи), із зазначенням їхніх упорядників. При цьому якщо тому чи іншому діячеві присвячені персональні біобібліографічні довідники, вони зазначаються окремо на початку списку.

Таким чином, зважаючи на значення УНБА для освітньої практики, фахівці рекомендують, за можливістю, щодо цілої низки персоналій подавати також окремі переліки рекомендаційної бібліографії на допомогу педагогам, учням і студентам. Передбачається, що частина позицій бібліографії може бути інтерактивною. Це надаватиме можливість зручного безпосереднього переходу до повнотекстових публікацій тих чи інших матеріалів – біобібліографій, наукових досліджень, нарисів тощо з електронної бібліотеки УНБА.

Окрім того, в розділі «Бібліографія» може за необхідності виділятися окрема рубрика «Документи і матеріали» (точна назва якої можети мати варіативний характер: залежно від специфіки матеріалів по кожній конкретній персоналії). Природно, що ця рубрика призначена для переходу до опублікованих текстів документів і матеріалів різного характеру і змісту, які становлять інтерес для розкриття тих чи інших сюжетів у біографіях діячів минулого. Насамперед повинно йтися про виявлені в архівах та рукописних фондах бібліотек, у приватних зібраннях документи, які вносять принципово нові уявлення стосов-

но життєвого і творчого шляху особи, її поглядів, стосунків із сучасниками.

Повнотекстові публікації різних жанрів і форматів, присвячені окремій персоналії (зрозуміло, там, де це можливо): наукові праці, твори; літературні біографічні нариси, спогади, епістолярій, документи.

Окрім того, важливою детермінантою біобібліографічної інформаційної моделі є *посилання на зовнішні електронні ресурси*, рекомендовані упорядниками. Це пов'язано з тим, що вони є важливим елементом сторінок-персоналій діячів минулого, які присвячені певній особі або розкривають її життєвий шлях і діяльність через визначні в науковому та інформаційному плані документи й матеріали [14].

Основу форматного представлення записів електронної бібліотеки мають складати загальноприйняті міжнародні стандарти, визначені для укладання електронної бібліографії та архівних записів. Основні підходи та принципи формування відповідних описів ресурсів детально розглянуті у п. «Стандарти опису та представлення історико-культурних електронних ресурсів». У тому числі форматне забезпечення та типологія електронних ресурсів детально розглянуті в публікації І. А. Антоненко та О. В. Баркової [8].

Вищезазначене спонукає нас до думки про те, що *за статусом* електронні ресурси можна поділити на:

– оригінали;

– електронні версії традиційних видань;

– електронні аналоги традиційних видань;

– електронні відтворення, зокрема копії друкованих документів, тривимірних об'єктів тощо. В UNIMARC електронні копії паперового документа позначаються як «відтворення» [17; 5].

При цьому закономірно виникає проблема захисту авторських прав, яка виникає спорадично із появою технічних засобів розпізнавання й зчитування даних. Зазвичай окреслену проблему захисту авторських прав у бібліотеках успішно вирішують системи віддаленого захищеного перегляду документів, – такі як «DefView», «Vivaldi», «SDViewer» тощо [7]. Ще одним важливим питанням є розпізнавання документів та зберігання їх у символьних форматах. Такі рішення пропонуються практичними рекомендаціями ЮНЕСКО щодо створення електронних бібліотек освітніх ресурсів [16].

Для створення біографічного інформаційного ресурсу українських бібліографів принципово важливою є ідея інтегрованого електронного інформаційного ресурсу, реалізована в УНБА, який повинен акумулювати в електронному вигляді всі документальні джерела, пов'язані з особами українських бібліографів. Остаточно на основі проведеного дослідження структура представлення документального об'єкта у базі знань електронної бібліотеки «Українська бібліографія в особах», може бути запропонована в такому вигляді:

- ***Тип запису*** (*інформаційні джерела, бібліографічні твори*)
- ***Вид документа*** (*книга, стаття, архівний документ, інтернет-ресурс*)
- ***Опис документа:***
  - Обов'язкові атрибути:
    - *Автор(и)*
    - *Назва (заголовок)*
    - *Джерело публікації*
    - *Місце видання (написання)*
    - *Рік видання (написання)*
    - *Обсяг, формат*
  - ***Місце зберігання*** (*бібліотека, архів, музей*)
  - ***Джерело інформації***
- ***Зображення обкладинки***
- ***Гіперпосилання до повного тексту*** (*інтернет-адреса, файл повного тексту*)
- ***Пов'язані персоналії:***
  - *Ім'я*
  - *Тип зв'язку* (*автор, біографічні або бібліографічні відомості*)
- ***Пов'язані терміни тезауруса***

Продемонструємо можливості кумуляції різних документних ресурсів електронної бібліотеки УБО *на прикладі записів*, пов'язаних з іменем ***Пономарьова Степана Івановича (1828-1913)***

Тип запису: *бібліографічні твори*

Вид документа: *книга*

Опис документа:

Пономарев С. И. Иерусалим и Палестина в русской литературе, науке, живописи и переводах: материалы для библиографии / С. И. Пономарев // Записки имп. Академии Наук. – 1877. – Т. 1. – С. 1-127.

- Обов'язкові атрибути:
  - ***Автор:****Пономарев С. И.*
  - ***Назва (заголовок):*** *Иерусалим и Палестина в русской литературе, науке, живописи и переводах: материалы для библиографии*
  - ***Джерело публікації:****Записки имп. Академии Наук. – 1877. – Т. 1.*
  - ***Рік видання (написання):*** *1877*
  - ***Обсяг, формат*****:** *С. 1–127*
- ***Місце зберігання:****Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського*
- ***Джерело інформації:***

Электронная библиотека «Религиоведение и русская религиозная философия в изданиях XVIII – н. XX вв.» [электронний ресурс]. – Режим доступу: http://relig-library.pstu.ru/about.php

Гіперпосилання до повного тексту: *http://relig-library.pstu.ru/ modules.php?name=1783*

Пов'язані персоналії:

- ***Ім'я:*** *Пономарьов Степана Івановича*
- ***Тип зв'язку:****Автор*

Пов'язані терміни тезауруса:

Бібліографія релігійна

Тип запису: *інформаційні джерела*

Вид документа: *книга*

Опис документа:

Стронська Н. Т. Степан Пономарьов: бібліограф, книгознавець, дослідник, новатор [електронний ресурс] / Н. Т. Стронська // Вісник Книжкової палати. – 2010. – № 9. – С. 36–38. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vkp_2010_9_12.pdf

- Обов'язкові атрибути:
  - ***Автор:****Стронська Н. Т.*
  - ***Назва (заголовок):*** *Пономарьов: бібліограф, книгознавець, дослідник, новатор*
  - ***Джерело публікації:*** *Вісник Книжкової палати. – 2010. – № 9*
  - ***Рік видання (написання):*** *2010*
  - ***Обсяг, формат*****:***С. 36–38*
- ***Місце зберігання:*** *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського*
- ***Джерело інформації:***

Наукова періодика України [електронний ресурс]. – Режим доступу: *http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/ cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN*

Гіперпосилання до повного тексту: *http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vkp_2010_9_12.pdf*

Пов'язані персоналії:

- ***Ім'я:*** *Пономарьов Степан Іванович*
- ***Тип зв'язку:*** *Біобібліографічні відомості*

Пов'язані терміни тезауруса:

Бібліографія література

Бібліографія релігійна

Тип запису:*інформаційні джерела*

Вид документа: *інтернет-ресурс*

Опис документа:

Пономарьов Степан Іванович [електронний ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/

- Обов'язкові атрибути:
  - ***Назва (заголовок):*** *Пономарьов Степан Іванович*
- ***Джерело інформації***

Вікіпедія [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/

- ***Гіперпосилання до повного тексту:***

http://uk.wikipedia.org/wiki/

Пов'язані персоналії:

- ***Ім'я:*** *Пономарьов Степан Іванович*
- ***Тип зв'язку:****Біографічні відомості*

Пов'язані терміни тезауруса:

Бібліографія літературан

Бібліографія релігійна

Висновки. 1. Завдання створення УБО тісно пов'язане з розвитком функцій бібліотек в сучасному інформаційному суспільстві, коли останні перетворюються на потужні інформаційні центри та стають невід'ємною частиною глобального інформаційного простору, що надає відкритий доступ до національних історико-культурних ресурсів для всіх дослідників та користувачів, а також мають гідно репрезентувати свою національну спадщину. Бібліотеки сьогодні володіють масивами традиційних джерел біографічної та бібліографічної інформації, а також засобами та приладами, програмним забезпеченням й кадрами, які можуть виконати поставлені завдання.

2. Специфіка представлення особи бібліографа та бібліографознавця характеризується власною предметною галуззю, широким колом суспільних відносин та наукових комунікацій,

пов'язаних із створенням, представленням та використанням бібліографічного знання, в якому задіяні бібліографічні інституції, особи бібліографів, комунікаційні канали, професійні зв'язки з користувачами інформації тощо.

3. Розвиток інформаційних потреб науки щодо повноти інформації про особу, а також можливість в єдиному комплексі представити як особистість, так і її повнотекстовий доробок. Останнє дає змогу говорити про створення не лише біобібліографічного ресурсу, але й повнотекстової електронної бібліотеки праць вченого – як опублікованих, так і в архівних джерелах; тих, що характеризують науковий доробок його школи, просопографічні зв'язки тощо. Так, до електронної бібліотеки увійдуть інформаційні джерела різного походження, оскільки вона має акумулювати електронну бібліографічну інформацію, повнотекстові біографічні інформаційні джерела, в тому числі архівні і музейні, та бібліографічні твори українських бібліографів.

Список використаних джерел

1. Chowdhury G. Access and usability issues of scholarly electronic publications / G. Chowdhury // Scholarly Publishinginan Electronic Era. International Yearbook of Library and Information Management (2004/2005). – 2005. – P. 77–98.

2. Chowdhury S. Usability and impact of digital libraries : a review / S. Chowdhury, M. Landoni, F. Gibb // Online Information Review. – 2006. – № 6. – P. 656–680.

3. Garcia Marco F. J. Hypertext and indexing languages : common challenges and perspectives / F. J . Garcia Marco, M. A. Estaban Navarro // Knowledge organization and change :proceedings of the Fourth International ISKO Conference, 15-18 July 1996, Washington DC.– Frankfurt/Main : Index Verlag, 1996.– P. 87–94.

4. ODLIS : Online Dictionary of Library and Information Science : [electronic resource] // ODLIS : Online Dictionary of Library and Information Science. – Electronic data. – Acces mode: https://www.library.ucsb.edu/research/db/1182. –Screen mode.

5. UNIMARC Manual : Bibliographic Format 1994 : [electronic resource] // IFLA. – Electronic data. – Acces mode: https://archive.ifla.org/VI/3/p1996-1/sec-uni.htm. –Screen mode.

6. Wittenberg K. Electronic Publishing / K. Wittenberg // Chronicle of Higher Education. – 2000. – Vol 47. – № 16. – P. 24–25.

7. Авдеева Н. В. Электронная библиотека диссертаций Российской государственной библиотеки : история создания и перспективы развития / Н. В. Авдеева // Информационные ресурсы России. – 2009. – № 5 – С. 17–21.

8. Антоненко І. П. Електронні ресурси як об'єкт каталогізації : історія питання, термінологія, форматне забезпечення / І. П. Антоненко, О. В. Баркова // Бібліотечний вісник. – 2004. – № 2. – С. 11–22.

9. Антопольский А. Б. Правовые и технологические проблемы создания и функционирования электронных библиотек / А. Б. Антопольский, Е. А. Данилина, Т. С. Маркова. – Москва : ПАТЕНТ, 2008. – 207 с.

10. Земсков А. И. Электронная информация и электронные ресурсы : публикации и документы, фонды библиотек / А. И. Земсков, Я. Л. Шрайберг; под ред. Л. А. Казаченковой. – Москва : Издательство «ФАИР», 2007. – 528 с. – (Спец. издат. проект для б-к).

11. Лавренова О. А. На пути к электронной библиотеке / О. А. Лавренова // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире : 7-яМеждунар. конф. «Крым 2000»: материалы конф. – 2000. – Т. 1. – С. 289–292.

12. Майстрович Т. В. Проблемы формирования фонда электронных документов / Т. Майстрович // НТБ. – 2000. – № 10. – С. 37–32.

13. Майстрович Т. В. Типология электронных библиотек / Т. В. Майстрович // Электронная библиотека : современные технологии интеграции информационных ресурсов : сб. науч. тр. – Санкт-Петербург, 2011. – С. 46–53.

14. Попик В. І. Ресурси довідкової біографічної інформації : історичний досвід формування, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку : монографія / В. І. Попик; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 520 с.

15. Самбулов Д. В. Сравнительный анализ электронных книг / Д. В. Самбулов // International Journal of Open Information Technologies. – 2013. – Т. 1. – № 3. – С. 11–19.

16. Электронные библиотеки в образовании : специализированный учебный курс : практическое руководство / Институт ЮНЕСКО по информационным технологиям в образовании.– Москва : ЮНЕСКО, 2007.– 247 с.

17. Электронные издания :Основные виды и выходные сведения : Межгосударственный стандар : ГОСТ 7.83-2001.– Минск : Межгосударственный совет по стандартизации, метрологии и сертификации, 2002.– 13 с.

References

1. Chowdhury, G. (2005). Access and usability issues of scholarly electronic publications. Scholarly Publishing in an Electronic Era. International Yearbook of Library and Information Management (2004/2005), 2005,77–98 [in English].

2. Chowdhury, S.,&Landoni, M., Gibb, F. (2006). Usability and impact of digital libraries : a review. Online Information Review,6, 656–680 [in English].

3. Garcia Marco, F. J., & Navarro Estaban, M. A. (1996). Hypertext and indexing languages : common challenges and perspectives. Knowledge organization and change : proceedings of the Fourth International ISKO Conference, 15-18 July 1996, Washington DC. Frankfurt/Main: Index Verlag, 87–94 [in English].

4. ODLIS : Online Dictionary of Library and Information Science. ODLIS : Online Dictionary of Library and Information Science. Retrieved fromhttps://www.library.ucsb.edu/research/db/1182 [in English].

5. UNIMARC Manual : Bibliographic Format (1994). IFLA. Retrieved from https://archive.ifla.org/VI/3/p1996-1/sec-uni.htm [in English].

6. Wittenberg, K. (2000). Electronic Publishing.Chronicle of Higher Education,47, 16, 24–25 [in English].

7. Avdeeva, N. V. (2009). Jelektronnaja biblioteka dissertacij Rossijskoj gosudarstvennoj biblioteki : istorija sozdanija i perspektivy razvitija. Informacionnye resursy Rossii, 5, 17–21 [inRussian].

8. Antonenko, I. P., & Barkova, O. V. (2004). Elektronni resursi jak objekt katalogizaciї : istorija pitannja, terminologija, formatne zabezpechennja.Bibliotechnij visnik, 2, 11–22 [in Ukrainian].

9. Antopol'skij, A. B., & Danilina, E. A., Markova, T. S. (2008). Pravovye i tehnologicheskie problemy sozdanija i funkcionirovanija jelektronnyh bibliotek. Moskva: PATENT, 207 [in Russian].

10. Zemskov, A. I., &Shrajberg, Ja. L. (2007). Jelektronnaja informacija i jelektronnye resursy : publikacii i dokumenty, fondy bibliotek. L. A. Kazachenkovoj (Ed.) Moskva: Izdatel'stvo «FAIR», 528 [in Russian].

11. Lavrenova O. A. (2000). Na puti k jelektronnoj biblioteke. Proceeding from: 7 International conference «Krym 2000», 1, 289–292 [in Russian].

12. Majstrovich T. V. (2000) Problemy formirovanija fonda jelektronnyh dokumentov. NTB, 10,37–32 [in Russian].

13. Majstrovich T. V. (2011). Tipologija jelektronnyh bibliotek. Jelektronnaja biblioteka : sovremennye tehnologii integracii informacionnyh resursov : sb. nauch. tr. Sankt-Peterburg, 46–53 [inRussian].

14. Popik V. I. (2013). Resursi dovidkovoї biografichnoї informaciї : istorichnij dosvid formuvannja, suchasnij stan, problemi ta perspektivi rozvitku : monografija. Kyiv, 2013, 520[in Ukrainian].

15. Sambulov D. V. (2013). Sravnitel'nyj analiz jelektronnyh knig. International Journal of Open Information Technologies, 2013, 1, 3, 11–19 [in Russian].

16. Jelektronnye biblioteki v obrazovanii : specializirovannyj uchebnyj kurs : prakticheskoe rukovodstvo (2007). Institut JuNESKO po informacionnym tehnologijam v obrazovanii. Moskva: JuNESKO, 247[in Russian].

17. Jelektronnye izdanija : Osnovnye vidy i vyhodnye svedenija : Mezhgosudarstvennyj standar : GOST 7.83-2001 (2002). Minsk: Mezhgosudarstvennyj sovet po standartizacii, metrologii i sertifikacii, 13[in Russian].

УДК 024:324.15 (477.7)

Сидоренко Тетяна Валеріївна,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент з наказу кафедри інформаційної,
бібліотечної та архівної справи Відокремленого
підрозділу «Миколаївська філія КНУКіМ»

ТРАНСФОРМАЦІЯ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЄВОЇ ДІЯЛЬНІСТІ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК ПІВДНЯ УКРАЇНИ 90-х років ХХ ст.

Мета роботи. *Дослідження порушує питання аналізу та узагальнення досвіду публічних бібліотек Півдня України 90-х рр. ХХ ст.з культурно-дозвіллєвої діяльності.* ***Методологічною основою*** *дослідження є соціокомунікаційний підхід, загально-теоретичні методи, порівняльний аналіз, що дало змогу дослідити трансформаційні процеси культурно-дозвіллєвої діяльності означеного періоду.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає у здійснені аналізу культурно-дозвіллєвої діяльності, що ґрунтується на принципах комплексності, диференційного підходу та безперервності.* ***Висновки.*** *Культурно-дозвіллєва діяльність бібліотек, сформована у 90-х рр. ХХ ст., становить цілеспрямований процес створення умов для мотивованого вибору особистістю предметної діяльності; комунікативний процес, що сприяє засвоєнню, виробництву й розповсюдженню духовних та матеріальних цінностей у сфері дозвілля. У культурно-дозвіллєвій діяльності 90-х рр. ХХ ст. публічними бібліотеками Півдня України застосовуються методи гри, театралізації, стимулювання, імпровізації, методу рівноправної взаємодії. Культурно-дозвіллєва діяльність означеного періоду характеризується використанням традиційних та впровадженням нових форм.*

Ключові слова: *культурно-просвітницька діяльність, культурно-дозвіллєва діяльність, масова робота, публічна бібліотека, форми культурно-дозвіллєвої діяльності, Південь України.*

Сидоренко Татьяна Валериевна,
кандидат наук по социальным коммуникациям,
доцент по приказу кафедры информационного,
библиотечного и архивного дела Обособленного
подразделения «Николаевский филиал КНУКиИ»

ТРАНСФОРМАЦИЯ КУЛЬТУРНО-ДОСУГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПУБЛИЧНЫХ БИБЛИОТЕК ЮГА УКРАИНЫ 90-х годов ХХ ст.

Цель работы. *Исследование ставит вопрос анализа культурно-досуговой деятельности публичных библиотек Юга Украины 90-х гг. ХХ ст.* ***Методологической основой*** *исследования является социокультурный подход, общетеоретические методы, сравнительный анализ, которые позволили исследовать трансформационные процессы культурно-досуговой деятельности данного периода.* ***Научная новизна*** *работы заключается в том, что осуществлен анализ культурно-досуговой деятельности, который основывается на принципах комплексности, дифференцированного подхода и беспрерывности.* ***Выводы.*** *Культурно-досуговая деятельность библиотек, сформированная в 90-х гг. ХХ ст. представляет собой целенаправленный процесс создания условий для мотивированного выбора личностью предметной деятельности; коммуникативный процесс, который содействует усвоению, производству и распространению духовных и материальных ценностей в сфере досуга. В культурно-досуговой деятельности 90-х гг. ХХ ст. публичными библиотеками Юга Украины используются методы игры, театрализации, стимулирования, импровизации, метода равноправного взаимодействия. Культурно-досуговая деятельность публичных библиотек Юга Украины данного периода характеризуется использованием традиционных и внедрением новых форм.*

© *Сидоренко Т.В.*

Ключевые слова: *культурно-просветительная деятельность, культурно-досуговая деятельность, массовая работа, публичная библиотека, формы культурно-досуговой деятельности, Юг Украины.*

Sydorenko Tatiana,
Candidate of Sciences in Social Communications,
Appointed docent of Information,
Library and Archives Sciences Department,
Mykolaiv Department, Kiev National
University of Culture and Arts

TRANSFORMATION OF CULTURAL AND LEISURE ACTIVITIES OF PUBLIC LIBRARIES OF THE SOUTH OF UKRAINE IN THE 90's OF THE 20th CENTURY

Purpose of Article. *The research raises questions of analysis and generalization of the experience of public libraries of the South of Ukraine in the 90's of the 20th century in cultural and leisure activities.* ***Methodology.*** *The methodological basis of the research is the socio-communicative approach, general theoretical methods, comparative analysis, which allowed to investigate the transformational processes of cultural and leisure activities of the specified period.* ***The scientific novelty*** *of the work consists in the study of cultural and entertainment events, based on the principles of complexity, differential approach, and continuity.* ***Conclusions.*** *Cultural and leisure activities of libraries, formed in the 90's of the 20's century, are a deliberate process of creating conditions for a motivated personality choice of substantive action; a communicative process that promotes the assimilation, production, and distribution of spiritual and material values in the field of leisure. The stimulation, improvisation, the method of equal interaction, as well as game methods, are used by public libraries in the South of Ukraine in cultural and entertainment activities of the 90's of the 20th century. Cultural and leisure activities of the specified period are characterized by the use of traditional forms and the introduction of new ones.*

Key words: *cultural and educational activities, cultural and leisure activities, mass work, public library, forms of cultural and leisure activities, South of Ukraine.*

Актуальність теми дослідження зумовлена суспільною потребою вивчення культурно-дозвіллєвої діяльності бібліотек різних регіонів, зокрема публічних бібліотек Півдня України в різні історичні періоди. Культурно-дозвіллєва діяльність, що виокремилася з культурно-просвітницької діяльності в 90-х рр. XX ст., розглядалася як напрям діяльності публічних бібліотек і складник дозвіллєвої діяльності через читання, участь читачів/користувачів у читацьких об'єднаннях, бібліотечних театрах, небібліотечних формах роботи (кіноклубах при бібліотеках, фестивалях, КВК, літературних турнірах тощо). Дозвіллєва діяльність виступала підсистемою духовно-культурного життя суспільства, сприяла забезпеченню розповсюдження культурних цінностей, їх засвоєння особистістю у сфері дозвілля. Дослідження культурно-дозвіллєвої діяльності публічних бібліотек 90-х рр. XX ст. сприятиме виявленню особливостей, трансформацію її форм під впливом соціальних змін, серед яких здобуття Україною незалежності, національно-демократичне піднесення населення, розвиток національної культури та ку-льтури національних меншин, розвиток інформаційних технологій та ін.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження окремих аспектів культурно-дозвіллєвої діяльності на фоні культурно-просвітницької діяльності бібліотек за означений період здійснено вітчизняними науковцями Н. Бачинською, Н. Захаровою, Т. Кім, І. Івановою,О. Печеною та зарубіжними О. Домаренко, Л. Жарковою, Г. Олзоєвою, С. Матліною, Ю. Мелентьєвою та ін.

Мета статті – дослідити трансформацію культурно-дозвіллєвої діяльності публічних бібліотек Півдня України 90-х років XX ст.

Виклад основного матеріалу. Дослідники масової роботи наголошують, що бібліотечна практика кінця 80-х – 90-х років XX ст. визначила і нові тенденції, зокрема культурно-дозвіллєве спрямування масової роботи [13]. Під культурно-дозвіллєвою діяльністю розглядається діяльність з надання можливостей читачам/користувачам активно проявити себе; це самостійна творчість під час засвоєння культурних цінностей; зацікавлення певними формами проведення культурного дозвілля, наповнення вільного часу змістом, що формує національну свідомість, сприяє розвитку творчих здібностей особистості.

У 90-х рр. XX ст. спостерігається інтерес користувачів до культурно-масової, дозвіллєвої діяльності бібліотек, використання традиційних форм і методів масової роботи, пошуку нових форм її впровадження, «модернізації методичних прийомів і рішень, зв'язків із зовнішніми установами та організаціями» [4, 31]. Ці роки відрізняються активізацією суспільного життя, його демократизацією, збільшенням у другій половині 1990-х рр. випуску видань, що певним чином вплинуло на зміст і форми масової роботи публічних бібліотек, що були пов'язані з підтримкою національних, культурних традицій, забезпеченням духовних потреб різновікових груп населення, появою більших можливостей в діяльності бібліотек з впровадженням нових інформаційних технологій, соціальною диференціацією суспільства (особливо з проблеми зміни ціннісних орієнтацій суспільства), зміною в діяльності й такого комунікаційного каналу, як засоби масової комунікації. Із пасивних спостерігачів публічні бібліотеки перетворюються на активних організаторів, що обрали позицію відродження і становлення в новій якості, перетворюючись у гнучкий, багатофункціональний механізм, у якому зацікавлено суспільство. Публічні бібліотеки із заполітизованих установ стають дозвіллєвими центрами, центрами розвитку інтелектуальних і творчих здібностей читачів, змінюють вікові планки обслуговування населення, впроваджують нові форми роботи.

Масова робота стала більш пов'язаною з широкими уявленнями про культурну діяльність бібліотек, застосуванням нових інформаційних технологій, формуванням творчих здібностей читачів, підтримкою національних, культурних традицій, забезпеченням духовних потреб населення. Серед форм культурно-дозвіллєвої діяльності: діалогові, ігрові, рекламно-інформаційні, зокрема, інтерв'ю-бесіди, зустрічі за «круглим столом», прес-конференції, зустрічі-діалоги, вечори-портрети, бенефіси читачів, прем'єри книг, журналів, калейдоскопи, альманахи, передачі по телебаченню і радіо, зустрічі з актуальною книгою, рольові ігри-обговорення, літературні студії, конкурси, літературні турніри, ток-шоу, конкурси-загадки, КВК, «Поле чудес», «Щасливий випадок», новорічний вертеп, свято-маскарад та ін. Вибір змісту та форм масової роботи бібліотеки визначався її стратегією у провідних соціокультурних ситуаціях [14, 6].

90-ті рр. XX ст. характеризувалися значною активізацією соціологічних досліджень, що фрагментарно торкалися і питань масових заходів, ставлення до них читачів. Серед соціологічних досліджень цього періоду слід відзначити такі, як: «Читацькі інтереси та попит на українську художню літературу в бібліотеках республіки» (1989 – 1990 рр.); «Читацькі потреби та стан їх задоволення в ЦБС України» (1991 – 1992 рр.), «Культурні запити і перспективи розвитку духовних потреб молоді України» (1992 р.) та ін. У середині 90-х років XX ст. з'являються перші самостійні локальні дослідження публічних (масових) бібліотек. Так, певний досвід вивчення користувача накопичено в Миколаївській ЦБС для дорослих. Тут наприкінці 1980-х рр. уперше в Україні було запроваджено у практику оригінальну методику вивчення читацької аудиторії через її умовне поділення на групи за такими параметрами: стать, вік, освіта, інтенсивність відвідування бібліотеки. У 1990 – 2000 рр. такі дослідження проводилися щорічно. Десятирічний досвід було узагальнено, на його основі виведено закономірності та специфіку формування читацької аудиторії. Результати вивчення використовувалися для активізації роботи з читачами, у процесі якої вивчалися процеси міграції читача з однієї групи за інтенсивністю відвідувань до іншої. На підставі аналізу структури читацької ауди-

торії бібліотеки-філіали проводили вивчення інтересів читачів з метою виявлення можливостей впливу бібліотеки на активність читання [16].

Дослідження читацької аудиторії конкретної бібліотеки і погляд читачів на її діяльність стали у 90-х роках XX ст. вельми актуальними. Прикладом роботи з даного напряму є дослідження Миколаївської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. О. Гмирьова «Публічна бібліотека на шляху оновлення» (1997 р.), під час якого визначались оптимальні шляхи діяльності бібліотеки на рівні міста, району, села з урахуванням двох основних факторів: хто відвідує бібліотеку і з якою метою. Для цього була виявлена соціально-демографічна структура читацької аудиторії бібліотек різних типів, означені провідні групи користувачів в них, вивчені їхні потреби, а також громадська думка щодо майбутнього бібліотеки [6].

У Централізованій бібліотечній системі для дітей м. Миколаєва була розроблена комплексна програма соціологічних досліджень «Сучасний читач в сучасній бібліотеці», у рамках якої вивчалися питання рівня задоволення попиту на літературу, думки читачів про бібліотеку, її послуги, масову роботу тощо [1, 46]. Питання ставлення читачів до бібліотеки та бібліотекаря вивчалися і в ході дослідження на базі Центральної бібліотеки ЦБС Миколаєва (1991 р.). Результати дослідження «Вивчення складу і використання книжкових фондів мовами національностей, що компактно проживають в Одеській області», проведеного Одеською ОУНБ (1997 р.) використано в роботі бібліотек області з обслуговування читачів, представників національних меншин, зокрема з популяризації літератури мовами національних меншин.

Активізація суспільних потреб в інформації щодо національно-культурного життя сприяла зверненню дослідників до вивчення інформаційних потреб національних меншин південного регіону України [15]. На запитання «Чи задовольняє Вас тематика і зміст заходів, присвячених національним питанням, що проводить бібліотека?» 46,2% читачів дали позитивну відповідь; 24,2% респондентів відповіли «так, деякою мірою», а 11% читачів, представників національних меншин, масові заходи, що проводять публічні бібліотеки, не задовольняють. Решта респондентів не відповіла на питання. «Серед заходів, які найбільш сподобались читачам різних національних груп населення, були такі: Дні національної літератури, цикли літературних бесід, година цікавого повідомлення, літературні вечори, вікторини, Дні інформації, Поле чудес, Свято рідної мови. Варто відзначити, що не було принципової різниці в перевазі молодих читачів і читачів більш зрілого віку: і тим, й іншим сподобалися як монологові форми бібліотечних заходів, так і заходи ігрового характеру. Відповіді свідчать, що респонденти пропонують проводити заходи, при свячені історії свого народу, культурі України від Київської Русі до наших часів, національним традиціям та звичаям, історії промислів, літературним датам» [15, 96].

Для більшості публічних бібліотек 1991 р. став переломним у плані впровадження інновацій. Однією з таких інновацій є звернення до маркетингової концепції, нового уявлення про масову роботу як творчий процес, створення нових відділів, діяльність яких пов'язана з впровадженням інноваційних форм популяризації літератури, їх театралізації. Прикладом таких змін є створення відділу реклами книги та видовищних заходів у Центральній бібліотеці для дітей ЦБС м. Миколаєва (1991 р.), усі заходи якого містили елементи театралізації та музичного оформлення. Новий підхід відобразився і на напрямах роботи відділу:забезпечення цілеспрямованої інноваційної діяльності зі здійснення реклами книги та її популяризації за допомогою нетрадиційних наочних засобів – виставок-портретів, виставок-конкурсів, виставок-кросвордів, виставок-вікторин, виставок-ігор, виставок-загадок, виставок-сюрпризів тощо, що спонукають читачів до роздуму, творчості, формують естетичний смак та виступають доповненням видовищних заходів;забезпечення емоційно-комунікативного спілкування читачів усіх вікових категорій за допомогою таких форм, як «книгодебати», «міні-обговорення», діалоги про книги та ін.;організація роботи літературного театру «Браво», театру однієї книги, лялькового театру, активних форм

роботи – літературних конкурсів, вікторин, супер-шоу, «карнавалів» і «балів»;сприяння творчій літературній діяльності шляхом створення дитячого казкового журналу «Чарівна карусель», а також літературних об'єднань та ін. [1, 43]. Давнє розуміння призначення бібліотеки, що частіше зводилося до відбору, зберіганню й видачі книг, доповнилося новим уявленням про неї як про центр спілкування, центр культури.

Важливим для вивчення розвитку культурно-просвітницької діяльності та особливостей культурно-дозвіллєвої діяльності у 1990-х рр. стала класифікація форм масової роботи за цілями спілкування, розроблена Т. Кім. Автор поділяє форми масової роботи на діалогові (прес-конференція, круглий стіл, вечір-діалог, вечір-портрет), ігрові (рольова гра-обговорення, конкурс, книжкові аукціони, літературні, екологічні ігри), рекламно-інформаційні (бенефіси читачів, прем'єри книг, журналів, калейдоскопи, альманахи та ін.) [4]. Аналіз звітів публічних бібліотек за цей період свідчить, що бібліотеки за роки останнього десятиліття XX ст. помітно активізували використання ігрових форм культурно-просвітницької діяльність з читачами дітьми та читачами юнацького віку, здійснювали пошук нових форм роботи [3;10]. Широкого розповсюдження набули комплексні форми популяризації літератури: тижні, місячники, Дні, свята. Цікавими заходами були фольклорні свята «Покровонько, покрий мою головоньку», «Гей на Івана, гей на Купала», «Котить селом Коляда», клуби народознавчої тематики «Світлиця» [12, 7]; заходи до загальноукраїнських свят – Дня соборності України, Дня Незалежності України, Дня української писемності і мови; ігри, дні дитячої книги, літературні подорожі, конкурси дитячих малюнків [11,6]. Публічні бібліотеки постійно вели пошук нових форм наочної популяризації літератури. Уже традиційними для бібліотек стали виставки-кросворди «Творчість І. Котляревського», виставки з декоративним оздобленням, виставка-тест «Познайомся – це ми», виставка-жарт «Повна комора сміху», виставка-автопортрет «10 фактів про бібліотеку М. Л. Кропивницького», виставка-гра «Ромашка-чомучка» (б/ф №21), виставка одного шедевру (б/ф №12) [11, 6].

Тривав процес створення та роботи читацьких клубів і любительських об'єднань при бібліотеках. Так, тільки в бібліотеках ЦБС для дорослих м. Миколаєва діяли клуб творчої інтелігенції «Козерог»; «Music-центр», молодіжний дискусійний клуб (б/ф №6); «Бесіда», «Чомучка», школа інтелектуального розвитку «Ніка» (б/ф №8); клуб народознавчої тематики «Світлиця» та ін. [12, 7]; клуби «Книголюб» і «Гармонія», школа маркетингу, школа болгарської мови, Тернівський муніципальний центр, студія «Молода муза» (б/ф №6)[11, 7]. Помітно активізувалася робота бібліотек з читацьким активом, який допомагав бібліотекам в організації масових заходів. Налагоджено систему анонсування цікавих масових заходів через місцеві засоби масової інформації, регулярно проводилися прямі ефіри з працівниками та активними читачами бібліотек.

Розмаїтість форм діалогового, ігрового та рекламно-інформаційного спілкування перетворює публічну бібліотеку 1990-х рр. XX ст. у центр культурного дозвілля, де масові заходи розглядаються як компоненти культурного середовища бібліотеки. Бібліотеки шукали нові, привабливі, характерні даному часу форми заходів. «Форми старі, але подача матеріалу оригінальна: театралізований огляд творчості письменників, ляльковi вистави, літературні калейдоскопи» [1]. Так, активно використовують засідання круглого столу з депутатами міської ради, спільні заходи з Дружеством болгарської культури (свята «Просветители духовного возрождения», «Мартеницы», Тиждень болгарської культури) бібліотека-філіал №16 ЦБС для дорослих м. Миколаєва, яка обслуговує і болгарське населення, що компактно проживає в селищі Тернівка [12, 2]; Дні краєзнавства для вчителів шкіл, керівників краєзнавчих гуртків; краєзнавчі читання, цикли заходів до святкування Дня міста (бібліотеки Миколаєва, Херсона, Одеси); ігрові вікторини, калейдоскопи подій, літературні турніри, прес-конференції та ін.

З'ясовано, що бібліотекам в цей період відводиться і координуюча роль, оскільки до

масових заходів залучаються й інші соціальні інститути, установи. Продовжується співробітництво бібліотек із засобами масової інформації: анонси масових заходів, співробітництво з обласним радіомовленням, газетами «Вечерний Николаев», «Родной причал», «Южная правда», «Радянське Прибужжя», «Трибуна рабочего», «Центральный рынок»; обласним телебаченням: ТК «Тоніс», ТК «Николаев», ТК «Телеком 1», ТК «Норма»; журналом «От и до» [12, 3]; з Одеською обласною державною телекомпанією «ОДТ», газетами «Вечерняя Одесса», «Одеський вісник», «Чорноморські новини» [8;9] та Херсонською обласною державною телерадіокомпанією [17].

З розвитком та впровадженням інформаційних технологій основними соціальними функціями бібліотек стають інформаційна та освітня, особливої актуальності набуває виховна, а наприкінці 90-х років XX ст. нового звучання набуває дозвіллєва, організація якої ґрунтується на принципах комплексності, об'єднуючи в дозвіллєвій діяльності естетичне, моральне, трудове та ін. види виховання;диференційного підходу до читачів/користувачів;принципі безперервності, різноманітності дозвіллєвої діяльності.

Впровадження у бібліотечну діяльність отримали такі функції культурно-дозвіллєвої діяльності: розвиваюча – забезпечує саморозвиток людини; інформаційно-просвітницька – полягає у створенні системи знань та отриманні інформації відповідно до потреб особистості; культуротворча – спрямована на реалізацію різних здібностей людини; рекреативно-оздоровча – забезпечує психологічну розрядку та відпочинок; гедоністична – полягає у використанні привабливих форм культурно-дозвіллєвої діяльності бібліотеки [2;5].

Пошук нових шляхів і способів залучення у творчу діяльність стає одним із пріоритетів розвитку публічних бібліотек, який сприяв тому, що вже у другій половині 90-х рр. XX ст. використовувалися інтерактивні форми: літературні карнавали, літературні брейн-ринги, літературні посиденьки, літературні аукціони, уроки-телемости, літературно-історичні композиції, вечори любовної лірики, літературні ігри, театралізовані екскурси, театралізовані гуртки, літературні марафони тощо. Такі заходи мали більш розважальний характер, а їхнє активнее використання та вдосконалення у проведенні дало підставу називати бібліотечну масову роботу «культурно-дозвіллєвою діяльністю» [13].

Інтерес до читання, популяризація творчості письменників підвищували видовищні форми роботи, серед яких – театралізація. Основна мета створених театрів книг в бібліотеках – організація культурно-дозвіллєвих театралізованих заходів, що формують позитивне ставлення до читання та сприяють полікультурному вихованню населення. Найперші театри книги створювалися в бібліотеках для дітей: ляльковий театр книги «Буратіно»; літературний театр «Сюрприз» (Миколаївська обласна бібліотека для дітей ім. В. Лягіна) [7]; театр «Ювентус» (ЦБ ЦБС для дорослих м. Миколаєва; театр книги «Стріла» (б/ф №16) [11];театр «Браво» Центральної бібліотеки для дітей ім. Ш. Кобера та В. Хоменко м. Миколаєва [1]; театральна студія «Чеширський кіт» Херсонської обласної бібліотеки для дітей ім. Дніпрової Чайки та ін.

Отже, в культурно-дозвіллєвій діяльності 90-х рр. XX ст. публічними бібліотеками застосовуються методи гри, театралізації, стимулювання, імпровізації, методу рівноправної взаємодії. Культурно-дозвіллєві заходи, особливо активних форм, дали змогу визначити роль масової роботи як провідної у цьому напрямку [4, 32].

Висновки. Проведене дослідження довело, що культурно-просвітницька діяльність бібліотек Півдня України у 90-тірр. XX ст. пройшла певний шлях розвитку від виконання завдань широкого політичного просвітництва, культурно-просвітницької діяльності до культурно-дозвіллєвої діяльності, використовуючи при цьому різні форми – від традиційної книжкової виставки, усних журналів до діалогових, активних форм популяризації літератури, упровадження небібліотечних форм роботи, поступового використання інформаційних технологій. Публічна бібліотека стає місцем проведення вільного часу читачів, що має попит як багатопрофільний центр дозвілля [18]. Отже, взаємодія нових і старих, але ефективних методик організації роботи публічних бібліотек Півдня України у 90-х рр.

XX ст., використання в їхній діяльності нових форм організації дозвілля та інкультурації людини дають підстави відзначити, що вони міцно займали своє місце серед різних соціальних інститутів – постачальників послуг дозвіллєвого характеру.

Список використаних джерел

1. Гречко Г. С. Детские библиотеки в поисках новых путей / Г. С. Гречко, Н. В. Семилет // Библиотековедение. – 1997. – №3. – С. 41–54.

2. Жаркова Л. С. Методика организации работы библиотеки в сфере социально-культурной деятельности : науч.-практ. пособие / Л. С. Жаркова. – Москва : Литера, 2009. – 111 с.

3. Звіт Одеської Централізованої бібліотеки для дітей за 1998 рік. – Одеса, 1999. – 72 с.

4. Ким Т. Х. Традиции и обновление массовой работы / Т. Х. Ким // Мир библиотек сегодня : науч.-инф. сб. – Москва, 1997. – Вып.1. – С. 29–43.

5. Киселева Т. Г. Социально-культурная деятельность: учебник / Т. Г. Киселева, Ю. Д. Красильников. – Москва : МГУКИ, 2004. – 539 с.

6. Миколаївська державна обласна універсальна наукова бібліотека ім. О. Гмирьова. 130 років (1881-2011) : путівник / ред. кол.: Н. Ф. Богза (гол. ред.), Т. С Астапенко, Л. М. Трегуб, Н. В. Моїсєєва, Л. М. Голубенко; пер. на англ.. Н. А. Тищенко. – Миколаїв : Шамрай, 2011. – 54 с.

7. Миколаївська обласна бібліотека для дітей ім. В. Лягіна [Електронний ресурс] [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу : http://laginlib.org.ua/. – Назва з екрана.

8. Одеська національна наукова бібліотека ім. М. Горького [Електронний ресурс] [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу: http://odnb.odessa.ua/. – Назва з екрана.

9. Одеська Центральна бібліотека ім. І. Франка [Електронний ресурс] [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу: http://biblioteka-franka.edu.kh.ua/uk/. – Назва з екрана.

10. Основні показники роботи ЦБС для дорослих м. Миколаєва за 1998 р. – Миколаїв, 1999. – [23 с].

11. Основні показники роботи ЦБС для дорослих м. Миколаєва за 1999 р. – Миколаїв, 2000. – [23 с].

12. Основні показники роботи ЦБС для дорослих м. Миколаєва за 2000 р. – Миколаїв, 2001. – 32с.

13. Печена А. В. До становлення масової роботи вітчизняних бібліотек: суспільно-історичний аспект / А. В. Печена // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. – Харків : ХДАК, 2011. – Вип. 34. – С.156–163.

14. Публічні бібліотеки України в контексті соціокультурного простору регіону: аналітична записка за підсумками соціологічного дослідження 2007 року. – Київ, 2007. – 17 с.

15. Сидоренко, А. І. Формування документного потоку для публічних бібліотек мовами національних меншин: етнорегіональний аспект : дис. … канд. пед. наук : 07.00.08 / А. І. Сидоренко; Київський національний університет культури і мистецтв. – Київ, 2002. – 285 с.

16. Твердая Т. В. Место Центральной библиотеки для взрослых им. М. Л. Кропивницкого г. Николаева в жизни городской общины (к 100-летию библиотеки) / Т. В. Твердая // Бібліотеки та асоціації в світі, що змінюється: нові технології та нові форми співробітництва : матер. конф. – Судак, 2000. – Т.2. – С. 251–253.

17. Херсонська центральна бібліотека ім. Л. Українки [Електронний ресурс] [Веб-сайт]. – Електронні дані.– Режим доступу : http://cls.ks.ua/. – Назва з екрана.

18. Шульга О. Посилення культурно-просвітницької та виховної функції бібліотек / О. Шульга // Вища освіта України. – 2008. – №1. – С. 64–71.

References

1. Grechko, G.C. &Semillet, N.V. (1997). Children's libraries in search of new ways.Bibliotekovedenie, 3. 41-54[in Russian].

2. Zharkova, L. S. (2009). Methodology of organization of work of the library in the sphere of social and cultural activity. Scientific practical. allowance. Moscow [in Russian].

3. Report of the Odessa Centralized Library for Children in 1998. (1999). Odessa [in Ukrainian].

4. Kim, T. H. (1997). Traditions and renewal of mass work. Mir bibliotek segodnya. Nauch.-inf. sb. Vyp.1. Moscow [in Russian].

5. Kiseleva, T.G. & Krasilnikov U.D. (2004). Socio-cultural activity: a textbook. Moscow: MGUKI[in Russian].

6. Bogza, N. F. (Ed.). (2011). Mykolaiv State Regional Universal Scientific Library O. Hmyryov 130 years (1881-2011): guide. Mykolaiv: Shamray [in Ukrainian].

7. Mykolaiv Regional Library for Children named after. V. Lyagin [Website]. Retrieved from http://laginlib.org.ua/ [in Ukrainian].

8. Odessa National Scientific Library named after. M. Gorky [Website]. Retrieved from http://odnb.odessa.ua/ [in Ukrainian].

9. Odessa Central Library them. I. Frank [Website]. Retrieved from http://biblioteka-franka.edu.kh.ua/uk/ [in Ukrainian].

10. Basic performance of the Central Library for adults in the city of Mykolaiv for 1998 (1999). Mykolaiv [in Ukrainian].

11 Basic performance of the Central Library for adults in the city of Mykolaiv for 1999 (2000). Mykolaiv [in Ukrainian].

12. Basic performance of the Central Library for adults in the city of Mykolaiv for 2000 (2001). Mykolaiv [in Ukrainian].

13. Pechena, A. V. (2011). Prior to the mass work of domestic libraries: the socio-historical aspect. Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury :zb. nauk. pr. Vyp. 3. Kharkiv :KhDAK. [in Ukrainian].

14. Public libraries of Ukraine in the context of the socio-cultural space of the region: an analytical note on the results of the sociological survey of 2007 (2007). Kyiv [in Ukrainian].

15. Sydorenko, A. I. (2002). Formation of the document flow for public libraries in the languages of national minorities: ethno-regional aspect.Candidat's tesis. Kyiv:Kyivsky i natsionalnyi universytet kultury i mystetstv [in Ukrainian].

16. Tverdaya, T. V. (2000). Place of the Central Library for Adults. ML Kropivnitskogo city of Nikolaev in the life of the city community (on the 100th anniversary of the library).Libraries and Associations in a Changing World: new technologies and new forms of collaboration: mater. conf.Vol. 2. Sudak [in Ukrainian].

17. Kherson Central Library. L. Ukrainka [Website]. Retrieved from http://cls.ks.ua/[in Ukrainian].

18. Shulha, O.(2008). Strengthening the educational, cultural and educational functions of libraries. Vyshchaosvita Ukrainy. 1. 64-71 [in Ukrainian].

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 378.048.2

Палеха Юрій Іванович,
кандидат історичних наук,
завідувач кафедри документознавства
та інформаційно-аналітичної діяльності,
професор ПВНЗ «Європейський університет»,
Paleha_Yu@ukr.net

РЕЙТИНГ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ В МІЖНАРОДНОМУ НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

Мета роботи. *Проаналізувати стан публікаційної активності українських вчених у престижних міжнародних журналах, рейтинг періодичних видань України у бібліометричних базах даних наукової літератури та запропонувати шляхи підвищення авторитету української науки.* ***Методологія*** *дослідження полягає в застосуванні системного методу та методу сходження від абстрактного до конкретного.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає в розширенні уявлень про способи підвищення міжнародного рейтингу вітчизняних наукових установ, університетів та вчених. Осмислено шляхи просування наукових публікацій в міжнародний науково-інформаційний простір. Репрезентовано авторський навчально-практичний посібник «Основи наукових досліджень: конкурентоспроможне подання результатів творчої діяльності».* ***Висновки***. *Стимулювання розвитку інформаційно-аналітичної діяльності в Україні повинно відбуватись за рахунок моніторингу світового наукового інформаційного потоку, аналізу рівня цитування вчених та індексів впливу періодичних видань вузів, просування наукових праць у світові бібліо- і наукометричні бази даних, збільшення номенклатури вітчизняних і зарубіжних наукових інформаційних ресурсів за рахунок придбання бібліотеками ВНЗ доступу до ліцензованих електронних повнотекстових та наукометричних баз даних.*

Ключові слова: *рейтинг вчених, періодичні видання, бібліометричні бази даних, наукова література, міжнародний науковий простір.*

Палеха Юрий Иванович,
кандидат исторических наук,
заведующий кафедри документоведения
и информационно-аналитической деятельности,
професор ЧВУЗ «Европейский университет»

РЕЙТИНГ УКРАИНСКОЙ НАУКИ В МЕЖДУНАРОДНОМ НАУЧНО-ИНФОРМАЦИОННОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Цель работы. *Проанализировать состояние публикационной активности украинских ученых в престижных международных журналах, рейтинг периодических изданий Украины в библиометрических базах даных научной литературы и предложить пути повышения авторитета украинской науки.* ***Методология исследования*** *состоит в использовании системного метода и метода перехода от абстрактного к конкретному.* ***Научная новизна*** *состоит в расширении видения способов повышения международного рейтинга отечественных научных учреждений и ученых. Исследованы пути продвижения научных публикаций в международное научно-информационное пространство. Репрезентировано авторское учебно-практическое пособие «Основы научных исследований: конкурентновозможное предложение результатов творческой деятельности».*

© Палеха Ю.І.

Выводы. *Стимулирование развития информационно-аналитической деятельности в Украине должно происходить за счет мониторинга мирового научного информационного потока, анализа уровня цитирования ученых и индексов влияния периодических изданий в международные библио- и наукометрические базы даных, увеличения номенклатуры отечественных и зарубежных научных информационных ресурсов за счет приобретения библиотеками вузов доступа к лицензионным електронным полнотекстовым и научно-метрическим базам даных.*

Ключевые слова: *рейтинг ученых, периодические издания, библиометрические базы даных, научные исследования, международное научное пространство.*

Palekha Yuriy,
Head of the Department of Documentation
and Information-Analytical Activities,
professor of European University

THE RATING OF UKRAINIAN SCIENCE WITHIN INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND INFORMATION SPACE

Purpose of Article. *The article deals with analyzing the state of publication activity of Ukrainian scientists in prestigious international journals, the rating of Ukrainian periodicals in bibliographic scientific literature databases and offers methods of strengthening the authority of Ukrainian science.* ***Methodology.*** *The methodology of study provides a systematic approach and principle of moving from abstract to concrete. Scientific Novelty. The novelty of the research consists in expanding the list of methods for improving an international rating of domestic scientific institutions, universities, and scientists. Ways of scientific publications promotion into the global scientific and information space were offered. The author's practical educational book "Scientific Research Basics: Competitive Presentation Of Creative Activity Results" was presented.* ***Conclusions.*** *Encouragement of information and analytical activities development in Ukraine should be based on monitoring of the international scientific information flow, analysis of the level of citation of scientists and influential indexes of university periodicals, promotion of scientific works into the world's leading bibliographic and science-computer databases, increase of the nomenclature of domestic and foreign scientific information resources by the acquisition of access to licensed electronic full-text and science-computer databases by university libraries.*

Key words: *rating, periodicals, bibliographic databases, scientific literature, international scientific space.*

Актуальність теми дослідження. Питання міжнародного рейтингу вітчизняних наукових установ та університетів, визнання результатів їхньої дослідницької діяльності та професійності викладацького складу сьогодні є злободенним і набуває особливого значення.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день очевидним фактом є те, що справжнє визнання роботи вченого чи винахідника можливе тільки у випадку доступності продуктів його творчості для англомовної частини населення планети. Необхідне детальне ознайомлення науковців з рейтингом вітчизняних і закордонних наукових установ та видавництв, результатами їхньої діяльності та можливостями публікацій в зарубіжній науковій періодиці.

Мета дослідження: Проаналізувати міжнародний рейтинг вітчизняних університетів, результати дослідницької діяльності та професійності їхнього викладацького складу через публікацію у престижних міжнародних наукових журналах, що входять до баз даних Web of Science, Scopus, ІАС «Бібліометрика української науки», та запропонувати шляхи підвищення авторитету науки.

Виклад основного матеріалу. Результатом науково-дослідної або дослідно-конструкторської роботи, в якій аналітично розглянуто певну тему, подано на основі проведеного аналізу синтезовані висновки, є наукова публікація, призначена для періодичного, продовжуваного видання чи збірника[1,45].

Як видно з табл. 1, кількість публікацій науково-педагогічного складу вишів у відомих журналах є віддзеркаленням престижу вищого навчального закладу.

Таблиця 1

Рейтинг вищих навчальних закладів України
за рівнем цитування у Scopus станом на 16 липня 2016 року[106]

№ п/п	Установа	Кількість публікацій у Scopus	Кількість цитувань у Scopus	Індекс Гірша (*h*-індекс)
1	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	12416	49991	70
2	Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна	7117	31308	54
3	Львівський національний університет імені Івана Франка	4976	21899	44
4	Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова	2508	10490	44
5	Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	2186	7336	42
6	Національний технічний університет «Київський політехнічний інститут»	4817	9369	37
…	…	…	…	…
106	Міжрегіональна академія управління персоналом (МАУП)	22	25	3
107	Одеська національна морська академія	13	22	3
108	Харківський державний університет харчування та торгівлі	15	20	3

[106] Методологія рейтингу. Для отримання інформації для рейтингу був використаний пошуковий інтерфейс Scopus Affiliation Search. Наведені дані щодо публікацій, асоційованих з окремими AffiliationID (обліковими записами) установ. Для установ, які мають у Scopus більше одного облікового запису, наведені зведені дані за всіма AffiliationID установи. Дані наведені без хронологічних обмежень. Установи у рейтингу впорядковані за *h*-індексом, а в його межах– за кількістю цитувань.

Частка України у світовій базі даних науки становить приблизно 0,5%. Розподіл між областями знань дуже нерівномірний. Діаграма рівня цитованості публікацій з різних предметних областей подана на рис. 1.

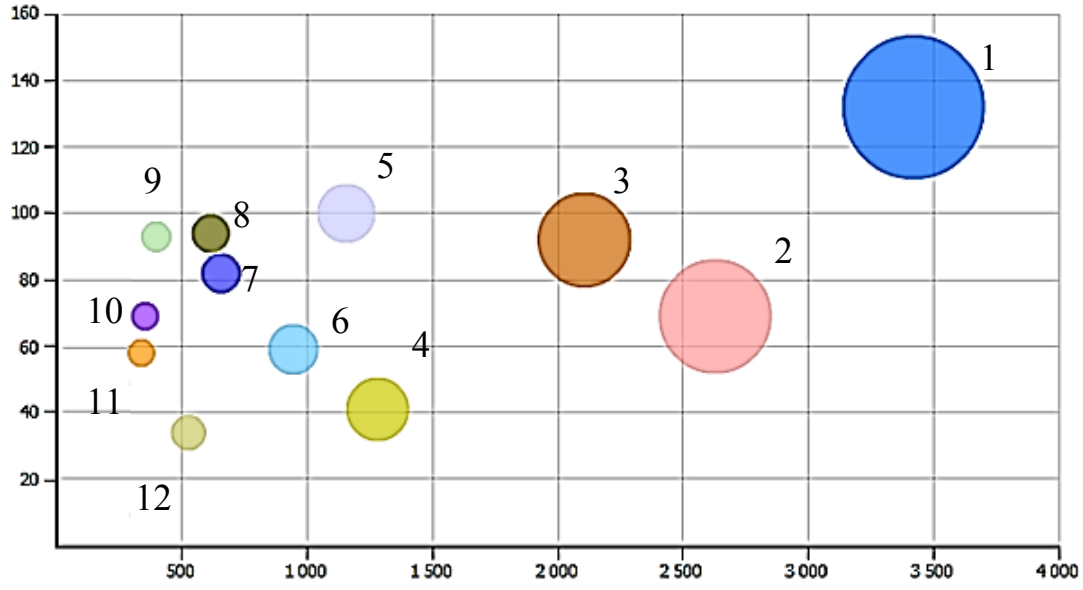

Рис.1. Розподіл між кількістю публікацій в основних предметних областях та їхнім рівнем цитованості за індексом гірша в Україні за 2012-2014 рр.:

1 – фізика і астрономія; 2 – техніка; 3 – матеріалознавство; 4 – інформатика; 5 – математика; 6 – хімія; 7 – наука про Землю і планетологія; 8 – біохімія, генетика і молекулярна біологія; 9 – медицина; 10 – хімічні технології; 11 – сільськогосподарські та біологічні науки; 12 − енергетика

Як видно з рис. 1, Україна демонструє значний розвиток в областях фундаментальних наук та техніки. За 20- річний період (1996-2016 рр.) українські вчені опублікували в міжнародних журналах більше 130 тис. статей. Це приблизно відповідає рівню Угорщини та Ірландії і становить близько 0,4% від світового обсягу публікацій[6,86].

Аналіз останніх публікацій. Рівень української наукової академічної періодики, проблеми підвищення рівня наукових публікацій, методологію, аргументацію та обґрунтування наукових досліджень розглянуто в роботах Бондаренка В. Д., Воротіної Л. І., Голіка В. П., http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR= Гуткевич С. О., Захарова Ю.В., Зосимова А. М., Мриглода, О. І., Навроцької О.О., Партико З. В., Пономаренка Л. А., Радченко М. І. та ін. Незважаючи на наявність значної кількості теоретичних досліджень, питання конкурентоспроможного подання матеріалів творчої діяльності не є повністю досліджуваними.

У рейтингу країн за рівнем публікаційної активності за період 1996-2015 рр. згідно з наукометричними базами даних (див. таблицю 2) Україна займає сорокове місце.

Таблиця 2

Рейтинг країн за рівнем публікаційної активності за період 1996-2015 рр.[6,90]

№ п/п	Країна	Документів	Документи, на які можливо посилатися	Посилань	Само-цитувань	Посил./ док.	*H*-індекс
1	США	8.626.193	7.876.234	177.434.935	83.777.658	23,36	1.648
2	Китай	3.617.355	3.569.652	19.110.353	10.462.121	7,44	495
3	Сполучене Королівство	2.397.817	2.103.145	44.011.201	10.321.539	21,03	1.015
4	Німеччина	2.176.860	2.045.433	35.721.869	9.141.181	18,50	887
5	Японія	2.074.872	2.008.410	27.040.067	7.619.559	13,79	745
6	Франція	1.555.629	1.468.286	24.700.140	5.516.943	17,95	811
7	Канада	1.227.380	1.134.588	22.152.666	4.136.384	21,40	794
8	Італія	1.200.448	1.117.013	18.019.464	4.186.908	17,52	713
9	Індія	998.544	944.632	6.989.150	2.409.025	9,61	383
10	Іспанія	952.099	884.670	12 628 097	3.068.362	16,14	591
…	…	…	…	…	…	…	…
38	Угорщина	136.034	130.299	1.660.840	264.809	13,60	301
39	Ірландія	135.843	123.585	1.999.703	233.733	19,01	332
40	Україна	133.650	131,490	635.570	176.428	5,03	174

Вказані в таблиці 2 індекси цитування наукометричних баз даних крім статей та оглядів з наукових журналів, які є основними джерелами інформації, також охоплюють дисертації, патенти, реферати тощо. Електронні бібліографічні бази наукової літератури дають можливість переглянути тисячі успішних журналів з усіх галузей науки.

До таких платформ належать відомі

• Sciencedirect(http://www.sciencedirect.com),

• Elsevier (http://www.elsevier.com/wps/find/homepage.cws_home),

• Scopus (http://www.scopus.com) та інші.

Перші два сайти дають змогу здійснювати пошук журналів після простої реєстрації на сайті, а для того щоб користуватися системою Scopus, потрібно мати доступ, який зазвичай мають співробітники навчального закладу-передплатника Scopus[4, 92].

Серед вітчизняних передусім на увагу заслуговують видання, що наведені в табл. 3.

Таблиця 3

Рейтинг періодичних видань України у WebofScience станом на 2016 рік[7,112]

№ п/п	Назва	Засновник	Імпакт-фактор
1	Ukrainian Journal of Physical Optics	Інститут фізичної оптики МОН України	1,071
2	Condensed Matter Physics	Інститут фізики конденсованих систем НАН України	0,882
3	Low Temperature Physics	Фізико-технічний інститут низьких температур ім. Б. І. Вєркіна НАН України	0,804
4	Symmetry, Integrability and Geometry: Methods and Applications (SIGMA)	Інститут математики НАН України	0,765
5	Journal of Superhard Materials	Інститут надтвердих матеріалів ім. В. М. Бакуля НАН України	0,689
6	Theoretical and Experimental Chemistry	Інститут фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського НАН України	0,500
7	Kinematics and Physics of Celestial Bodies	Головна астрономічна обсерваторія НАН України	0,452
8	Strength of Materials	Інститут проблем міцності ім. Г. С. Писаренка НАН України	0,443
9	Journal of Water Chemistry and Technology	Інституту колоїдної хімії та хімії води НАН України	0,343
10	Powder Metallurgy and Metal Ceramics	Інститут проблем матеріалознавства ім. І. М. Францевича НАН України	0,342

Для того, щоб журнал потрапив до списку у Scopus повинні бути виконані певні умови. Однією з них є наявність 100 посилань протягом як мінімум двох років.

Серед найуспішніших журналів України можна виділити десять, *h*-індекс яких варіюється від 3 до 30 (табл. 4).

Таблиця 4

Рейтинг періодичних видань Україниу Scopusстаном на 2014 рік[3,42]

№ п/п	Назва	SJR	H- індекс	Всього статей (3 роки)	Всього посил.	Відношення: посилання/ статті
1	Eksperimentainaya Onkologiya	0,641	28	189	1756	33,77
2	Symmetry, Integrability and Geometry: Methods and Applications (SIGMA)	0,511	15	309	3425	31,14
3	Journal of Mathematical Physics. Analysis. Geometry	0,323	5	6	414	18,82
4	Nonlinear Dynamics and Systems Theory	0,307	9	97	782	23,00
5	Ukrainian Journal of Physical Optics	0,304	7	64	489	23,29
6	Condensed Matter Physics	0,276	16	188	2100	34,43
7	Electronic Journal of Theoretical Physics	0,249	9	82	618	25,75
8	Functional Materials	0,247	6	285	1429	17,64
9	Vestnik Zoologii	0,234	4	139	1209	19,82
10	Algebra and Discrete Mathematics	0,217	3	89	550	17,74

Для знаходження журналу в Scopus необхідно перейти на сторінку SCImagoJournal &CountryRank і вибрати розділ JournalRankings. Користувачі бази даних Scopus можуть оцінити рівень журналу за такими показниками, як індекс Гірша, Source-Normalized ImpactperPaper (SNIP), SCImago Journal Rank (SJR) та Impactper Publication (IPP)[8,310].

Для того, щоб визначити, чи годиться знайдений журнал для публікації статті, слід прочитати не тільки його назву, але також і розділ, який, зазвичай, називається *Statement* або *AimsandScopes*. У цьому розділі повідомляється, яку галузь (або галузі науки) повинні охоплювати статті, що публікуються в журналі. Варто переглянути випуски журналу за декілька останніх років і переконатися, що він публікує статті по вашій вузькій спеціальності.

Вимоги до кількості статей та вимоги до видань, які їх публікують (видання, що включені до міжнародних наукометричних баз; видання, що визнані МОН України фаховими; електронні фахові видання), час від часу змінюються, а тому ці вимоги здобувачам доречно відстежувати в конкретні періоди часу [2, 35].

Важливо самостійно розширювати свій професійний рівень науковця, читаючи статті з журналів провідних зарубіжних універсальних і спеціалізованих видавництв (Elsevier, Springer, Wiley, Taylor&Francis, OUP, CUP, SAGE, Emerald та ін.). Про кількість публікацій автора та цитування статей в Scopus можна дізнатись безкоштовно у вільному доступі в “Scopus Preview” за адресою: http://www.scopus.com/search/form/authorFreeLookup.url.

Можливість одержання інформації про присутність України у світовій системі наукових комунікацій, представленості публікацій вітчизняних учених у професійних фахових виданнях надає також створена фахівцями Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського інформаційно-аналітична система «Бібліометрика української науки» (http://www.nbuviap.gov.ua/bpnu/).

«Бібліометрика української науки» – це унікальний проект, який розвивається за безпосередньої участі наукової спільноти. Її джерельна база – Google Scholar та дані наукометричних платформ Scopus, WebofScience та Російського індексу наукового цитування. Основним джерелом системи є GoogleScholar, що має найсуттєвіше мовне, галузеве та географічне охоплення публікацій. У цій сис-

темі індексуються майже всі українські наукові журнали, в той час як у Scopus менше 40[5,235].

Публікація статей у престижних зарубіжних журналах надає вітчизняним вченим цілу низку переваг і корисних моментів. Спробуємо перелічити головні з них:

▪ Підвищення наукової кваліфікації як ученого та підвищення наукового статусу в науковому співтоваристві, спочатку − у своїй країні, а згодом (у разі успіху) і за кордоном, що своєю чергою неодмінно забезпечить кар'єрне зростання.

▪ Поліпшення «видимості» (visibility) і «доступності» (availability) наукових розробок шляхом індексації публікацій міжнародними базами даних цитування (насамперед Web of Science та/або Scopus). Наукова робота не має цінності, якщо її ніхто не прочитав, не використав і не процитував.

▪ Розширення поля наукової діяльності завдяки знайомству з зарубіжними колегами, які зацікавилися вашими роботами. Встановлення неформальної взаємодії стане запорукою на шляху до участі в міжнародних проектах, отримання грантів, роботи над спільними публікаціями тощо.

▪ Підвищення оцінки результативності наукової діяльності за показниками публікаційної активності, що сприятиме матеріальному заохоченню від організації та кар'єрному зростанню.

▪ Підвищення рейтингу організації − університету, науково-дослідного інституту, компанії за наукометричними показниками. У наш час престиж установи як наукового осередку визначають саме ці показники.

▪ Розширення присутності країни у міжнародному науковому співтоваристві та зміцнення позицій країни на світовій арені.

Публікація статей у престижних зарубіжних журналах відповідає також вимогам МОНУ щодо апробації результатів дисертаційного дослідження у виданнях іноземних держав або у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз (не менше чотирьох статей для докторської і не менше однієї статті для кандидатської дисертацій).

Меті просуванням наукових публікацій у міжнародний науково-інформаційний простір, присвячений, підготовлений проф. Палеха Ю.І. разом з доцентом Одеської національної морської академії к.т.н. Стеценко М.С. навчально-практичний посібник «Основи наукових досліджень: конкурентоспроможне подання результатів творчої діяльності», який виходить друком у видавництві Ліра-К у березні 2018 року.

Маючи за мету вплинути на показники репрезентативності та доступності наукових публікацій, у посібнику зібрані та систематизовані поради про те, як треба працювати над статтею, готувати її до публікації, продуктивно взаємодіяти з редактором і рецензентами, щоб підвищити шанси на включення її до престижних журналів. Особливу увагу у посібнику надано питанням якості подання результатів творчої роботи та підвищенню попиту на них. Авторами порушені такі питання, як виконання доповідей, стратегічні засади роботи над рукописами наукових звітів, використання інформаційних технологій для швидкого поширення та моніторингу ефективності своїх публікацій у науковому просторі.

Висновки. З метою підвищення значимості українських наукових видань і авторитету української науки в цілому, розширення науково-інформаційних ресурсів кожної наукової установи необхідно розширення номенклатури вітчизняних і зарубіжних наукових інформаційних ресурсів за рахунок придбання бібліотеками ВНЗ доступу до ліцензованих електронних повнотекстових і наукометричних баз даних.

Стимулювання розвитку інформаційно-аналітичної діяльності в Україні повинно відбуватись за рахунок:

− моніторингу світового наукового інформаційного потоку,

− аналізу рівня цитування вчених і індексів впливу періодичних видань вузів,

− просування наукових праць (періодики, матеріалів конференцій, монографій) у світові бібліо- і наукометричні бази даних.

Сьогодні край важливим є впровадження нових напрямків у роботі університетів, пов'язаних із просуванням наукових публікацій в міжнародний науково-інформаційний простір, серед яких:

а) створення інституційних наукометричних баз даних (цифрових архівів наукової творчості);

б) організація системи сайтів наукової періодики ВНЗ;

в) створення навігаційної системи орієнтації в галузевих і універсальних повнотекстових, реферативних і наукометричних базах даних;

г) розширення рекламної діяльності ВНЗ в реальному та віртуальному просторах;

д) проведення науково-практичних семінарів для вчених та видання навчально-практичних публікацій, розрахованих на аспірантів, докторантів і здобувачів усіх галузей знань.

Запропоновано авторський навчально-практичний посібник «Основи наукових досліджень: конкурентоспроможне подання результатів творчої діяльності». У посібнику детально розглянуто побудову рейтингів у науковому світі, включаючи опис бібліометричних показників в системі наукових публікацій та особливості міжнародної індексації наукових видань, розкриті тонкощі підготовки наукової статті, щоб підвищити шанси на прийняття до публікації у престижних міжнародних журналах, розглянуто основні методи активізації творчості, описано теорію нетипових розв'язання задач будь якого ступеня складності, що у сукупності з інформацією про особливості патентування винаходів в Україні, буде корисним для більшості аспірантів, докторантів, винахідників та всіх, хто займається науково-дослідною діяльністю.

Список використаних джерел

1. Воротіна Л. І. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Кандидатська дисертація: методика написання і захисту [Текст] : посібник для аспірантів і здобувачів наук. ступеня / Л. І. Воротіна, Воротін В. Є., Гуткевич С. О. – 4. вид., переробл. і доп. – К. : Видавництво Європейського ун-ту, 2012. – 138 с.

2. Довідник здобувача наукового ступеня [Текст] : зб. нормат. док. та інформ. матеріалів з питань атестації наук. кадрів вищ. кваліфікації / За ред. дир. Департаменту атестації кадрів М-ва освіти і науки України В. Д. Бондаренка;. – 5-те вид., випр. та допов. – К. : Толока : Редакція "Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України", 2015. — 56 с.

3. Мриглод, О. І. Вітчизняна наукова періодика: загальний аналіз, тенденції та проблеми [Текст] / О.І. Мриглод // Наука України у світовому інформаційному просторі. – К.: Академперіодика. – Вип. 6. – 2014. – С. 36–44.

4. Навроцька, О. О. Особливості експертизи винаходів (корисних моделей), для характеристики яких використано неправильна або недоречна термінологія [Електронний ресурс] / О. О. Навроцька // Статті та матеріали заходів К. :ДП «УІПВ».−2013. – С. 89–94.

5. Партико З. В. Основи наукових досліджень: підготовка дисертації : навч. посібн. /З. В. Партико – 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. — 232 с.

6. Чайковський, Ю.Б. Наукометричні бази та їх кількісні показники. – Ч. ІІ: Фактори, що впливають на кількісні показники наукометричних баз / Ю. Б. Чайковський, Ю. В. Сілкіна, О. Ю. Потоцька // Вісник НАН України. – 2015. − № 9. – С. 84-92.

7. Штовба С. Д. Аналіз наукометричних індикаторів для оцінювання здобутків вченого [Текст] / С. Д. Штовба,О. В. Штовба // Вісник Вінницького політехнічного інституту. − 2016. − № 1. − С. 115-123.

8. Wager, E. Responsible research publication: international standards for authors. A position statement developed at the 2nd World Conference on Research Integrity [Text] / E. Wager, S. Kleinert // Promoting Research Integrity in a Global Environment / edited by T. Mayer and N. Steneck. − Singapore: Imperial College Press; World Scientific Publishing, July 22-24, 2010. − P. 309-316. − Chapter 50.

References

1. Vorotina, L. I., & Vorotin, V. Je., Ghutkevych, S. O. (2012). Candidate dissertation: writing and defense methodology. Kyiv: European University Publishing House [in Ukrainian].

2. Bondarenko, V. D., &Cekov, Ju. I. (Eds.) (2015). The reference book of the applicant of a scientific degree: a collection of normative documentation and information materials on the certification of higher professional qualifications. (p.21). Kyiv: Toloka [in Ukrainian].

3. Mryghlod, O. I. (2016). Science of Ukraine in the international information space. Kyiv: Akademperiodyka [in Ukrainian].

4. Navrocjka, O. O. (2013). Aspects of examination of inventions (useful models), for the outlining of which incorrect or inappropriate terminology was used. Kyiv: DP«UIPV». Retrieved from http://www.uipv.org/i_upload/file/Navrotska1.pdf [in Ukrainian].

5. Partyko, Z. V. (2017). Fundamentals of scientific research: preparation of the dissertation. Kyiv: Publishing House Lyra-K. [in Ukrainian].

6. Chaikovskyi, Yu.B., & Silkina, Yu. V.,Pototska O.Yu (2015). Scientometrical bases and their quantitative indices. Factors influencing the quantitative indices of science-based bases. (Part II). Kyiv: Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].

7. Shtovba, S. D., &Shtovba, O. V. (2016). The analysis of scientometric indicators to assess the achievements of a scientist. Vinnytsia: Bulletin of the Vinnytsia Polytechnic Institute [in Ukrainian].

8. Wager, E., &KleinertS., Mayer, T. (Eds), Steneck, N. (Eds.) (2010). Responsible research publication: international standards for authors. Proceedings from the 2nd World Conference on Research Integrity'10:Promoting Research Integrity in a Global Environment. (Ch. 50),(pp. 309-316). Singapore: Imperial College Press; World Scientific Publishing [in English].

УДК 304.442

Верезомська Ірина Георгіївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри готельно-ресторанного бізнесу,
ПВНЗ «Київський університет культури»

Олійник Оксана Миколаївна,
асистент кафедри готельно-ресторанного бізнесу
Київського національного університету культури і мистецтв
oksana_oliinyk@ukr.net

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ В ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННІЙ СПРАВІ

Метою статті *є аналіз специфіки багатовекторного впливу соціальних комунікацій на готельно-ресторанну справу.* ***Методологія дослідження*** *передбачає використання компаративного методу, методів аналізу та синтезу.* ***Наукова новизна*** *полягає в тому, що окреслюються основні шляхи сучасної продуктивної взаємодії соціальних комунікацій та інших сфер людського існування загалом та ресторанної справи зокрема.* ***Висновки.*** *Розвиток готельно-ресторанної справи не можна уявити відокремлено від інших сфер людського існування. Формування певного рівня закладів має відповідати запитам споживачів. Соціальні комунікації є невід'ємною частиною життя суспільства, причому вони мають як низку позитивних, так і негативних аспектів. Їхній вплив та взаємозв'язок з готельно-ресторанною справою може проявлятися багаторівнево, включаючи маніпуляцію свідомістю крізь соціальні мережі, соціальні медіа (телебачення) та спеціальну друковану пресу. За рахунок акценту на певні ключові для конкретного закладу елементи можна досягнути істотної популяризації, що вплине на подальшу долю закладів.*

Ключові слова: *соціальні комунікації, готельно-ресторанна справа, культура, маніпуляція, медіа.*

© *Верезомська І.Г., Олійник О.М.*

3. Mryghlod, O. I. (2016). Science of Ukraine in the international information space. Kyiv: Akademperiodyka [in Ukrainian].

4. Navrocjka, O. O. (2013). Aspects of examination of inventions (useful models), for the outlining of which incorrect or inappropriate terminology was used. Kyiv: DP«UIPV». Retrieved from http://www.uipv.org/i_upload/file/Navrotska1.pdf [in Ukrainian].

5. Partyko, Z. V. (2017). Fundamentals of scientific research: preparation of the dissertation. Kyiv: Publishing House Lyra-K. [in Ukrainian].

6. Chaikovskyi, Yu.B., & Silkina, Yu. V.,Pototska O.Yu (2015). Scientometrical bases and their quantitative indices. Factors influencing the quantitative indices of science-based bases. (Part II). Kyiv: Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].

7. Shtovba, S. D., &Shtovba, O. V. (2016). The analysis of scientometric indicators to assess the achievements of a scientist. Vinnytsia: Bulletin of the Vinnytsia Polytechnic Institute [in Ukrainian].

8. Wager, E., &KleinertS., Mayer, T. (Eds), Steneck, N. (Eds.) (2010). Responsible research publication: international standards for authors. Proceedings from the 2nd World Conference on Research Integrity'10:Promoting Research Integrity in a Global Environment. (Ch. 50),(pp. 309-316). Singapore: Imperial College Press; World Scientific Publishing [in English].

УДК 304.442

Верезомська Ірина Георгіївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри готельно-ресторанного бізнесу,
ПВНЗ «Київський університет культури»

Олійник Оксана Миколаївна,
асистент кафедри готельно-ресторанного бізнесу
Київського національного університету культури і мистецтв
oksana_oliinyk@ukr.net

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ В ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННІЙ СПРАВІ

Метою статті *є аналіз специфіки багатовекторного впливу соціальних комунікацій на готельно-ресторанну справу.* ***Методологія дослідження*** *передбачає використання компаративного методу, методів аналізу та синтезу.* ***Наукова новизна*** *полягає в тому, що окреслюються основні шляхи сучасної продуктивної взаємодії соціальних комунікацій та інших сфер людського існування загалом та ресторанної справи зокрема.* ***Висновки.*** *Розвиток готельно-ресторанної справи не можна уявити відокремлено від інших сфер людського існування. Формування певного рівня закладів має відповідати запитам споживачів. Соціальні комунікації є невід'ємною частиною життя суспільства, причому вони мають як низку позитивних, так і негативних аспектів. Їхній вплив та взаємозв'язок з готельно-ресторанною справою може проявлятися багаторівнево, включаючи маніпуляцію свідомістю крізь соціальні мережі, соціальні медіа (телебачення) та спеціальну друковану пресу. За рахунок акценту на певні ключові для конкретного закладу елементи можна досягнути істотної популяризації, що вплине на подальшу долю закладів.*

Ключові слова: *соціальні комунікації, готельно-ресторанна справа, культура, маніпуляція, медіа.*

© *Верезомська І.Г., Олійник О.М.*

Верезомская Ирина Георгиевна,
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры гостинично-ресторанного бизнеса,
ЧВУЗ «Киевский университет культуры»

Олейник Оксана Николаевна,
ассистент кафедры гостинично-ресторанного бизнеса
Киевского национального университета культуры и искусств

СОЦИАЛЬНЫЕ КОММУНИКАЦИИ В ГОСТИНИЧНО-РЕСТОРАННОМ ДЕЛЕ

Целью статьи *является анализ специфики многовекторного влияния социальных коммуникаций на гостинично-ресторанное дело.* ***Методология исследования*** *предполагает использование сравнительного метода, методов анализа и синтеза.* ***Научная новизна*** *заключается в том, что определяются основные пути современного продуктивного взаимодействия социальных коммуникаций и других сфер человеческого существования в целом, и ресторанного дела в частности.* ***Выводы****. Развитие гостинично-ресторанного дела нельзя представить отдельно от других сфер человеческого существования. Формирование определенного уровня заведений должно соответствовать запросам потребителей. Социальные коммуникации являются неотъемлемой частью жизни общества, причем они имеют как ряд положительных, так и отрицательных сторон. Их влияние и взаимосвязь с гостинично-ресторанным делом может проявляться многоуровнево, включая манипуляцию сознанием через социальные сети, социальные медиа (телевидение) и специальную печатную прессу. За счет акцента на определенные ключевые для конкретного заведения элементы можно достичь существенной популяризации, что повлияет на дальнейшую судьбу заведений.*

Ключевые слова*: социальные коммуникации, гостинично-ресторанное дело, культура, манипуляция, медиа.*

Verezomska Irina,
Ph.D of Economic Sciences,
Associate Professor of the Hotel and Restaurant
Business Department, Kyiv University of Culture

Oliinyk Oksana,
Assistant of the Hotel and Restaurant Business Department,
Kyiv National University of Culture and Arts

SOCIAL COMMUNICATIONS IN HOTEL INDUSTRY

Purpose of Article. *The article aims to analyze the specifics of the multifactor impact of social communications on hotel and restaurant business.* ***Methodology.*** *The research methodology involves the use of a comparative method, methods of analysis and synthesis.* ***The scientific novelty*** *consists in outlining the main ways of the modern productive interaction of social communications and other areas of human existence in general and the restaurant business in particular.* ***Conclusions.*** *The development of the hotel and restaurant business cannot be imagined separately from other spheres of human existence. Formation of a certain level of institutions should correspond to the needs of consumers. Social communications are an integral part of society's life, with both positive and negative aspects. Their influence and interrelation with the hotel and restaurant business can be manifested multileveled, including the manipulation of consciousness through social networks, social media (television) and particular print media. Due to the emphasis on individual critical elements for a specific institution, significant popularization can be achieved, which will affect the further share of institutions.*

Key words: *social communications, hotel and restaurant business, culture, manipulation, media.*

Актуальність дослідження. Культура людини може бути представлена як сукупність різноманітних духовних та матеріальних чинників, що взаємодіють між собою. З появою нових сфер, пов'язаних з людським існуванням чи модифікацією вже існуючих, відбувається зміна й інших компонентів системи. Розвиток готельно-ресторанної справи в умовах сучасності зазнає чималого впливу соціальних комунікацій. Зростаюча роль технологій на різноманітні сфери суспільного життя потребує наукового обґрунтування.

Попри те, що досить багато аспектів, пов'язаних з аналізом соціальних комунікацій, розроблені в сучасній гуманітаристиці в роботах Н. Білан, Н. Зражевської, С. Кара-Мурзи, О. Холода, Н. Чернишової, проте вони досить часто мають виключно теоретичний характер та мало пов'язані з практикою розвитку готельно-ресторанної справи. У роботах таких вітчизняних авторів, як О.М. Варипаєв, Л.М. Варипаєва, приділяється увага розвідкам питань готельного та ресторанного бізнесу як складової індустрії гостинності. Важливе методологічне значення відіграє праця О. Гумен, присвячена проблемі модернізації інформаційного забезпечення професійної комунікації готельно-ресторанної справи. О. Мандзяк аналізує комунікаційно-проектну співпрацю в готельно-ресторанному бізнесі.

Метою статті є аналіз специфіки багатовекторного впливу соціальних комунікацій на готельно-ресторанну справу.

Виклад основного матеріалу. Ознакою культури XXI століття є бурхливий розвиток інформаційних технологій. За рахунок поширення різноманітних практик соціально-комунікаційного характеру відбувається зміна сталих процесів, які пов'язані з готельно-ресторанною справою. Насамперед варто визначитися з поняттям «соціальні комунікації». Вони постають об'єктом наукового дослідження багатьох наук – соціології, менеджменту, культурології, антропології. Проте в кожній з них дещо відрізняється підхід щодо трактування та розуміння соціальних комунікацій. О. Холод надає досить широке визначення соціальній комунікації, окреслюючи її як певну загальну систему знань, пов'язаних з функціонуванням людини в світі. Він вказує, що «наукова галузь «соціальні комунікації» (елемент науки як творчої діяльності з отримання нових знань і результат цієї діяльності у вигляді цілісної системи знань, сформульованих на основі певних принципів; система знань про закономірності розвитку природи, суспільства і мислення)» [7, 292].

Вітчизняний дослідник Н. Білан вказує на те, що аналіз соціальних комунікацій здійснювався у межах соціологічних праць 20-х рр. XX ст., що було зумовлено розвитком технічних засобів передачі сигналів, передусім радіо (а вже через деякий час – телебачення). «Використання технічних засобів і одночасне ускладнення організаційних умов передачі повідомлень призвели до зменшення безпосередньої взаємодії сторін, що спілкуються, та необхідності спеціального вивчення закономірностей опосередкування інформації в соціальних системах. Зміст поняття «комунікація» змінюється одночасно з розвитком та ускладненням технічних засобів передачі повідомлень, глобалізацією і дедалі більшою інформатизацією світового суспільства» [1, 171].

Комунікаційний процес починає набувати глобального характеру, маючи багато різних форм прояву, починаючи від вербальних, завершуючи візуальними. Так до середини XX століття провідними були вербальні форми, що обґрунтовувалось в науковій літературі, виходячи з позицій лінгвістичної парадигми. Проте друга половина XX століття представлена розвитком новітньої парадигми, яка свідчить про появу візуального повороту. Його сутність полягає у превалюванні візуальних форм комунікації, порівняно з усіма іншими. Подібна тенденція виявляється у всіх аспектах людського існування, проте найбільш яскраво вона постає у комунікативних практиках, пов'язаних з медіакультурою.

Так у праці Н. Зражевської, присвяченій аналізу медіа культури, наголошується на тому, що вона може виконувати низку функцій: інформативну, комунікативну, нормативну, релаксаційну, креативну, інтеграційну, контролю, соціального конструювання реальності, посередницьку, соціального примусу, ідентифікації, маркетингову, компенсаційну, передавання культурної спадщини, кореляції, мобілізації. Автор надає наступне визначення медіа: «Ме-

діа (media — множина від medium — засіб). Різноманітні інформаційні засоби і їх гуманітарні функції — від найстародавніших (мови жестів, диму, барабанів, наскельних малюнків та ін.) до найсучасніших інформаційних глобальних супермагістралей. Медіа в світлі теорії масового суспільства постають як інформаційні системи, залежні від головних атрибутів цього суспільства — консюмеризму і конформізму, але разом з тим підтримують їх завдяки своїм можливостям маніпулювання свідомістю і психологією широкої аудиторії» [4, 175].

У сучасних умовах сфера соціальних комунікацій виступає тим чинником, який безпосередньо впливає на імідж готелів, зростання попиту чи, навпаки, зменшення зацікавленості ними. Наголосимо, що через те, що кількість закладів постійно збільшується, виникає досить складна ситуація, пов'язана з популяризацією тих чи інших готельно-ресторанних комплексів. Причому матеріальний чинник може відігравати аж ніяк не головну роль. Особливо важливою є наявність попиту, якщо мова йде про великі комплекси, які мають багато різних послуг. У разі, якщо вони популярні серед цільової групи, це має надзвичайно позитивні наслідки. Проте, у протилежному випадку потрібно задіти сферу соціальних комунікацій, яка може істотно змінити ситуацію. Велика кількість послуг може бути надзвичайно корисною для залучення споживачів. «Готель перетворюється з будинку для проживання в туристичний комплекс, повносервісний готель, орієнтований на потреби цільового споживача, а готельна база стає конгломератом послуг, що надають відпочиваючому, туристу та мандрівнику цілісний набір послуг, що поєднують сферу харчування, розміщення, відпочинку, розваги, рекреації» [2, 617]. Проте, не варто забувати, якщо готельно-ресторанний комплекс обладнано великою кількістю додаткового обладнання, що має задовольнити інтереси споживачів, але запропоновані послуги не мають попиту, то це приносить істотні збитки.

Варто відзначити, що за сучасних умов люди багато часу проводять у соціальних мережах, де вони отримують багато інформації щодо актуальних новинок та інтересів людей з найближчого кола спілкування. Здійснюється культурний обмін особистими досягненнями, аудіо, відео файлами, текстовими повідомленнями та т.п. Серед мереж, які існують зараз та мають багато прихильників, можна виділити Instagram, Facebook та інші. Досить важливим є те, що поширити інформацію про певне явище можна досить легко і швидко. Більшість людей середнього віку, які є користувачами соціальних мереж, розміщують дані, у вигляді фото звітів про своїй поточні події. Нерідко публікують враження про новинки, відкриття нових закладів, або ознайомлення з тими, що вже існували, проте не були відомими конкретній людині. Досить частими є викладення фото, пов'язаних з оформленням страв, інтер'єру, креативних деталей та т.п. Численні «друзі» можуть передивлятися стрічку новин та, відповідно, отримувати інформацію.

Так само позитивне враження про готельно-ресторанні заклади можна отримати, звертаючись до спеціалізованих друкованих видань. Існує низка можливостей здійснити огляд ресторану, додати його фото. О. Гумен зазначає, що серед фахових періодичних видань, перевага віддається таким, як: «Гостиничный и ресторанный бизнес», «ОТЕЛЬЕР-&РЕСТОРАТОР», «РесторатораЪ», «Со Вкусом». Задля фахівців подібні видання є надзвичайно важливими, адже вони сприяють не лише ознайомленню з певними методиками просування технологій розвитку готельно-ресторанних закладів, але й можуть допомогти зацікавленості ними потенційними споживачами.

О. Гумен відзначає позитивні аспекти формування позитивного іміджу за допомогою періодичних видань. «У випусках журналу (чотири рази на рік) висвітлені питання теорії і практики ефективного управління готелем та рестораном, розглядається стратегія і тактика поведінки на ринці, використання новітніх технологій в готельному і ресторанному бізнесі, окремі рубрики присвячені кухні і обладнанню ресторанів, продуктам і напоям тощо» [3, 495]. Крім рубрик, пов'язаних з розвитком, достатньо загальних питань, як-от облаштування закладів, можуть надаватися рекомендації стосовно маркетингових прийомів. Також подібні журнали можуть висвітлювати щойно відкриті заклади харчування (кафе, бари, ресторани, паби), а також здійснювати

приховану рекламу шляхом окреслення особливостей кухні, страв, креативного дизайну.

Дослідник О. Холод пропонує таке поняття, як «соціально-комунікаційний інжиніринг», яке він трактує як «процес створення, прогнозування, адаптація і реалізація комунікаційних технологій, стратегій і моделей соціальної дії, взаємодії і стосунків між соціальними фігурантами (суб'єктами й об'єктами) з метою здійснення маніпуляції (позитивного або негативного впливу» [7, 292]. Тобто мова йде про те, що можна використовувати соціально-комунікативний інжиніринг задля просування тих чи інших чинників в рамках готельно-ресторанної справи.

Маніпуляції можна розглядати як нав'язування своєї волі іншій людині у прихованій формі, яка б передбачала наявність прихованого психологічного впливу та діяла безпосередньо на емоції. С. Кара-Мурза вказує на подвійну природу маніпуляції. «Разом з відкритим повідомленням маніпулятор посилає адресатові «закодований» сигнал, сподіваючись на те, що цей сигнал розбудить у свідомості адресата образи, потрібні маніпуляторові. Ця прихована дія спирається на «неявне знання», яким володіє адресат, на його здатність створювати у своїй свідомості образи, що впливають на його відчуття, думки і поведінку. Мистецтво маніпуляції полягає в тому, щоб спрямувати процес уяви у потрібне русло, але так, щоб людина не помітила прихованої дії» [5].

Зауважимо, що здійснення маніпуляцій шляхом використання комунікаційних практик у мережі Інтернет, є доволі звичним явищем для сьогодення. Мова йде про те, що за рахунок поширення певного типу інформації, можна сприяти формуванню того чи іншого ставлення до закладів готельно-ресторанного функціонального призначення. «Однією з найважливіших маніпулятивних технологій, безпосередньо, в освітянському просторі є відбір подій реальності для повідомлення на Інтернет-сайтах (висвітлення чи приховування інформації) та фальсифікація фактів – перекручення реальності, тобто створення її версій, що досягається за допомогою незначних "відхилень" в різні боки, причому такі відхилення не повинні виходити за межі сприйняття "пересічної" людини, тобто вони мають бути непомітними і діяти на рівні підсвідомого» [8,159].

Зазначимо, що маніпуляція може здійснюватися не лише за рахунок Інтернет-практик, але й завдяки різноманітним шоу, пов'язаним з оцінюванням рівня закладу харчування («Ревізор»), популяризацією діяльності шеф-кухарів («Майстер шеф»). Подібні шоу, які сприяють відбору кращих ресторанів, що супроводжується перевіркою якості послуг, які ними надаються, чи вибору найталановитіших кухарів, чинить значний вплив на свідомість глядачів, впливаючи на формування смаків на ті чи інші модні тенденції, як стосовно внутрішнього, так і зовнішнього чинників готельно-ресторанної справи. Це може бути акцент на певних рецептах, елементах інтер'єру, які будуть підсвідомо обиратися споживачами у майбутньому.

В умовах ринкової економіки розвиток сфери споживання, а саме практика готельно-ресторанного бізнесу не можлива без реклами, адже саме вона сприяє збереженню рівня популярності закладів. «Це той сегмент туристичної культури державної економічної політики, що репрезентує, об'єднує інформаційний, світоглядний і комунікативний контексти держави, які в свою чергу спрямовані на задоволення потреб як громадян країни, так і іноземців. Успішність розвитку готельно-ресторанного бізнесу в Україні визначається ринковими умовами, але значною мірою залежить від кваліфікованої реклами» [6, 156].

Висновки. Розвиток готельно-ресторанної справи не можна уявити відокремлено від інших сфер людського існування. Формування певного рівня закладів має відповідати запитам споживачів. Соціальні комунікації є невід'ємною частиною життя суспільства, причому вони мають як низку позитивних, так і негативних аспектів. Їхній вплив та взаємозв'язок з готельно-ресторанною справою може проявлятися багаторівнево, включаючи маніпуляцію свідомістю крізь соціальні мережі, соціальні медіа (телебачення) та спеціальну друковану пресу. За рахунок акценту на певні ключові для конкретного закладу елементи, можна досягнути істотної популяризації, що вплине на подальшу долю закладів.

Список використаних джерел

1. Білан Н.І. Соціальні комунікації в інформаційному суспільстві / Н.І. Білан // Наукові записки Інституту журналістики. - Том 56. - 2014. – С.171-175.

2. Варипаєв О.М. Готельний та ресторанний бізнес як складова індустрії гостинності / О.М. Варипаєв, Л.М. Варипаєва // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. - 2009. - Вип. 2. - С. 614-621. -

3. Гумен О.С. Модернізація інформаційного забезпечення професійної комунікації готельно-ресторанної справи / Гумен О.С. // Молодий вчений. - № 4 (31). – Херсон, 2016. – С.494-497.

4. Зражевська Н.І. Масова комунікація і культура: Лекції. – Черкаси, - 2006. – 195 с.

5. Кара-Мурза, С. Г. Манипуляция сознанием / С. Г. Кара-Мурза [Электронный ресурс]. — М., 2000. — Режим доступа: http://www.kara-murza.ru/books/manipul/manipul49.htm#hdr_72.

6. Мандзяк О.М. Комунікаційно-проектна співпраця зацікавлених сторін готельно-ресторанного бізнесу: нотатки до проблеми / Мандзяк О.М. // Молодий вчений. - № 12.1 (40). – Херсон, 2016. – С.155-158.

7. Холод О. Соціальні комунікації як поняття в науковій галузі «соціальні комунікації» / Олександр Холод // Психолінгвістика. - 2013. - Вип. 12. - С.286-293.

8. Чернишова Н.П. Сучасні Інтернет технології як засіб маніпуляції громадською думкою / Чернишова Н.П.// Соціальні комунікації: теорія і практика : наук. журн. [наук. ред. О. М. Холод]. – Т. 1. – К. : МЦД СК «Комтека», 2015. – С.156-162.

References

1. Bilan, N.I. (2014). Social Communication in the Information Society, Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky, Vol. 56, 171-175. [in Ukrainian].

2. Varipayev, O.M., & Varipayeva, L.M. (2009). Hotel and restaurant business as a part of the hospitality industry, Ekonomichna stratehiya i perspektyvy rozvytku sfery torhivli ta posluh, Issue. 2, 614-621 [in Ukrainian].

3. Gumen, O.S. (2016). Modernization of information provision of professional communication of hotel and restaurant business, Molodyy vchenyy, 4 (31), p.494-497 [in Ukrainian]

4. Zrazhevskaya, N.I. (2006). Mass Communication and Culture: Lectures, Cherkasy [in Ukrainian]

5. Kara-Murza, S.G. (2000). Manipulation by Consciousness. Retrieved from http://www.kara-murza.ru/books/manipul/manipul49.htm#hdr_72. [in Russian].

6. Manziak, O.M. (2016). Communication and project cooperation between the interested parties of the hotel and restaurant business: notes to the problem, Molodyy vchenyy, 12.1 (40),155-158 [in Ukrainian]

7. Kholod, O. (2013). Social communications as a concept in the scientific field “social communications”, Psykholinhvistyka, Issue 12. p.286-293 [in Ukrainian]

8. Chernyshova, N.P.(2015). Modern Internet technologies as a means of manipulating public opinion, Social Communications: Theory and Practice, 156-162 [in Ukrainian].

УДК339.138:378

Зацерківна Марина Олексіївна,
аспірант Київського національного університету
культури і мистецтв
zatserkivna@gmail.com

ЗАСТОСУВАННЯ PR-ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ ІМІДЖУ ВИШУ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ

Метою *є з'ясування специфіки процесу формування іміджу вишу СКС із застосуванням PR-технологій.* ***Методологія.*** *Задля ефективного досягнення мети дослідження був використаний аналітичний метод, який дав змогу проаналізувати та визначити процеси формування іміджу вишу із застосуванням PR-технологій.* ***Наукова новизна.*** *Досліджено ефективність та доцільність використання PR-технологій у формуванні іміджу вишу.* ***Висновки.*** *Імідж – це соціальний образ, який прагне до ефективності. Формування ефективного іміджу вищого навчального закладу та його підтримка впливає на посилення позицій на ринку освітніх послуг, а також свідчить про рівень розвитку освіти в регіоні та країні, що значною мірою позначається на іміджі української освіти. Ефективна стратегія формування позитивного іміджу вищого навчального закладу є інструментом впливу на сприйняття вишу різними суб'єктами і групами зацікавлених осіб, що підвищує потенціал його конкурентоспроможності.*

Ключові слова: *PR-технології, формування іміджу, вищий навчальний заклад.*

Зацеркивна Марина Алексеевна,
аспирант Киевского национального университета
культуры и искусств

ПРИМЕНЕНИЕ PR-ТЕХНОЛОГИИ В ФОРМИРОВАНИИ ИМИДЖА ВУЗА СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ СФЕРЫ

Целью *является установление специфики процесса формирования имиджа высших учебных заведений СКС с использованием PR-технологий.* ***Методология****. Для эффективного достижения цели исследования был использован аналитический метод, который позволил проанализировать и определить процессы формирования имиджа высших учебных заведений с использованием PR-технологий.* ***Научная новизна****. Исследована эффективность и целесообразность использования PR-технологий в формировании имиджа высших учебных заведений.* ***Выводы.*** *Имидж – это социальный образ, который стремится к эффективности. Формирование эффективного имиджа высшего учебного заведения и его поддержки влияют на укрепление позиций на рынке образовательных услуг, а также показывает уровень развития образования в регионе и стране, сильно влияет на имидж украинского образования. Эффективная стратегия построения положительного имиджа высшего учебного заведения является инструментом влияния на восприятие высших учебных заведений различными участниками и группами заинтересованных лиц, повышает потенциал его конкурентоспособности.*

Ключевые слова*: PR-технологии, формирование имиджа, высшее учебное заведение.*

© *Зацерківна М.О.*

Zatserkivna Marina,
postgraduate of Kyiv National University
of Culture and Arts

APPLICATION OF PR-TECHNOLOGY WITHIN FORMATION OF IMAGE OF SOCIO-CULTURAL SPHERE HIGHER EDUCATION

Purpose of Article. *The work aims to establish the specifics of the process of forming the image of higher education institutions in the sociocultural sphere using PR technologies.* ***Methodology.*** *To efficiently achieve the aim of the research, an analytical method was used that allowed to analyze and determine the processes of formation of the image of higher education institutions using PR technologies.* ***Scientific novelty.*** *The effectiveness and suitability of using PR-technologies in the creation of the image of higher educational institutions were investigated.* ***Conclusions.*** *The image is a social image that strives for efficiency. Formation of a compelling vision of the more senior educational institution and its support influence the strengthening of positions in the market of educational services, and also shows the level of development of education in the region and the country, strongly influences the image of Ukrainian education. An effective strategy for building a positive model of a higher education institution is an instrument of shaping the perception of higher education institutions by various participants and stakeholder groups and increases the potential for its competitiveness.*

Key words: *PR-technologies, image formation, higher education institution.*

Актуальність теми дослідження. Сьогодні формування репутації та громадської думки про вищі навчальні заклади соціокультурної сфери (виші СКС) пов'язане з певними проблемами, тому управління привабливим образом виш СКС отримує все ширший резонанс у сфері освіти, в засобах масової інформації, на рівні міжособистісного спілкування співробітників освітніх закладів, абітурієнтів, студентів та їхніх батьків. Позитивний імідж вишу СКС та його підтримка є визначальним чинником посилення конкурентоспроможності, а також свідчить про рівень розвитку освіти в регіоні та країні, що значною мірою позначається на іміджі української освіти.

Аналіз досліджень і публікацій. Серед перших спеціальних досліджень з питань іміджу слід назвати праці О. В. Гришуніної [5], Ф. О. Кузіна [9], О. І. Манякіної [10], Б. Г. Ушакова [17], Л. Брауна [2] та В. М. Шепеля [21]. Наукові розробки, виконані з безпосереднім використанням категорії «імідж», пов'язані з проблематикою лідерства і переважно орієнтовані на вивчення іміджу політиків (О. І. Манякіна [10], Р. Ф. Фурс [18], О. В. Єгорова-Гантман [6], С. О. Матвєєв [11]). З'явилися також праці, присвячені формуванню іміджу педагогів вищої школи (Т. А. Бусигіна [3]), освіти й освітніх послуг (Л. О. Корчагіна [8]). Серед сучасних зарубіжних авторів, які здійснюють дослідження і займаються практичними розробками з формування іміджу особистості, можна назвати таких фахівців, як О. В. Сагінова [16], Е. Г. Шейн [20] та В. В. Водзинська [4]. Однак, незважаючи на згадані та інші дослідження з питань іміджу загалом та іміджу вишу зокрема, ця проблема все ж вивчена недостатньо як українськими, так і зарубіжними авторами.

Мета статті – з'ясування специфіки процесу формування іміджу вишу СКС із застосуванням PR-технології.

Виклад основного матеріалу. Поява перших вишів соціокультурної сфери відноситься до початку 1960-х рр., коли в Україні був узятий курс на цілеспрямовану підготовку кадрів сфери самодіяльної культури. У ході історичного розвитку зміст підготовки фахівців у вишу культури змінювався – розширилися соціальні функції, і, як наслідок, відбулося розширення освітніх послуг. З початку 1990-х рр. у виші культури почали відкриватися нові факультети, розпочалася підготовка студентів за консерваторськими програмами. З цього часу почали відкриватися виші «культури і мистецтв». Зміна статусу і місії вишу була пов'язана зі зміною структури освіти і функціонуванням закладів культури, формуванням сучасного українського суспільства, становленням особистості, вільної від ідеологічних

штампів. Завданням вишу культури і мистецтв стала активна участь у підвищенні якості та ефективності функціонування освітньої системи, її відповідності потребам ринку праці у зв'язку із загостренням конкуренції на ринку освітніх послуг. Досягти цього неможливо без зв'язку із самою галуззю, з органами управління культури та без ефективного іміджу.

Уперше поняття «імідж» було використано в рекламній практиці в Америці в 1950-х рр. У науковий вжиток поняття «імідж» було введено тільки на початку 60-хрр. ХХ ст. Трохи пізніше імідж став основним елементом теорії і практики «Public relations» [1]. В Україні імідж почав активно досліджуватись з початку 1990-х рр., коли з'явилися перші теоретичні праці, виконані з використанням соціального підходу та методів психології соціального пізнання та психології спілкування. Сьогодні поняття іміджу набуло широкого використання в різних галузях науки і практики. Імідж став невід'ємною частиною будь-якої організації, що скеровує свої дії на формування сприятливого образу в умовах ринкової економіки для встановлення гармонійних відносин із громадськістю.

Імідж сьогодні трактують як «найбільш економний спосіб породження і розпізнавання складної соціальної дійсності; як результат обробки інформації; як згорнутий текст; як комунікативну одиницю, за допомогою якої можна працювати з масовою свідомістю»[15], а також як «візуальний образ об'єкта, який емоційно впливає на людей» [17]. Емоційність іміджу потребує знаходження особливих засобів його підтримки, адже емоції яскраві, але короткотермінові.

В Україні поняття «імідж вишу» використовується віднедавна, з середини 90-х рр. ХХ ст., коли стало зрозуміло, що освіта є послугою, яка повинна задовольняти потреби суспільства поряд з багатьма іншими. У 1990–2000-х рр. з'явилися праці, в яких розкривалися теоретичні аспекти іміджу вишу, а також вводилося поняття «ефективний імідж вишу». Ефективний імідж вишу – це імідж, в якому набір позитивних характеристик про навчальний заклад у комплексі сприяє досягненню основних його цілей, створює стійкий асоціативний зв'язок між цілісним образом і PR-об'єктом, формує символічний і пабліцитний капітали, зокрема підвищує конкурентоспроможність вишу на ринку освітніх послуг [7]. Крім того, він привертає абітурієнтів і більш якісний професорсько-викладацький склад, підвищує рівень викладання та рівень підготовки випускників. Це своєю чергою полегшує доступ організації до різних ресурсів: фінансових, інформаційних, людських, матеріальних. Імідж повинен бути цілеспрямованим і відповідати очікуванням споживачів освітніх послуг.

Отже, створення позитивного ефективного іміджу, що формує довірчі, гармонійні відносини з громадськістю, є однією з головних цілей і для будь-якого вишу. Однак, щоб формувати ефективний імідж вишу, фахівцям з піару необхідно мати чітке уявлення, в якому напрямі працювати; знати, який імідж конкретно розробляти; з яких елементів складається імідж вишу, визначити його структуру тощо.

Імідж є одним з найбільш важливих маркетингових інструментів, що впливають на вибір потенційними абітурієнтами подальшого місця навчання;він являє собою збірний образ, який відображає позитивне враження,престиж, репутацію ВНЗ. Цей образ формується цілеспрямовано і підтримується інструментами раціонального та емоційного впливу на окремі групи споживачів, створює додаткові цінності [7].

Імідж – це комплексне поняття, яке включає в себе складові, що формують загальну характеристику іміджу вишу [14]:

– імідж освітньої послуги (формує в свідомості потенційних споживачів освітніх послуг унікальні властивості послуги, які представляють для них найвищу цінність у житті. До них відносять уявлення про якість освіти, нові напрями підготовки, ступінь професійної підготовки після закінчення вишу, вартість послуги, рівень зарубіжних зв'язків);

– імідж споживачів освітніх послуг (формується на основі оцінювання інформації про студентів і випускників вишу, їхньої задоволеності якістю освіти, що має попит на ринку праці),

– внутрішній імідж (формує уявлення серед співробітників вишу і студентів про корпоративну культуру, соціальні можливості, наявність умов для наукового, творчого, підприємницького розвитку),

– візуальний імідж (формує уявлення про організацію, які ґрунтуються на зорових відчуттях, що фіксують інформацію про інтер'єр корпусів, лекційних аудиторій, фірмову символіку організації. До речі, фірмовий стиль є головною складової візуального іміджу вишу, він є основою при розробці філософії університету, при створенні внутрішнього і особистого іміджу. До візуального іміджу можна віднести й Інтернет-представництво, коли виш позиціонує себе за допомогою сайту),

– соціальний імідж вишу (формує уявлення у широкої громадськості про соціальні цілі і ролі вишу в економічному, соціальному і культурному житті суспільства, надання пільг студентам і співробітникам),

– імідж персоналу (формує образ викладацького складу, який включає професійну компетентність, мобільність, акуратність у виконанні посадових обов'язків, точність виконання роботи, інформованість, професійну та висококваліфіковану підготовку),

– бізнес-імідж вишу (формує уявлення про організацію як про суб'єкт ділової активності. Як складові бізнес-іміджу вишу виступають ділова репутація, відомі випускники, наявність докторантури, аспірантури та магістратури, інноваційні технології, взаємодія з роботодавцями),

– імідж керівництва (включає уявлення про наміри, мотиви, здібності, настанови, ціннісні орієнтації і психологічні характеристики засновника (керівника) на основі сприйняття відкритих для спостереження характеристик, таких, як зовнішність, соціально-демографічна приналежність, особливості вербального і невербальної поведінки, вчинки, хобі та інші параметри неосновної діяльності).

Імідж як збірний образ виступає як комунікаційний показник, на основі якого різні цільові групи приймають рішення про соціально-економічні взаємодії з вишем. Імідж розглядається як інтегративна характеристика, що відображає сукупність уявлень про виш у різних суб'єктів (як всередині вишу, так і за його межами), які приймають рішення про соціально-економічну взаємодію з ним. Це рішення приймається під впливом об'єктивних чинників, які визначаються особливостями функціонування навчального закладу, і суб'єктивних уявлень, які визначаються об'єктивними й особистісними чинниками. Імідж як збірний образ формує загальне уявлення, що складається з набору переконань і відчуттів споживачів (реальних і потенційних) освітніх товарів і послуг про навчальну організацію. Нарешті, імідж – це образ, який формується в свідомості абітурієнтів та їхніх батьків, студентів, випускників, роботодавців та інших цільових груп щодо конкретного навчального закладу вищої професійної освіти і освітніх продуктів і послуг, що реалізуються нею [15].

Імідж – явище функціональне. Він не є самоціллю, а потрібен для ефективного вирішення поставлених завдань, зокрема економічно-матеріальних вигод, які отримає освітній заклад після залучення нових споживачів послуг. Позитивний імідж вишу не лише привертає споживачів освітньої послуги, а й транслює цінності, якими керується освітня установа в процесі підготовки фахівців, демонструє відкритість освітнього закладу та його участь у вирішенні економічних і соціальних проблем [19].

Таким чином, імідж освітньої установи – це не лише засіб, інструмент управління, а й об'єкт управління, що супроводжується цілеспрямованою інформаційної роботою, орієнтованою на цільові групи громадськості. Під громадськістю розуміється група людей всередині організації або поза нею, з якими організація так чи інакше взаємодіє. Зв'язки з громадськістю існують на рівні університет-споживач, і ширше: університет-викладачі та студенти, університет-уряд, університет-комерційні і некомерційні фонди, університет-випускники. Ці групи є орієнтовними, а тому виникає питання про ранжирування груп громадськості –визначення основних цільових груп, іншими словами, тих груп громадськості, чия оцінка й увага дуже важливі для вишу [12].

Цільова група –це сукупність специфічних представників аудиторії, схожих за соціально-демографічними характеристиками, інтересам, купівельною спроможністю. Цільова аудиторія освітніх установ є доволі специфічною і різноманітною, але логічно поділити її на зовнішню і внутрішню. Так, до зовнішньої цільової групи відносяться абіту-

рієнти – школярі старших класів, потенційні студенти, молоді люди у віці від 17 до 28 років, які закінчили школу або спеціалізоване училище, коледж або інший навчальний заклад, люди, які бажають отримати другу вищу освіту. Не менш важливою цільовою аудиторією є студенти та професорсько-викладацький склад. Цей вид цільової аудиторії відноситься до внутрішньої громадськості.

Сьогодні для освітніх установ пріоритетним каналом просування освітніх послуг серед зовнішніх і внутрішніх цільових груп є так звані event-заходи – це постійна робота і зі студентами, і з роботодавцями, організація круглих столів, науково-практичних конференцій, семінарів із залученням провідних фахівців у цих галузях, зустрічей із випускниками. Все це дає подвійний ефект: по-перше, це додаткова інформація про те, над чим потрібно попрацювати, наприклад, додаткові спеціалізації, по-друге, це допомога в працевлаштуванні студентів, що є плюсом для іміджу освітньої установи. Велику популярність мають не лише великі акції, а й точкові заходи, зокрема, участь вишу у виставках. Це додаткова можливість донести інформацію до кінцевого споживача, зацікавити потенційних клієнтів. Так само, які дні відкритих дверей, які дають можливість проінформувати майбутніх студентів про умови вступу, навчання і т.д., показати і дати можливість «доторкнутися» до творінь вже студентів навчального закладу.

Для досягнення усіх цих цілей у процесі формування позитивного іміджу ВНЗ СКС неможливо обійтись без використання PR-технологій або реклами. Остання є найважливішою складовою в комплексі маркетингових заходів з формування позитивного сприйняття вишу у сфері освітніх послуг. Якщо в матеріальній сфері серйозну конкуренцію рекламі, як за результативністю, так і за величиною бюджетних відрахувань, становить виставкова активність, то в сфері освітніх послуг у виші з рекламою може зрівнятися тільки сприятлива громадська думка, яка формується роками і теж не без участі реклами. Реклама є традиційним, звичним каналом просування конкретної ідеї, як для керівництва вишу, так і для його цільових груп.

Реклама завдяки своїй інформаційній сутності здійснює стимулюючу і регулюючу дію на людей. Через масові комунікації вона культивує загальновизнані цінності суспільного життя і використовує їх як аргументи. Завдяки багаторазовому повторенню через засоби масової інформації та рекламу цінності, настанови проникають в життя людей і поволі керують їхніми вчинками. Уміло і вчасно подані ці орієнтації можуть сприйматися як свої власні, а не як нав'язані. Це особливо актуально в період глобальної ціннісної кризи, коли відбувається перегляд ціннісних орієнтацій [7]. Таким чином, реклама виступає потужним транслятором духовних цінностей. Крім того, вона відображає тип ціннісних орієнтацій, усвідомлюється як форма громадського виховання. За допомогою реклами виш формує оцінювальну діяльність людини, переваги, певну психологічну настанову. Виходячи з наведених аргументів, найбільш виправданим є соціально-комунікативний підхід на основі маркетингової орієнтації до визначення місії навчальних закладів, яка полягає в задоволенні її освітніх, інтелектуальних, інформаційних і духовних потреб як індивідів, так і соціальних груп, за допомогою освітніх послуг і програм відповідно до конкретних умов вишу.

Реклама вишу завжди тісно пов'язана з комунікаційною діяльністю освітньої установи. Саме ця діяльність із закріпленим у ній комплексом форм і технологій комунікації освітніх послуг і програм наближає до здійснення цілей і завдань, поставлених світовою громадськістю та державою перед системою вищої професійної освіти. Своєю чергою комунікаційна політика покликана забезпечити єдиний підхід до формування комунікаційної стратегії. Таким чином, мета і завдання освіти повинні реалізовуватися в двох напрямах – в готовності і можливості виш надавати громадянам необхідні для їх розвитку освітні послуги і програми, а також забезпеченні широкої громадськості необхідною інформаційною базою, послугами та програмами, що надаються [12].

Кінцевою метою комунікаційної діяльності вишу є залучення соціальних груп і партнерів до процесу споживання освітніх послуг. Отже, комунікацію вишу слід побудувати таким чином, щоб цілі навчання і виховання в системі професійної освіти були сприйняті в колективі і суспільстві, і щоб форма їхнього просування органічно «вписалася» в існуючий інформаційний простір.

Стратегія комунікації, як було зазначено вище, передбачає вплив на людину з метою створення суспільно необхідних форм свідомої поведінки людини або групи, які відповідають суспільним нормам. Засобом впливу в рекламі є звернення, його матеріальні втілення. За допомогою самостійного або комбінованого впливу слів, зображення, звуку, руху, іноді запаху, смаку і дотику виражається певна інформація, стимул до дії, ставлення до предмета реклами, передається імпульс до бажаної поведінки.

У теорії реклами представлені три основні напрями для досліджень в комунікаційній діяльності: 1) виявлення основи для маркетингових комунікацій у вигляді потреб, настанов, очікувань і мотивів цільової групи споживачів; 2) виявлення «слабких місць» звернення до результату їх апробації на представниках цільової групи; 3) оцінювання ефекту поводження з позиції комунікаційної ефективності [12]. Важливим є зворотний зв'язок реклами, тобто до і післярекламної кампанії. Фахівці з комунікаційної діяльності повинні ретельно вивчати реакцію споживачів у вигляді протестів: саме вони виявляють ефективність реклами з позиції знання, згадування в потоці іншої реклами. Для відстеження змін у свідомості, настановах, ставленні до реклами проводиться моніторинг. Основна мета цих досліджень – зниження ризику неефективних витрат на комунікацію[12].

Зазвичай реклама виготовляється силами співробітників з комунікаційної діяльності вишу, тому завжди існує небезпека, що реклама буде розроблена без урахування психологічних особливостей сприйняття потенційних користувачів. На думку фахівців, для позитивного сприйняття реклами освітніх послуг вишу рекламне звернення повинно демонструвати розширення індивідуальних можливостей – самореалізації людини як кінцевого споживача освітньої послуги.

У процесі формування іміджу виші намагаються використовувати послуги мережі Інтернет. Так, виш позиціонує себе за допомогою сайту, покликаного виконувати кілька завдань. По-перше, за допомогою сайту виш представляє візуальні складові іміджу освітньої установи; по-друге, сайт є каналом комунікації з громадськістю та дає можливість подавати широкий спектр інформації, знявши додаткові питання; по-третє, сайт створює умови інтерактивності, а значить, ймовірність зворотної реакції цільових груп є доволі високою, завдяки чому можна проаналізувати ставлення відвідувачів сайту до вишу, провести соціологічні дослідження тощо [13].

Таким чином, реформування одного з елементів соціальної системи, а саме освіти, впливає не лише на подальші перспективи розвитку цієї сфери, а вимагає застосування вищими навчальними закладами нових стратегій у сфері надання освітніх послуг, позиціонування вишу. Імідж – це соціальний образ, який прагне до ефективності. Формування ефективного іміджу вищого навчального закладу та його підтримка впливає на посилення позицій на ринку освітніх послуг, а також свідчить про рівень розвитку освіти в регіоні та країні, що значною мірою позначається на іміджі української освіти. Ефективна стратегія формування позитивного іміджу вищого навчального закладу є інструментом впливу на сприйняття вишу різними суб'єктами і групами зацікавлених осіб, що підвищує потенціал його конкурентоспроможності.

Зазначені проблеми досліджень іміджу вишу відкривають нові напрями і можливості вивчення феноменології іміджу. Перспективним є продовження дослідження PR-технологійу формуванні іміджу вишу та PR-супроводження управління іміджем вишу соціокультурної сфери.

Список використаних джерел

1. Блажнов Е. А. Public Relations. Приглашение в мир цивилизованных рыночных и общественных отношений. – М. : изд-во «ЭКСМО», 1994. – 152 с.

2. Браун Л. Имидж – путь к успеху. – СПб. : Питер, 1996. – 188 с.

3. Бусыгина Т. А. Имидж преподавателя вуза// Профессор-профессия: теория проектирования образования преподавателя вуза. – Самара : Перспектива, 2003. – 200 с.

4. Водзинская В. В. Ориентация на профессии // Социальные проблемы труда и производства. М. : Мысль, 1970. –158 с.

5. Гришунина Е. В. Психологические технологии как средство формирования имиджа организации. – М. : Мысль, 1995 – 212 с.

6. Егорова-Гантман Е. В. Имидж лидера. Психологическое пособие для политиков – М. : Об-во «Знание» России, 1994. – 265 с.

7. Карнаух А. Вплив соціально-гуманітарних дисциплін у вищій школі на формування політичної культури студентської молоді / А. Карнаух // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. – 2009. – Вип. 1. – С. 76–80.

8. Корчагина Л. А. Маркетинговые инструменты в управлении вузом: формирование товарной политики //Высшее образование сегодня: 2007. – №9. –С. 18.

9. Кузин Ф. А. Современный имидж делового человека, бизнесмена, политика. – М. : Ось-89, 2002. – 511 с.

10. Манякина Е. И. Политический лидер: Процесс формирования имиджа: диссертация кандидата политических наук: 23.00.02. – М. :Ассоциация, 1994. –228 с.

11. Матвєєв С. О. Політична психологія: Навч. посібник. – Київ : ЦУЛ, 2003. – 216 с.

12. Моисеева Н. К. Маркетинг и конкурентоспособность образовательного учреждения. – 1999. – № 5. – с. 77

13. Наумова Н. Б. Создание имиджа учебного заведения (школы) // Развитие личности как стратегия современной системы образования. – 2016. – С. 180-184.

14. Поплавський М. М. Ідеальний імідж вищого навчального закладу культури і мистецтв як запорука його успіху. – КНУКіМ, 2013 – с. 116-121

15. Почепцов Г. Г. Имиджелогия / Г. Г. Почепцов. – [2-е изд., испр. и доп.]. –К. : Ваклер, 2001. – 698 с.

16. Сагинова О. В., Сагинов Л. Д. Проблема подготовки специалистов по маркетингу для международных компаний в России. Маркетинг в России и за рубежом, сентябрь, октябрь. – №8. – 1997. – С. 92.

17. Ушаков Б. Г. Имидж как социально-психологическая проблема. – Екатеринбург, 1995. – 156 с.

18. Фурс Р. Ф. Имидж политического лидера:Психол. структура и пути оптимизации. – М. : Ассоциация, 1996. – 254 с.

19. Хаминіч С. Ю. Теоретичні аспекти маркетингової діяльності вищих навчальних закладів / С. Ю. Хаминіч, О. В. Пирог // Проблеми науки. – 2012. – №7. – С. 39-45.

20. Шейн Э. Г. Организационная культура и лидерство. –СПб : Питер, 2002. – 336 с.

21. Шепель В.М. Имиджелогия: секреты личного обаяния. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2005. – 472 с.

References

1. Blazhnov, E. A. (1994). Public Relations: Invitation to the World of Civilization of Market and Public Relations. Moskva : IMA-press [in Russian].

2. Braun, L. (1996). Image – the path to success. Sankt-Peterburg : Piter [in Russian].

3. Busygina,T. A. (2003). Image of the teacher of the university/ Professor-profession: the theory of designing the education of the teacher of the university. Samara: Perspektiva. [in Russian].

4. Vodzinskaya, V. V. (1970). Orientation to the profession // Social problems of labor and production. Moskva : Mysl. [in Russian].

5. Gryshunina,E. V. (1995). Psychological technologies asameans of forming an organization' simage. Moskva: Mysl [in Russian].

6. Egorova-Gantman, E. V. (1994). Image of the leader. Psychological guide for politicians. Moskva: Znanie [in Russian].

7. Karnauh,A.(2009). Influence of social and humanitarian disciplines in high school on formation of political culture of studenty outh. Scientific journal of the National Academy of Sciences of Ukraine. MP Drahomanov, vol. 1,p.76-80. [in Russian].

8. Korchagina, L. A. (2007). Marketing tools in university management: formation of commodity policy. Higher education today, vol. 9, p. 18 [in Russian].

9. Kuzin, F. A. (2002). Modern image of a businessman, businessman, politician. Moskva : Os. [in Russian].

10. Manyakina,E. I. (1994). Politicalleader: Process of formationo fimage: the dissertation of the candidate of political sciences: 23.00.02. Moskva: Associaciya. [in Russian].

11. Matveev, S. O. (2003). Political psychology. Kyiv : CUL. [inUkrainian].

12. Moiseeva, N. K. (1999). Marketing and competitiveness of an educational institution, vol.5, p. 77 [in Russian].

13. Naumova, N. B. (2016). Creating an image of an educational institution (school). Personality development as a strategy of the modern education system, p. 180-184 [in Russian].

14. Poplavskiy, M. M. (2013). The ideal image of the higher educational institution of culture and arts as a guarantee of its success. KNUKiM, p. 116-121.[in Ukrainian].

15. Pochepcov, G. G. (2001). Image. Kyiv: Vakler [in Russian].

16. Sagivova, O. V., Saginov, L. D. (1997). The problem of training specialists in marketing for international companies in Russia. Marketing in Russia and abroad, September, October, vol. 8, p. 92 [in Russian].

17. Ushakov, B. G. (1995). Image as a socio-psychological problem. Ekaterinburg [in Russian].

18. Furs, R. F. Фурс Р. Ф. (1996). Image of the political leader: Psychological structure and ways of optimization. Moskva : Associaciya.[in Russian].

19. Haminich, S.Y. (2012). Theoretical aspects of the marketing of higher education. Problems of science, vol. 7, p. 39–45. [in Ukrainian].

20. Shein, E. G. (2002). Organizational culture and leadership. Sankt-Peterburg : Piter. [in Russian].

21. Shepel, V. M. (2005). Image: thesecretsofpersonalcharm. Rostov-na-Donu : Feniks [in Russian].

КНИГОЗНАВСТВО ТА ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 655.413:050]:[061.2:001.32](=162.1)(477.83-25)«1901/1939»

Попадюк Надія Ігорівна,
кандидат філософських наук, доцент,
науковий співробітник відділу періодичних видань
імені Мар'яна та Іванни Коців
Львівської національної наукової бібліотеки
імені Василя Стефаника
grinnad13@gmail.com

ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛЬСЬКОГО «TOWARZYSTWA NAUKOWEGO» У ЛЬВОВІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ФОНДІВ ЛЬВІВСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА)

Мета роботи. *На основі комплексного аналізу фондів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника дослідити видавничу діяльність польського «Towarzystwa Naukowego» у Львові.* ***Методи дослідження.*** *Застосовано загальнонаукові методи дослідження: 1) емпіричні – спостереження, узагальнення, вивчення структури та змісту наукових часописів; 2) теоретичні – аналіз, синтез, класифікація та систематизація теоретичних даних; індукції та дедукції; 3) кількісного та якісного аналізу за обробки отриманих результатів.* ***Наукова новизна результатів дослідження*** *полягає у тому, що: 1) досліджено видавничу діяльність «Towarzystwa Naukowego» (1901 – 1939) у Львові; 2) проаналізовано наукові серії: «Archiwum naukowe», «Archiwum Towarzystwa Naukowego», «Studya nad historya prawa Polskiego», «Prace naukowe», «Prace sekcji Historyi i Kultury», «Roczniki dziejów społecznych i gospodarczych», «Zabytki dziejowe», «Zabytki piśmiennictwa polskiego», в яких публікувалися провідні польські та українські вчені; 3) розкрито унікальну наукову спадщину, що зберігається у фондах Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника, із зазначенням окремих випусків видань.* ***Висновки.*** *Наукове опрацювання та розкриття унікальних і рідкісних фондів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника надасть можливість ввести в науковий обіг значний джерелознавчий масив видань, який у майбутньому будуть використовувати у своїх працях не тільки вчені-сучасники, а й дослідники наступних поколінь.*

Ключові слова: *«Towaryzstwo dla popierania nauki Polskiej», «Towarzystwo Naukowe», Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника, наукові видання, провідні польські та українські вчені.*

Попадюк Надежда Игоревна,
кандидат философских наук, доцент,
научный сотрудник отдела периодических зданий
имени Марьяна и Иванны Коць
Львовской национальной научной библиотеки
имени Василия Стефаника.

ИЗДАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПОЛЬСКОГО «НАУЧНОГО ТОВАРИЩЕСТВА» ВО ЛЬВОВЕ (ПО МАТЕРИАЛАМ ФОНДОВ ЛЬВОВСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ УКРАИНЫ ИМЕНИ ВАСИЛИЯ СТЕФАНИКА)

Цель работы. *На основе комплексного анализа фондов Львовской национальной научной библиотеки Украины им. В. Стефаника исследовать издательскую деятельность польского «Научного*

© *Попадюк Н.І.*

*товарищества» во Львове. **Методы исследования.** Применены общенаучные методы исследования: 1) эмпирические – наблюдение, обобщение, изучение структуры и содержания научных журналов; 2) теоретические – анализ, синтез, классификация и систематизация теоретических данных; индукции и дедукции; 3) количественного и качественного анализа при обработке полученных результатов. **Научная новизна исследования** заключается в том, что: 1) исследовано издательскую деятельность «Научного товарищества» (1901 – 1939) во Львове; 2) проанализировано научные серии: «Archiwum naukowe», «Archiwum Towarzystwa Naukowego», «Studya nad historya prawa Polskiego», «Prace naukowe», «Prace sekcji Historyi i Kultury», «Roczniki dziejów społecznych i gospodarczych», «Zabytki dziejowe», «Zabytki piśmiennictwa polskiego», где публиковались ведущие польские и украинские ученые; 3) раскрыто уникальное научное наследие, которое хранится в фондах Львовской национальной научной библиотеки Украины им. В. Стефаника, с указанием отдельных выпусков изданий. **Выводы.** Научная обработка и раскрытие уникальных и редких фондов Львовской национальной научной библиотеки Украины им. В. Стефаника позволит ввести в научный оборот значительный массив изданий, который в будущем будут использовать в своих работах не только ученые-современники, но и исследователи следующих поколений.*

***Ключевые слова:** «Общество по продвижению польской науки», «Научное товарищество», Львовская национальная научная библиотека Украины им. В. Стефаника, научные издания, ведущие польские и украинские ученые.*

Popadiuk Nadia,
Ph.D. in Philosophy, docent,
research associate of Maryan and Ivanna Kots department
of periodicals of Vasyl Stefanyk National Scientific
Library of Ukraine in Lviv

PUBLISHING ACTIVITIES OF THE SCIENTIFIC SOCIETY IN LVIV (BASED ON THE MATERIALS OF THE FUNDS OF VASYL STEFANYK NATIONAL SCIENTIFIC LIBRARY OF UKRAINE IN LVIV)

***Purpose of Article**. The paper investigates publishing activities of the Scientific Society by a comprehensive analysis of the funds of Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv. **Methodology.** The following general scientific research methods were applied: 1) empirical – observation, generalization, the study of the structure and content of scientific journals; 2) theoretical – analysis, synthesis, classification and systematization of academic data; induction and deduction; 3) quantitative and qualitative analysis in the processing of the study results. **Scientific novelty** of the work lies in the fact that: 1) publishing activities of the Scientific Society (1901 – 1939) in Lviv were researched; 2) the following scientific series were analyzed: "Archiwum naukowe", "Archiwum Towarzystwa Naukowego", "Studya nad historya prawa Polskiego", "Prace naukowe", "Prace sekcji Historyii Kultury", "Roczniki dziejów społecznych I gospodarczych", "Zabytki dziejowe", "Zabytki piśmiennictwa polskiego", in which the leading Polish and Ukrainian scientists were published; 3) unique scientific heritage, which is kept in the funds of Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv was revealed, indicating numbers of certain editions. **Conclusions.** Scientific processing and revelation of unique and rare funds of Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv will provide an opportunity to introduce a significant range of publications into the scientific circulation, which, in the future, will be used not only by contemporary scientists, but also by researchers of subsequent generations in their writings.*

***Key words:** Society for the promotion of Polish science, Scientific Society, Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv, scientific editions, leading Polish and Ukrainian scientists.*

Актуальність теми дослідження. 1901 р. з метою об'єднання польських наукових сил у Львові та Галичині, професор університету Освальд Бальцер засновує у Львові фахове наукове товариство під назвою «Towaryzstwo dla popierania nauki Polskiej» («Товариство сприяння розвитку польської науки»). 1918 р. воно припиняє своє існування у зв'язку з початком Першої світової війни, а в другій половині 1919 р. розпочинається робота з відродження його діяльності. Таким чином, протягом 1921 – 1939 рр. товариство продовжує свою діяльність у Львові, але вже під назвою «Towarzystwo Naukowe»[1] (далі – «Наукове товариство»).

Дослідження наукових серій: «Archiwum naukowe» (1903 – 1918), «Archiwum Towarzystwa Naukowego» (1921 – 1939), «Studya nad historya prawa Polskiego» (1924 – 1932), «Prace naukowe» (1911 – 1939), «Prace sekcji Historyi i Kultury» (1924 – 1932), «Roczniki dziejów społecznych i gospodarczych» (1931 – 1939), «Zabytki dziejowe» (1923 – 1939), «Zabytki piśmiennictwa polskiego» (1907 – 1939)[2], які товариство видавало з метою популяризації наукових ідей серед населення Галичини, надає змогу глибше вивчити основні проблематико-тематичні аспекти творчості провідних польських та українських дослідників. Окрім того, розкриття порушеної теми здатне доповнити існуючу базу даних іншомовної преси значним джерелознавчим масивом видань, які виходили друком у Львові впродовж 1901 – 1939 рр.

Аналіз досліджень і публікацій. Історія створення та діяльність «Наукового товариства» у Львові розкривається у звітах товариства, які виходили друком тричі на рік упродовж його існування (1901 – 1939) [12]. Крім того, загальнодоступні історичні довідки про «Наукове товариство» опубліковані в енциклопедичних виданнях різних років, зокрема, Великій універсальній ілюстрованій енциклопедії (1929 – 1938) [19], Універсальній енциклопедії (1933) [16], Ілюстрованій універсальній енциклопедії (1936) [17], Великій універсальній енциклопедії (1968) [18]. В Енциклопедії Львівського національного університету імені І. Франка подано біографічні відомості про життя і діяльність О. Бальцера [3] та Ф. Буяка [2], які очолювали товариство. Не оминув увагою діяльність «Наукового товариства» український дослідник історії Л. Зашкільняк [1]. Серед зарубіжних авторів діяльністю товариства цікавився П. Гьюбнер [9]. Перелік фахових видань «Наукового товариства» подано у праці польських вчених Дж. Яровецького та Б. Ґора «Львівська преса у період міжвоєнного двадцятиліття: спроба бібліографії» [10].

Мета статті – на основі комплексного аналізу фондів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника (далі – ЛННБУ ім. В. Стефаника) дослідити видавничу діяльність польського «Towarzystwa Naukowego» у Львові.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні унікальна наукова спадщина товариства зберігається у фондах ЛННБУ ім. В. Стефаника. Розглянемо більш детально інформацію про кожне із вказаних вище видань. Найбільшу кількість номерів налічують «Archiwum naukowe» і «Studya nad historya prawa Polskiego».

«Archiwum naukowe» («Науковий архів»). Протягом 1903 – 1918 рр. вийшло друком 11 томів, з яких 9 – праці історично-філологічні, 2 – математично-природничі. Коли товариство змінило свою назву, то відповідно було змінено і назву серійного видання на «Archiwun Towarzystwa Naukowego» («Архів Товариства Наукового»). З 1921 по 1939 рр. було опубліковано 46 томів. З них: 9 – філологічні праці, 26 – історично-філософські, 11 – математично-природничі. У фондах ЛННБУ ім. В. Стефаника зберігається 10 томів «Archiwum naukowego» (9 – праці історично-філологічні, 1 – математично-природничі), 40 томів «Archiwum Towarzystwa Naukowego» (9 – філологічні праці, 21 – історично-філософські, 10 – математично-природничі).

[1] Більш детальна інформація про утворення та структуру польського «Towarzystwa Naukowego» у Львові подана в авторській статті у збірнику наукових праць «Записки ЛННБУ ім. В. Стефаника» за 2017 р. Вип. 9 (25).

[2] «Науковий архів» (1903–1918 рр.), «Архів Товариства Наукового» (1921–1939 рр.), «Дослідження з питань історії польського права» (1899–1939 рр.), «Наукові праці» (1911–1939 рр.), «Праці секції історії та культури» (1924–1932 рр.), «Літопис соціально-економічний» (1931–1939 рр.), «Історичні пам'ятки» (1923–1939 рр.), «Пам'ятки польської літератури» (1907–1939 рр.).

Специфіка вказаного збірника полягає в тому, що кожний том має певну кількість «зошитів», кожний з яких – це дослідження вченого із тієї чи іншої галузі знань. Наприклад, розглянемо одну із найбільших серій «Archiwum Towarzystwa Naukowego», яка містить історико-філософські праці. Тут кожний том має від 1 до 7 «зошитів». В ЛННБУ ім. В. Стефаника наявні наступні одиниці – 1921/23 – Dział 2 T. 1 z. 2 – 7, 1921/24 – Dział 2 T. 2 z. 1 – 4, 1925/27 – Dział 2 T. 3 z. 1 – 4, 1927/28 – Dział 2 T. 4 z. 1 – 3, 1928/29 – Dział 2 T. 5 z. 1 – 4, 1929/30 – Dział 2 T. 6 z. 1 – 3, 1930/31 – Dział 2 T.7 z. 1 – 3, 1930/32 – Dział 2 T. 8 z.1 – 3, 1932 – Dział 2 T. 9 z. 1 – 3, 1933/34 – Dział 2 T. 10 z. 1 – 3, 1933 – Dział 2 T. 11 z. 2, 3, 1933/34 – Dział 2 T. 12 z. 1, 2, 1933/34 – Dział 2 T. 13 z. 1, 2, 1933/34 – Dział 2 T. 14 z. 1 – 4, 1934 – Dział 2 T. 15 z. 1, 1934/35 – Dział 2 T. 16 z. 1, 3, 1936 – Dział 2 T. 17 z. 2, 1936 – Dział 2 T. 19 z. 2, 3, 1936/38 – Dział 2 T. 21 z. 1, 2, 1939 – Dział 2 T. 24 z. 1, 1939 – Dział 2 T. 26 z. 1.

Таким чином, всього книгозбірня налічує 21 том (Т. 1 – 17, 19, 21, 24, 26), в яких разом 56 зошитів. Серед авторів наукових праць: М. Андрусяк, М. Бартель де Венденталь, А. Бахман, Я. Бергеровна, Л. Блаустейн, А. Боржемський, Ф. Боссовський, Я. Брик, М. Валігурський, Г. Верещицький, Т. Витвицький, Б. Влодарський, Д. Врабець, Л. Гальбан, К. Гартліб, М. Гонжатко, Г. Гофман-Дадейова, Й. Гайєк, І. Домбська, А. Дерінг, В. Заїкін, К. Закшевський, С. Закшевський, С. Заячківський, М. Зімерман, С. Інглот, П. Кальва, М. Карпінський, Л. Козловський, К. Кораний, К. Левицький, Ю. Макаревич, Є. Малечинська, К. Малечинський, В. Мікушевський, Ч. Нанке, В. Осуховський, Г. Полачковна, А. Прохаска, Ю. Скшипек, С.–Т. Скшипек, М. Смішко, Ф. Смолька, С. Стажинський, З. Стагл, Б. Стахон, К. Стефко, В. Стись, А. Стрелецька, Т. Сулімірський, К. Тишковський, Я. Фальковський, В. Фронсберг Бабель, М. Хламтач, Щ. Шидельський, М. Шорр.

Стосовно історичної проблематики варто відзначити, що основна увага приділяється дослідженням стародавньої історії та культури Польщі (епохи кам'яного та бронзового віку); історії Польщі за часів правління Владислава Локетка (Władysława Łokietka); відносин Польщі з іншими країнами (Чехією (1250 – 1306 рр.), Туреччиною (XV ст.), Римською курією (1587 – 1589 рр.), Англією (1860 – 1865 рр.).

Цікавим та ґрунтовним є вивчення особливостей і специфіки парламентаризму, місцевого самоврядування та громадянського суспільства. Польські вчені обґрунтовували політичне значення таких історичних постатей як Яна Люксембурчика, імператриці Іспанії та графині Провансу Риски (доньки Владислава Вигнанця Сілезького), королеви Ядвіги, королеви Ягелли, Петра Ґамрата, Конрада Мазовецького, королеви Софії Голжанської, Болеслава III Криворотого. Висвітлювались невідомі сторінки їхніх біографій, а також досліджувалася їхня політична діяльність. Серед праць на військову тематику вчені розглядали волоську війну Яна Ольбрехта, смоленську війну (1613 – 1615 рр.), а також вивчали найдавніші пам'ятки польської геральдики.

Пріоритетними були дослідження в різних галузях права. Зокрема, актуальних проблем публічного, класичного римського, юстиніанівського, цивільного та судового права. Проаналізовано особливості укладення та специфіку контрактів, договорів дарування та міжнародних договорів, підстав касаційного цивільного процесу, питання додаткової поруки, відчуження майна, обмеження на використання доводів свідка у польському законодавстві тощо.

Особлива увага приділялася пам'яткам права. Учені розмірковували над такими документами: пам'яткою староасирійського права 14 ст., буллою «Dagome iudex», рукописною хронікою Майстра Вінсента, посланням Лева Сапеги (Москва, 1600 р.), записом Теодора Ґрифіти для Цистерсів (1196 р.). Досліджувалася діяльність контори Одоніса і Ласконоги (1202 – 1239 рр.), вивчалась Конституція польської держави, урядові акти голови держави, обіг бланкового векселя.

Незважаючи на те, що даний часопис охоплював праці історико-філософського характеру, варто наголосити, що все ж таки серед останніх переважали праці на історичну та правову тематику. Дуже незначна їхня кількість була присвячена власне дослідженню питань філософії та релігії. Зокрема, за весь час існування часопису було опубліко-

вано: шість праць на філософську тематику, присвячених дослідженню – вчення Едмонда Гуссерля про закон, зміст і цілі даного; теорії судження Едмонда Ґоблота; Птолемейському закону властивостей; нової форми спору про метод економіки; про представництво чи про відношення образу до предмету відтворення; поняття капіталу в літературі; вісім праць на релігійну тематику, в яких вивчалися соціально-економічні відносини населення Вроцлавського єпископства (пер. пол. 16 ст.); архів латинської Капітули у Львові; схема історичного устрою східно-слов'янської церкви; розвиток та підйом польських колядок як данина церкві; півень в народних віруваннях; релігійні вчення Третього рейху та Ірану. На особливу увагу заслуговує дослідження, присвячене постаті першого уніатського львівського єпископа Йосипа Шумлянського (1667 – 1708 рр.) [4].

Оскільки часопис виходив друком у Львові, а авторами статей були в основному вчені Львівського університету, то також була присутня проблематика, в якій розглядалися особливості історії Галичини та політики русинів. Серед них досліджувалися середина бронзового віку в Галичині, культура раннього періоду епохи Римської імперії в Східній Галичині, князь Костянтин Острозький і Берестейська унія 1596 р., русинська політика Лешека Білого.

Взагалі варто відзначити, що наукова діяльність була сконцентрована головним чином у відділах, які на своїх засіданнях, що відбувалися раз на місяць, розглядали та обговорювали підготовлені до друку наукові праці, доповіді та повідомлення, розробляли меморандуми у справі наукових потреб, ухвалювали рішення про прийняття до друку досліджень. Головною вимогою представлених до друку публікацій було їхнє написання польською мовою. Статті, подані іншими мовами, відхилялися. Виняток становили унікальні відкриття та дослідження, які робили вагомий вклад у розвиток науки. Відповідно така праця обговорювалася на засіданні відділення й отримувала рекомендацію до друку мовою оригіналу [12, с. 15]. Серед творів, які були таким чином опубліковані, три праці – філософа Ісидори Домбської[3] [8] (французькою мовою), правника Францишека Боссовського[4] [7] (німецькою мовою), історика Вільгельма Рольного[5] (латиною) [13, 14]. Варто також відзначити, що редакційна колегія надавала перевагу публікації досліджень наукових закладів (університетів, бібліотек, музеїв).

Крім того, щорічно відбувалося урочисте відкрите засідання товариства, з метою ознайомлення суспільства з його діяльністю та науковими читаннями [12, с. 16].

«Studya nad historya prawa Polskiego» («Дослідження з питань історії польського права»). Наукова серія присвячена дослідженням з історії польського права. Вона була заснована ще до утворення наукового товариства в 1899 р. і виходила друком до 1939 р. Редактором видання був Освальд Бальцер. Тому закономірно, що після того, як ним було створене наукове товариство, його члени продовжили активно друкуватися у цьому фаховому збірнику.

У фондах ЛННБУ ім. В. Стефаника зберігається 15 томів 36 «зошитів»: 1899/1900 – T. 1 z.1, 4 1903/06 – T. 2 z.1 – 4, 1906/09 – T. 3, Z. 1, 2, 4, 1921 – T. 7, 1921/26 – T. 8 z. 1 – 5, 1925 – T. 9, 1926/27 – T. 10 z. 1 – 3, 1928 – T. 11, 1928/31 – T. 12 z. 1 – 4, 1930/32 – T. 13 z. 1 – 4, 1933/34 – T. 14 z. 1 – 3, 1935/37 – T. 15 z. 1, 2, 1937/38 – T. 16 z. 1 – 3, 1937/39 – T. 17 z. 1, 2, 1938 – T. 18 z. 1. Зі звітів товариства за 1939 р. відомо, що товариством було опубліковано щонайменше 18 томів. Серед авторів наукових праць: В. Абрагам, О. Бальцер, А. Ветулані, Ю. Відаєвич, З. Войцеховський, В. Гейнош, П. Домбковський, К. Добровольський, Л. Ерліх, Я. Лого-Соболевський, Є. Малечинська, К. Малечинський, А. Оганович, С. Піотровський, Ю. Рафач, Т. Сільницький, З. Соха, С. Соханевич, С. Сьреньовський, Р. Таубеншлаґ, Г. Ходиніцький. Найбільше власних наукових доробків у цьому збірнику опублікували голова товариства – Освальд

[3] Dąmbska Isidora (3.I.1904 – 18.VI.1983) – польський філософ, логік, феноменолог, учениця відомого польського філософа Казимира Твардовського.

[4] Bossowski Franciszek (12.IV.1879 – 3.V.1940) – юрист, спеціаліст з історії польського права римського та цивільного права, професор римського права у Вільнюському університеті (1922).

[5] Rolny Wilhelm (11.V.1872 – 15.V.1941) – польський історик, заступник директора бібліотеки Львівського університету, видавець історичних джерел.

Бальцер та генеральний секретар – Пшемислав Домбковський.

Специфіка вказаного видання полягала в тому, що воно охоплювало тільки ті праці, в яких розкривалися проблеми історії польського права. Найбільша їх кількість була присвячена дослідженню польського законодавства в різні історичні періоди: Яґелонську добу, епоху П'ястів, Мазовецьку епоху тощо. В окремих публікаціях проаналізовано питання парламентаризму, правових взаємовідносин Польщі та сусідніх країн, а також офіційні документи – Другий литовський Статут та Статут Лесчинського (1180 р.).

Значна увага приділялась вивченню Вірменського та Литовського права. Зокрема, вченими досліджувалися: вірменська судова влада в середньовічному Львові, судовий порядок і питання вірменського права (з 1604 р.), положення про вірмен затверджене Сигізмундом I (1519 р.), становище чужоземців у литовському праві в другій половині 15 і в 16 ст. (1447 – 1588), питання родового та набутого майна, опікунського права в Литві.

Деякі праці присвячені актуальним питанням різних галузей права: сімейного, релігійного, кримінального тощо. На окрему увагу заслуговують твори, в яких досліджено питання становлення та особливостей судової влади. Тут з одного боку розглядалася специфіка судового засідання, а з іншого – вивчалися т. зв. судові книги.

Для вітчизняних правознавців цікавими будуть праці, в яких польські вчені подають своє розуміння політико-правових процесів Галичини та Львова зокрема. Автори обґрунтовують політичну та економічну доцільність воєводств і староств на львівських землях, подають їхню порівняльну характеристику; вивчають особливості організації галицького парламенту, а також львівські судові книги в давній Польщі; досліджують пережитки давнього соціального устрою на Русі галицькій в 15 ст. На нашу думку, дуже цінним є дослідження генерального секретаря «Наукового товариства» Пшемислава Дабковського, яке складається з декількох частин. В ньому автор подає каталог давніх судових актів польських воєводств руського і белзького, які зберігаються в Державному архіві у Львові.

«Prace naukowe» («Наукові праці»). У звіті товариства за 1939 р. вказано, що ця наукова серія охоплює видання історично-філологічної та математично-природничої галузі. Всього протягом 1911 – 1939 рр. вийшло друком 18 томів, з яких 14 – історично-філологічні праці, 4 – математично-природничі. У фондах ЛННБУ ім. В. Стефаника зберігається 16 томів (12 – історично-філологічні праці, 4 – математично-природничі). У книгозбірні наявні наступні примірники: історично-філологічні праці: 1911 – T. 2, 1917 – Dział 1 T. 4, 7, 1918 – Dział 1 T. 5, 1919 – Dział 1 T. 6, 1920 – Dział 1 T. 8, 1934 – Dział 1 T. 9, 1935 – Dział 1 T. 10, 1937 – Dział 1 T. 11, 1938 – Dział 1 T. 14, 1939 – Dział 1 T. 15 (T. 1), T. 16 (T. 2); математично-природничі праці: 1916 – Dział 2 T. 1, 1918 – Dział 2 T. 2, 1936 – Dział 2 T. 3, 1938 – Dział 2 T. 4.

Історична галузь представлена працями таких авторів: В. Абрагам, О. Бальцер, Я. Богдан, С. Вітковський, С. Ґломбінський, П. Домбковський, К. Кораний. Математично-природнича: Р. Кунце, Я. Носкевич, З. Вейберґ, Р. Зубер.

Стосовно публікацій історико-філологічної тематики, варто відзначити, що 7 томів з 14 охоплюють праці засновника наукового товариства Освальда Бальцера. Зокрема, Т. 4 – досліджується питання казначейства й архіву корони передяґелонської епохи; Т. 6 – 8 – вивчається історія Польського Королівства 1295 – 1370 рр. (праця складається із 3 частин); Т. 9 – 11 – опубліковано посмертні листи Освальда Бальцера.

«Prace sekcji Historyi Sztuki i Kultury» («Праці секції історії мистецтва та культури») – збірник праць секції історії мистецтва та культури. Виходив друком впродовж 1924 – 1932 рр. У фондах ЛННБУ ім. В. Стефаника зберігається 2 томи і 7 «зошитів»: 1924/29 – T. 1 z. 1 – 3, 1929/32 – T. 2 Z. 1 – 4. Авторами статей були: А. Беттеровна, З. Горнунг, К. Ласкоронська, Т. Маньковський, З. Обертинський, В. Подляха, Г. Полячковна, В. Стронер, Г. Шоррова. Наукове видання охоплює праці, в яких проаналізовано діяльність визначних постатей у мистецтві та їхній внесок у розвиток сучасної культури. Зокрема, одна із перших публікацій присвячена дослідженню життєвого і творчого шляху визначного поль-

ського історика і теоретика мистецтва Яна Антоневича-Болоза (1858 – 1922) із зазначенням його наукового доробку. В усіх наступних – мова йде про клейноти Длугоша[6] у бібліотеці Арсеналу у Парижі, колекціонерство Станіслава Аугуста[7], «Парадісо» Тінторетто[8], а також діяльність львівського маляра Станіслава Строїнського[9].

Кілька праць присвячено релігійній тематиці. Тут описано Середньовічні вітражі вроцлавського собору, проект фасаду церкви Сан-Лоренцо у Флоренції, зображення Св. Тройці в т. зв. молитовнику Варна. Дуже цікавим є дослідження Львівських барокових костьолів польського мистецтвознавця Тадеуша Маньковського [11]. Автор вивчає історію побудови і архітектуру костьолів – Єзуїтів, Кармелітанок божих, святої Марії Магдалени, Домініканського костьолу та кафедри святого Юра. Проводиться паралель щодо архітектури Львівських храмів і костьолів в інших країнах.

Науковцем згадується велика кількість церков розміщених поза межами м. Львова. Мова йде про костьоли в Наварії, Годовиці, Лопатині, Буську, Коломиї, Бжождовцях, Винниках. А також аналізується діяльність таких архітекторів, як Ян де Вітте[10], Мартин Урбанік[11], Бернард Меретин[12].

Праця має значну кількість ілюстрацій (всього в тексті 68 рис.), на яких зображено як самі храми так і елементи архітектури, а також подано рисунки фасадів та схематичного плану внутрішньої побудови церкви. В додатках Т. Маньковський подає найважливіші, на його думку, матеріали, які він віднайшов у архівах різного підпорядкування.

В інших публікаціях вчені вивчали витоки сучасної архітектури м. Львова, польські книжкові ілюстрації 15 – 16 ст. та погляди на мистецтво за часів Станіслава Аугуста. Взагалі, варто звернути увагу на те, що особливістю цього серійного видання є значна кількість різноманітніх ілюстрацій. Загалом у тексті налічується 455 рисунків, з яких 315 – в першому томі, 140 – в другому.

«Roczniki dziejów społecznych i gospodarczych» («Annales D'histoire sociale et économique», «Літопис соціально-економічний») – наукова серія, яка виходила друком протягом 1931 – 1939 рр. Перших три томи, опубліковані впродовж 1931 – 1934 рр., видані Інститутом розвитку польської наукової творчості («Instytut popierania polskiej twórczości naukowej»). Ф. Буяк, який був одним із редакторів вказаного часопису, і з 1933 р. як голова «Наукового товариства» посприяв тому, що наступні томи (Т. 4 – 8) вийшли друком як збірник праць секції історії соціально-економічних дисциплін, що була утворена 1935 р. У звіті товариства за 1939 р. також вказується дана інформація.

У фондах ЛННБУ ім. В. Стефаника зберігаються 8 томів і 1 «зошит»: 1931 – Т. 1, 1932/33 – Т. 2, 1934 – Т. 3, 1935 – Т. 4, 1936 – Т. 5, 1937 – Т. 6, 1938 – Т. 7, 1939 – Т. 8 z. 1. Це єдине із видань, яке продовжило виходити друком після Другої світової війни, коли діяльність «Наукового товариства» відновилась у Вроцлаві (Польща). У відділі періодичних видань імені Мар'яна та Іванни Коців зберігаються примірники зазначеного фахового видання з 1947 по 1986 рр.

«Zabytkidziejowe»(«Історичніпам'ятки») – наукова серія, яка виходила друком у Львові протягом 1923 – 1939 рр. Відповідно до звіту товариства у 1939 році всього було видано 6 томів. У фондах ЛННБУ ім. В. Стефаника зберігається 5 томів, з яких Т. 4 має два зошити, а

---

[6] Długosz Jan (1.XII.1415 – 19. V.1480) – польський історик-літописець і дипломат, визначний католицький ієрарх, автор «Історії Польщі» в 12 томах, перший польський дослідник геральдики.

[7] Poniatowski Stanisław Antoni (17.I.1732 – 12.II.1798) – останній король Речі Посполитої (1764 – 1795), при коронації отримав ім'я Stanisław II August.

[8] Robusti Jacopo більш відомий як Tintoretto (29. IX.1518 – 31.V.1594) – італійський художник, представник пізнього венеціанського Відродження і маньєризму. Малював портрети, релігійні і алегоричні композиції.

[9] Строїнський Станіслав (бл. 1719 – 26.IV.1802) – художник-монументаліст Галичини доби бароко та раннього класицизму.

[10] De Witte Jan (8.VI.1709 – 24.XII.1785) – польський військовий інженер голландського походження, архітектор, представник барокко. З 1781 р. генерал-лейтенант царської армії.

[11] Урбанік Мартин (? – між 24.III. та 9.IV.1764) – львівський архітектор і будівничий доби бароко. Якийсь час – надвірний архітектор магната Миколи Василя Потоцького.

[12] Меретин Бернард (нім. Merettiner Bernard) (кін. XVII ст. – 3 або 4.I.1759) – львівський архітектор епохи пізнього бароко та рококо німецького походження.

Т. 3 є продовженням Т. 2: 1923 – Т. 1, 1927 – Т. 2 Vol. 1, 1930 – Т. 3 Vol. 2, 1936 – Т. 4 z. 1, 2, 1939 –Т. 5.

Авторами статей були: П. Домбковський, А. Дофлеровна, К. Малечинський, Г. Полячковна, В. Рольний. Значна частина опублікованих матеріалів присвячена дослідженню різноманітних офіційних документів та матеріалів: судових книг, офіційних актів, матеріалів з дослідження історії того чи іншого населеного пункту. Окрім того, науковців цікавило питання адміністративного поділу галицької Русі в 15 ст. та діяльності львівських чиновників ґродських і земських впродовж 1352 – 1783 рр.

«Zabytki piśmiennictwa polskiego» («Пам'ятки польської літератури») – наукова серія, яка виходила друком у Львові протягом 1907 – 1939 рр. Загалом вийшло друком 9 томів, два з яких: 1935 – Т. 6, 1936 – Т. 7 зберігаються у фондах ЛННБУ ім. В. Стефаника. Тут представлений літературно-творчий доробок польських поетів: І. Красицького[13], С.Піскорського[14], В.Потоцького[15], Я.Трембецького[16]. У сьомому томі К. Бадецький[17] досліджує особливості і специфіку польської лірики міщанської.

Висновки. Таким чином, можемо зробити наступні висновки та узагальнення: 1) «Наукове товариство» започаткувало серійні видання з метою сприяння розвитку наукових досліджень і поширення отриманих результатів, а також здійснення просвітницької місії серед населення Галичини; 2) серед публікацій, в основному переважали дослідження провідних польських вчених, присвячені вивченню історії Польщі різних періодів, а також польського законодавства; 3) зважаючи на те, що ряд науковців обіймали професорські посади у Львівському університеті, а також народилися у місті Львові, в наукових збірниках присутні дослідження і української проблематики, пов'язаної з вивченням історії Галичини та Львова, політико-правових відносин, а також визначних постатей; 4) публікацій українських вчених всього дві – це дослідження історика, професора Львівського університету Андрусяка Миколи «Йосип Шумлянський – перший львівський уніатський єпископ (1667 – 1708). Біографічний нарис» [4] та археолога, історика й етнографа Богдана Януша «Доісторичні пам'ятки Східної Галичини» [6].

Крім того, силами товариства видавалися «Sprawozdania Towarzystwa», а також галицькі історичні документи «Akta grodzkie i ziemski», публікацію яких започаткував К. Ліске 1868 р.

---

[13] Krasicki Ignacy (3.II.1735 – 14.III.1801) – польський церковний діяч, філософ, поет, письменник, драматург, перекладач, журналіст. Примас Королівства Польського і Великого князівства Литовського.

[14] Piskorski Sebastjan (1636 – 18.VIII.1707) – польський поет, перекладач, релігійний письменник, юрист, ректор Краківської академії у 1693 – 1699 рр.

[15] Potocki Wacław (1625 – 9.VII.1696) – польський поет, сатирик, мораліст.

[16] Trembecki Jakub (16.V.1643 – між 25.V.1719 і 11.IV.1720) – польський поет, колекціонер літературних текстів.

[17] Badecki Karol (28.I.1886 – 11.II.1953) – польський історик літератури, архівіст, джерелознавець, бібліотекар та історіограф, дослідник Львова.

Список використаної літератури

1. Зашкільняк Л. Наука / Л. Зашкільняк // Історія Львова. У трьох томах / ред. кол. Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій. – Т. 2. – Львів: Центр Європи, 2007. – С. 353 – 370.

2. Овсінський Ю. Буяк (Bujak) Францішек / Ю. Овсінський // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка: в 2 т.: Т. 1 А – К . – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – С. 256.

3. Питер М. Бальцер (Balzer) Освальд Маріан / М. Питер // Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка: в 2 т.: Т. 1 А – К. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – С. 173.

4. Andrusiak M. Józef Szumlański, pierwszy biskup unicki lwowski (1667 – 1708). Zarys Biograficzny / Mikołaj Andrusiak // Archiwum Towarzystwa Naukowego. – Dział B T. 16 z. 1. – Lwów: Nakł. Towarzystwa Naukowego, 1934. – 212 s.

5. Balzer O. Przemówienie na pierwszem posiedzeniu publicznem Towarzystwa Naukowego we Lwowie dnia 21 maja 1921 / Oswald Balzer. – Lwów – Warszawa – Kraków: Wydawnictwo Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich, 1922. – 15 s.

6. Bohdan J. Zabytki przedhistoryczne Galicyi Wschodniej / Janusz Bohdan // Prace naukowe. – Dział 1 T. 5. – Lwów: Nakł. Towarzystwa dla popierania nauki Polskiej, 1918. – 310 s.

7. Bossowski F. Die Abgrenzung des mandatum und der negotiorum gestio im klassischen und justinianischen Recht / Franciszek Bossowski // Archiwum Towarzystwa Naukowego. – Dział 2 T. 20 z. 2. – Lwów: Nakł. Towarzystwa Naukowego, 1937. – 156 s.

8. Dąmbska I. La théorie du jugement de M. Edmond Goblot / Isidora Dąmbska // Archiwum Towarzystwa Naukowego. – Dział 2 T. 6 z. 3. – Lwów: Nakł. Towarzystwa Naukowego, 1930. – 74 s.

9. Hübner P. Towarzystwo naukowe we Lwowie / Piotr Hübner // Електронний документ. Режим доступу: https://forumakademickie.pl/fa/2012/01 /towarzystwo-naukowe-we-lwowie/

10.Jarowiecki J., Góra B. Prasa Lwowska w dwudziestoleciu międzywojennym: Próba bibliografii / Jerzy Jarowiecki, Barbara Góra. – Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP, 1994. – 422 s.

11.Mańkowski T. Lwowskie kościoły barokowe / Tadeusz Mańkowski // Prace sekcyi historyi sztuki i kultury. – T. 2 z. 2. – Lwów: Nakł. Towarzystwa Naukowego, 1932. – 152 s.

12.Przetworzenie Towarzystwa dla popierania nauki polskiej w Towarzystwo naukowe we Lwowie // Sprawozdania Towarzystwa naukowego we Lwowie / pod red. P. Dąbkowskiego. – Lwów: Nakł. Towarzystwa Naukowego, 1921. – R. 1 z. 1. – S. 13 – 17.

13. Rolny W. Acta officii consistorialis Leopoliensis antiquissima. Volumen 1. 1482 – 1489 / Wilhelm Rolny // Zabytki Dziejowe. – T. 2 cz. 1. – Lwów: Nakł. Towarzystwa Naukowego, 1927. – 673 s.

14. Rolny W. Acta officii consistorialis Leopoliensis antiquissima. Volumen 2. 1490 – 1498 / Wilhelm Rolny // Zabytki Dziejowe. – T. 3 cz. 2. – Lwów: Nakł. Towarzystwa Naukowego, 1930. – 706 s.

15.Towarzystwo Naukowe we Lwowie // Електронний документ. Режим доступу: www.lwow.com.pl/tnwelwowie/sklad1937.html

16.Towarzystwo Naukowe we Lwowie // Encyklopedja Powszechna: w dwu tomach / pod red. Stanisława Lama. – T. 2. N – Ż – Warszawa, 1933. – S. 916.

17.Towarzystwo Naukowe we Lwowie // Ilustrowana encyklopedja Powszechna / pod red. Marjana Jerzego Wachtla. – Warszawa: Wydawnictwo J. Przeworskiego, 1936. – S. 711.

18.Towarzystwo Naukowe we Lwowie // Wielka Encyklopedia Powszechna PWN. – T. 11. Ster – Urz. – Warszawa, 1968. – S. 605.

19.Towarzystwo Naukowe we Lwowie // Wielka ilustrowana encyklopedja powszechna: w 22 t. – T. 17. Szkocka Literatura – Victor. – Kraków: Wydawnictwo Gutenberga, [1929 – 1938] – S. 182.

References

1. Zashkilnyak, L. (2007). Science. In History of Lviv. In three volumes (Vol. 2, pp. 353 – 370). Y. Isaevich, M. Lytvyn, F. Stebliy (Eds.). Lviv: Center of Europe [In Ukrainian].

2. Ovsinsky, Yu. (2011). Bujak Franciszek. In Encyclopedia. Ivan Franko National University in Lviv: in 2 vol. (Vol. 1, p. 256). Lviv: Ivan Franko National University in Lviv [In Ukrainian].

3. Peter, M. (2011). Balzer Oswald Marian. In Encyclopedia. Ivan Franko National University in Lviv: in 2 vol. (Vol. 1, p. 173). Lviv: Ivan Franko National University in Lviv [In Ukrainian].

4. Andrusiak, M. (1934). Józef Szumlański, first bishop uniate in Lviv (1667 – 1708). Biographical outline. Archives of the Scientific Society (Section B, Vol. 16, part 1, 212 p.) [In Polish].

5. Balzer, O. (1922). Speech at the first public meeting of the Scientific Society in Lviv on 21 May 1921. Lviv – Warsaw – Krakow: Ossolinski National Institute [In Polish].

6. Bohdan, J. (1918). Prehistoric monuments of Eastern Galicia. Scientific works (Section 1, Vol. 5, 310 p.) [In Polish].

7. Bossowski, F. (1937). The demarcation of mandatum and negotiorum gestio in classical and Justinian law. Archives of the Scientific Society (Section 2, Vol. 20, part 2, 156 p.) [In German].

8. Dambska, I. (1930). The theory of judgment of M. Edmond Goblot. Archives of the Scientific Society (Section 2, Vol. 6, part 3, 74 p.) [In French].

9. Hübner, P. (2012). Scientific Society in Lviv. Retrieved from https://forumakademickie.pl/fa/2012/01/towarzystwo-naukowe-we-lwowie/ [In Polish].

10. Jarowiecki, J. & Góra, B. (1994). Lviv Press in the two decades interwar period: Bibliography attempt. Krakow: Scientific publishing house WSP [In Polish].

11.Mankowski, T. (1932). Lviv Baroque churches. Works of section history of art and culture (Vol. 2, part 2, 152 p.) [In Polish].

12.Dabkowski, P. (Eds.). (1921). Creation of the Society for the promotion of Polish Science in the Scientific Society in Lviv. In Reports of the Scientific Society in Lviv (Annual 1, part 1, pp. 13 – 17). Lviv: Scientific Society [In Polish].

13.Rolny, W. (1927). Official acts Lviv Consistory antiquissima. Part 1. 1482 – 1489. Historical monuments (Vol. 2, part 1, 673 p.) [In Latin].

14. Rolny, W. (1927). Official acts Lviv Consistory antiquissima. Part 2. 1490 – 1498. Historical monuments (Vol. 3, part 2, 706 p.) [In Latin].

15. Scientific Society in Lviv. (2009). Retrieved from www.lwow.com.pl/tnwelwowie/sklad1937.html [In Polish].

16. Lam, St. (Eds.). (1933). Scientific Society in Lviv. In Universal Encyclopedia: in two volumes (Vol. 2, p. 916). Warsaw [In Polish].

17. Wachtl, M. J. (1936). Scientific Society in Lviv. Illustrated Universal Encyclopedia. Warsaw: J. Przeworski Publishing House [In Polish].

18. Scientific Society in Lviv. (1968). In Great Universal Encyclopedia PWN (T. 11, p. 605). Warsaw [In Polish].

19. Scientific Society in Lviv. (1929 – 1938). In Great Illustrated Universal Encyclopedia: in 22 vol. (Vol. 17, p. 182). Krakow: Gutenberg Publishing House [In Polish].

УДК 007:659.1:[655.3.066]

Подоляка Надія Степанівна,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
старший викладач кафедри журналістики та філології
Сумського державного університету
nadechdasum@gmail.com

ХАРКІВСЬКЕ КООПЕРАТИВНЕ ВИДАВНИЦТВО «РУХ» В ДОКУМЕНТАХ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ-МУЗЕЮ ЛІТЕРАТУРИ І МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ

Мета дослідження. *У статті розглядається питання комплексного аналізу архівних документів Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України з діяльності Харківського кооперативного видавництва «Рух», що сформувалось в Україні у період 1921–1933 рр.* ***Методологія дослідження****. Використано історичний, історико-біографічний методи, аналіз архівних документів, метод класифікації.* ***Наукова новизна*** *зумовлена маловивченістю діяльності кооперативно-громадських видавничих структур України ХХ ст. Досвід роботи таких організацій досі не дістав адекватного наукового висвітлення і майже не запроваджений в практику сучасних українських видавництв.* ***Висновки.*** *Діяльність харківського кооперативного видавництва «РУХ» сприяла духовному зростанню українського народу, підтримці розвитку мови і культури, поглибленню політики українізації. Основним джерелом відомостей про організацію у фонді ЦДАМЛМ України є «Статут українського кооперативного видавництва «РУХ» на Харьковщині», а також справи, які містять листування із авторами та іншими видавничими організаціями, протоколи, анкети, бланки, звітно-виборчу документацію. Отже, історіографічна база дослідження суттєво розширює погляд на видавничу справу на етапі становлення радянської влади.*

Ключові слова*: видавнича справа ХХ ст., Харківське кооперативне видавництво «Рух», архівні фонди, Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, Іван Миколайович Лизанівський.*

Подоляка Надежда Степановна,
кандидат наук по социальным коммуникациям,
старший преподаватель кафедры журналистики и филологии
Сумского государственного университета

ХАРЬКОВСКОЕ КООПЕРАТИВНОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО «РУХ» В ДОКУМЕНТАХ ЦЕНТРАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО АРХИВА-МУЗЕЯ ЛИТЕРАТУРЫ И ИСКУССТВ УКРАИНЫ

Цель исследования*. В статье рассматривается вопрос комплексного анализа архивных документов Центрального государственного архива-музея литературы и искусства Украины относительно деятельности Харьковского кооперативного издательства «Рух», что сформировалось в Украине в период 1921-1933 гг.* ***Методология исследования.*** *Использованы исторический, историко-биографический методы, анализ архивных документов, метод классификации.* ***Научная новизна*** *обусловлена малоизученностью деятельности кооперативно-общественных издательских структур Украины ХХ в. Опыт работы таких организаций до сих пор не получил адекватного научного освещения и почти не введен в практику современных украинских издательств.* ***Выводы.*** *Деятельность харьковского кооперативного издательства «Рух» способствовала духовному росту украинского народа, поддержке развития языка и культуры, углублению политики украинизации. Основным источником сведений об организации в фонде ЦГАМЛИ Украины является «Устав Украинского кооперативного издательства «Рух»*

© *Подоляка Н.С.*

на Харьковщине», а также дела, содержащие переписку с авторами и другими издательскими организациями, протоколы, анкеты, бланки, отчетно-избирательную документацию. Итак, историографическая база исследования существенно расширяет взгляд на издательское дело на этапе становления советской власти.

Ключевые слова: *издательское дело XX в., Харьковское кооперативное издательство «Рух», архивные фонды, Центральный государственный архив-музей литературы и искусства Украины, Иван Николаевич Лизанивский.*

Podolyaka Nadiya,
PhD. N. with the social. communicative.,
senior teacher Chair of Journalism and
Philology Sumy State University

KHARKIV COOPERATIVE PUBLISHING OF «RUKH» IN DOCUMENTS OF THE CENTRAL STATE ARCHIVES-MUSEUM OF LITERATURE AND ART OF UKRAINE

The aim of the study. *The article deals with the question of the complex analysis of the archival documents of the Central State Archive-Museum of Literature and Arts of Ukraine on the activities of the Kharkov cooperative publishing house «Rukh», which was formed in Ukraine during the period 1921-1933.* ***Methodology of the research.*** *Historical, historical and biographical methods, analysis of archival documents, classification method are used.* ***Scientific novelty*** *is conditioned by poor knowledge of the activities of cooperative and public publishing structures of Ukraine of the twentieth century. The experience of such organizations has still not received adequate scientific coverage and has hardly been introduced into the practice of modern Ukrainian publishing houses.* ***Conclusions****. The activities of the Kharkiv cooperative publishing house «Rukh» contributed to the spiritual growth of the Ukrainian people, support for the development of language and culture, and the deepening of the policy of Ukrainization. The main source of information about the organization in the Central State Property Fund of Ukraine is the «Statute of the Ukrainian cooperative publishing house «Rukh» in Kharkiv region», as well as cases, which contain correspondence with authors and other publishing organizations, protocols, questionnaires, forms, reporting and election documentation. Thus, the historiographic base of the study substantially broadens the view on the publishing business at the stage of the formation of Soviet power.*

Key words: *publishing business of XX century, Kharkiv co-operative publishing house «Rukh», archival funds, Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine, Ivan N. Lizanovsky.*

Актуальність теми зумовлена тим, що функціонування кооперативного видавництва «Рух» залишається малодослідженою науково-історичною проблемою, яка має суто практичне й пізнавальне значення, тому що воно посідало вагоме місце в культурно-освітньому житті українського суспільства 1920-х – початку 1930-х рр., а з іншого боку – представляло соціальні форми повсякденної роботи і творчості інтелігенції, уособлювало самодіяльні форми підприємництва населення.

План видавничої роботи очолюваного М. Лизанівським видавництва «Рух» був досить різноманітним: твори наукового, науково-популярного, художнього, белетристичного змісту тощо. Основна орієнтація була на твори українських дореволюційних письменників у серіях, призначених для масового поширення. У складних умовах часу видавництво змогло протягом нетривалого періоду свого існування (1921–1933) гідно відстоювати національні пріоритети українського народу.

Мета дослідження – з'ясування особливостей документної інформації про виробничу і господарську діяльність Харківського кооперативного видавництва «Рух».

Виклад основного матеріалу. В історіографії питання про внесок споживчої кооперації у книговидання 1920-х рр. можна виділити три якісно відмінні етапи її осмислення: низка розвідок вийшла протягом 20-х років XX ст.; історичні праці радянських науковців 1930-1950-х рр. та – 1960-80-х рр.; наукові публікації та дисертаційні дослідження 90-х років XX ст. – початку XXI ст. Спільним для перших двох етапів є причетність до радян-

ської історіографії, яка акцентувала увагу на перевагах радянської кооперації перед кооперацією капіталістичних країн. Це, зокрема дослідження М. Агауфа [1], М. Нечаєва [5], В. Бидик [2], С. Зарудного[3]. Однак ці праці не позбавлені недоліків, оскільки їх авторами були інструктори кооперації, які у більшості оперували суто статистичними даними і керувались настановами партії.

Для другого етапу у висвітленні діяльності кооперативних видавництв характерно те, що автори з класових позицій прагнули якнайкраще висвітлити досвід державного регулювання діяльністю кооператорів. У цей час з'являється велика кількість оглядово-аналітичних праць керівників та провідних працівників споживчої кооперації. Тоді ж інформацію про кооперативне видавництво «Рух» розмістили у виданні «Української радянської енциклопедії» 1963 року [8, 453].

Серед праць сучасних науковців заслуговують на увагу дослідження, що стосуються особливостей розвитку книговидавничої справи в Україні у 20-х роках ХХ ст. До цього питання звертались М. Тимошик [9], О. Яковлєв [10], С. Кисельова [4], Т. Оніпко [6; 7].

Варто зазначити також, що сторінки життя керівника видавництва І. Лизанівського майже не відображені у наукових пошуках як радянських, так і сучасних дослідників. Є окремі публікації, присвячені діяльності Української партії соціалістів-революціонерів, які дають уявлення про деякі аспекти його життєвого шляху, однак комплексного наукового дослідження немає.

Характеристика архівних документів як однієї із форм ділової комунікації Харківського кооперативного видавництва «Рух» не отримала достатнього висвітлення в науковій літературі. Не зважаючи на те, що праць із питань розвитку кооперативних видавництв в Україні у першій половині ХХ ст. вийшло достатньо, більш детально зосередитись на роботі саме цього видавництва дослідникам не вдавалось.

Основними завданнями, передбаченими у цій статті, є з'ясування усіх видів документів Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України (далі ЦДАМЛМ України), що комплексно розкривають питання діяльності видавництва та біографію його очільника.

Справи фонду 577 можна умовно поділити на такі групи: інструктивно-керівні матеріали; реєстраційні журнали й книги (головна книга, книги обліку розрахунків з авторами, книги обліку виданої літератури); журнали вхідних і вихідних документів; листування.

Інструктивно-керівні матеріали містять протоколи засідань ради кооперативного видавництва «Рух», накази, бланки, анкетні відомості. Так серед документів ЦДАМЛМ України є бланк анкетної відомості Всеукраїнському Кооперативному банку «Укрінбанк», з якого можна дізнатися про дату реєстрації Статуту (15 жовтня 1923 р. №16, Ч.1), скільки членів об'єднувала організація на той час (юридичних осіб – 5, фізичних – 165), розміри пайового і вступного внесків, які підприємства має організація, ким було обрано Правління і т. п. [1, 29]. А з Протоколу засідання Ради кооперативного видавництва «Рух» від 22 травня 1923 р. стає відомим той факт, що члени Ради прийняли таке важливе для української держави рішення: «Взяти участь фундатором в організації Театрального Т-ва» [1, 11].

Найбільшу цінність для дослідників має «Статут українського кооперативного видавництва «РУХ» на Харьковщині» [1, 20, 46; 7]. У ньому зазначалися основні положення роботи кооперативної установи, інформація про членів та їх обов'язки тощо. Статут складався із семи основних розділів (Загальні основи, Склад видавництва й обов'язки його членів, Кошти видавництва, Порядок керування справами видавництва, Загальні збори, Перевірка справ видавництва, Справогляд і поділ прибутків, Ліквідація видавництва).

Членами видавництва були фізичні та юридичні особи. Їхні права забезпечувалися відповідними законодавчими актами і положеннями статуту. Повноваженим членом кооперативного видавництва був кожний, хто відповідав вимогам чинного законодавства, сплатив вступні й пайові внески. Пайщик (член) ставав і співзасновником кооперативного об'єднання, але мав лише один голос, незважаючи на частку паю.

Свою кооперативну діяльність видавництво розпочинало з установчого капіталу. Формувався він переважно із коштів членів кооперативу та спонсорів.

Іншу групу документів становить службове листування з підприємствами, установами і організаціями, які співпрацювали із видавництвом. Умовно ці документи можна поділити на групи: листування з авторами; листування з іншими видавничими організаціями; листування з посадовими особами.

Більшість службових листів оформлювалося на бланку з розташуванням відповідних реквізитів (назва організації, адреса, номер і дата документа), іноді це були рукописні аркуші паперу, а найчастіше – машинописні.

Розглядаючи листування з авторами, можна скласти певне уявлення про те, як відбувалися процеси коректури та редагування, які нез'ясовані ситуації виникали в процесі ділового спілкування партнерів у видавничому бізнесі, а також про дотримання авторських прав у 20-ті рр. XX ст. в умовах новоствореної держави. Як приклад – листи поета і письменника Якова Мамонтова до видавництва: «Разом з цим, згідно з Вашим листом від 22.VI.923, надсилаю Вам для видання збірничок своїх поезій «Вінки за водою». Прикладаю до нього ще нові вважаю необхідно. Вірші переписувались досить давно і тому правопис не зовсім академічний. Ваш коректор може виправить його. Що торкається всяких інших змін в тексті, то прошу без моєї згоди їх не робити. […]. Дуже хотів би сам продивитись остаточно коректуру і тому прошу телеграфувати мені точно ті дні коли я міг би це зробити» [1, 50]. Слід надати належне керівництву видавництва: жоден лист від автора не залишався без відповіді. Повага до авторів – найважливіше питання в діловому спілкуванні.

Поширеними причинами конфлікту між автором і редактором часто ставало питання збереження авторських прав на твір. Зокрема, у фонді ЦДАМЛМ України зберігається лист Ірини Іванівни Стешенко, у якому вона пише: «Всім театральним діячам відомо, що переклад «Ряси» Потапенка мій – про це свідчать афіші, постанова Київського Всерабису, замовлення Театру Шевченківського, то-що, і тим часом Ви взяли друкувати мій переклад, не озвавшись до мене й словом» [2, 22].

Порушення авторських прав проявлялося і в тому, що видавництво часто без укладання угоди із спадкоємцями автора видавало твори, дозволяючи при цьому на свій розсуд вносити коректурні правки. Цьому свідчення лист Назару Івановичу Тобілевичу в справі друкування творів Івана Карпенка-Карого, який зберігається у фондах ЦДАМЛМ України: «П'єси почали ми видавати без відома спадкоємців Карпенка-Карого, бо не знали, де вони живуть, а вважали, що п'єси треба друкувати, а коли спадкоємці зголосяться, то ми з ними договоримся.

Повідомляємо вас, що п'єси друкуються з редакційними змінами, бо без них ні репертуарна Рада не дозволить до вистави, ні цензура до друку. Нас коштує це багато клопотів, приходиться по кілька разів робити зміни, поки репертуарна рада і цензура дасть дозвіл. Така вже судьба творів Карпенка-Карого. Зміни роблять ся головно такі: викидається релігійний момент, викидаються євреї, а де їм не можна з п'єси викинути, там їх просто заміняється на не євреїв.

Довідавшися про вашу адресу ми можемо заключити зі спадкоємцями Карпенка-Карого сталі умови, що до друкування творів Карпенка-Карого» [2, 226].

Конфлікт між видавництвом і автором був урегульований одразу, як тільки ставав відомий факт про авторство на переклад, або з'являлися нащадки автора твору.

З-поміж листування з авторами виділяються й такі листи, які містять пропозиції видавництва до авторів на написання навчальних або науково-популярних видань. Оригінальний лист від письменниці, перекладачки, прозаїка і драматурга Людмили Старицької-Черняхівської не тільки відкриває ставлення громадської діячки до літературно-критичної творчості, а й стосунки з колегами по перу. На пропозицію створити книгу про історію українського театру було отримано відповідь: «З великою охотою згожусь на Вашу пропозицію, бо над цим питанням я працювала й раніше і останні часи викладаючи по всіх закладах історію Українського театру і особливо через шановні ймення тих авторів, з якими я виступаю в одній книжці. Мені тільки треба було б одержати негайно відповідь від п. професора Білецького, чи я маю починати безпосередньо з Наталки Полт. […] чи мушу я почати з передмови? А також чи даючи огляд еволюції українського театру я даватиму й критичну оцінку драмат. літератури? Мені здається це конче по-

трібним, бо досі у нас, коли кажуть про драм. літер. то вважають на те Що писав автор, а не на те, як він писав і чому в одного виходило добре, а в другого – ні» [2, 102-103].

Листування з іншими видавничими організаціями включає документи, які надсилалися до Комітету в справах друку, Держвидаву України, Книгоспілки [2; 9].

Окрему групу становлять реєстраційні журнали й книги (головна книга, книги обліку розрахунків з авторами, книги обліку виданої літератури), журнали вхідних і вихідних документів [3; 4; 5; 6; 8; 11]. Для дослідників мають цінність відомості про умови на друкування творів. Зокрема, документи про умови з нащадками І. Франка на друк повного видання його «Творів», угоди про видання творів В. Винниченка і т. і. [10, 13].

З листа видавництва до наркомфіну від 17 листопада1926 р.: «В нас є умови з В. Винниченком, що проживає у Франції на друкування повного видання його «Творів». Досі ми надрукували 15 томів, розміром коло 100 аркушів, незабаром мають бути надруковані ще 5 томів розміром 50 аркушів а всього 150 аркушів по ціні 100 крб. за аркуш, а разом 15.000 карб. Досі ми вислали авторові коло 500 карб. Просимо дозволити нам вислати щомісяця по 1.000 (одну тисячу) карбованців в покриття належного В. Винниченкові гонорару» [9, 28].

Завдяки роботі видавництва на початку ХХ століття вийшли друком мистецькі монографії та повні зібрання творів українських класиків, у тому числі І. Франка в 30 томах, твори О. Кобилянської, Б. Грінченка, М. Чернявського, Г. Хоткевича та ін.

Не менш важливими є документи на розрахунки з авторами. У цих бухгалтерських книгах є оригінальні підписи визначних особистостей, які співпрацювали з видавництвом. Можна згадати, наприклад, художників-графіків Г. Нарбута та В. Кричевського [4, 126]. Навколо «Руху» об'єднувалися гурток однодумців-літераторів, критиків, редакторів, ілюстраторів. Серед них був і славетний М. Самокиш, який ілюстрував ряд видань, серед них повість «Маруся» (невідомого нині автора).

Особливу цінність має фонд 1330 [12, 13]. Представлені у ньому документи передали у 1994 р. до ЦДАМЛМ України родичі фондоутворювача Тимошенко Галина Леонідівна і Тимошенко Мирослав Дмитрович. У 2015 р. документи фонду взято на опрацювання. На жаль, особовий фонд Івана Лизанівського сформований на основі незначної кількості документів, унаслідок чого справи опису розміщено лише у двох розділах: «Документи про Лизанівського І. М.» і «Зображувальні документи». Розділ «Документи про Лизанівського І. М.» представлено спогадами Тимошенка М. Д. про фондоутворювача. Розділ «Зображувальні документи» представлено копіями фотографій І. Лизанівського індивідуальних та в групі з рідними, друзями, а також копією фотографії Тимошенко Г.

Лизанівський Іван Миколайович народився в 1892 р. (за іншими даними – 1882 р.) в с. Заріче на Львівщині в селянській родині. Навчався у Золочівській гімназії, по закінченні якої вступив до Львівського університету.

У 1910–1912 рр., під час навчання в університеті, був секретарем у Івана Франка. У 1926 р. в журналі «Всесвіт» (№ 10) вперше було опубліковано особисті спогади Івана Миколайовича «Два роки з Іваном Франком», пізніше, у 1981 р., передруковані журналом «Дніпро». Ці мемуари зіткано з безпосередніх вражень про Франка на основі зустрічей з письменником у Львові.

У 1913 р. Іван Лизанівський переїхав до Києва. В тому ж році розпочалась і світова війна, яка круто повернула життя і долі всіх. Івана Лизанівського, як підданого ворожої Росії Австро-Угорщини (Галичина тоді входила до її складу), було заарештовано й вислано до Нариму в Західному Сибіру.

Улітку 1917 р. він повернувся із заслання до Києва, вступив до Української партії соціалістів-революціонерів і того ж року став членом Центральної Ради як делегат від УПСР.

28 січня 1919 р. Івана Лизанівського було обрано до ЦК УПСР. За Директорії, а саме у березні 1919 р., Іван Лизанівський був членом Комітету Охорони Республіки (за іншими даними – у травні 1919 р.). У 1919 р. разом з іншими представниками «центральної течії» УПСР входив до складу уряду [Б.] Мартоса. Перебував на посаді керуючого міністерством преси і пропаганди (з квітня 1919 р.).

У серпні 1920 р. був заарештований В. Голубович (в Кам'янець-Подільському), а незабаром в Києві І. Лизанівський, І. Часник та інші, тобто та частина керівництва УПСР, яка залишилась в Україні. Їм була інкримінована контрреволюційна діяльність, участь в Центральній Раді, уряді УНР та Директорії.

Після судового процесу 1921 р., Іван Лизанівський очевидно відійшов від політичної діяльності (чи був змушений це зробити), але набув значного авторитету як літературознавець.

Після амністії (на початку жовтня 1921 р.) працював у Державному видавництві України, а від 1 червня 1922 р. й аж до свого арешту в ніч із 1 на 2 березня 1931 р. – в українському кооперативному видавництві «Рух».

У «Справі УНЦ» вироком колегії ДПУ УРСР від 7 лютого 1932 р. Івана Миколайовича Лизанівського було засуджено до 6 років концтаборів.

У 1937 р. І. Лизанівський був розстріляний (за іншими даними дата смерті 1934 рік).

На жаль прізвище українського публіциста, громадського і політичного діяча, керівника Харківського кооперативного видавництва «Рух» Івана Миколайовича Лизанівського не зафіксоване в жодному із томів серії «Реабілітовані історією». А отже архівні документи набувають великого значення у поверненні правди про забуте ім'я.

Наукова новизна. Аналіз архівних документів як однієї з форм ділової комунікації надає можливість розлогого наукового висвітлення функціонування кооперативного видавництва «Рух», а також допомагає визначити роль талановитого редактора І. Лизанівського в культурному і політичному процесах в Україні першої половини ХХ століття.

Висновки. У дослідженні української видавничої справи важливим компонентом є визначення ролі окремої особистості, сили її таланту, впливу її вчинків та переконань. З огляду на це, розгляд архівних документів про громадську та видавничу діяльність І. Лизанівського є актуальним. Сучасні науковці переконані в історичній необхідності кооперації, а відтак і кооперативних видавництв, що було зумовлено соціально-економічним, політичним та культурним розвитком українського суспільства. Тому документи ЦДАМЛМ України дають змогу не лише заповнити «білі плями», а й збагатити новими фрагментами науку про соціальні комунікації і видавничу справу.

Список використаної літератури

1.Агауф М. Книжку на село. Про культурну роботу кооперації на селі / М. Агауф. – Х.: Книгоспілка, 1925. – 22 с.

2.Бидик В. Як повинен працювати кооперативний організатор молоді в місті / В. Бидик. – Х.: Книгоспілка, 1928. – 52 с.

3.Зарудний С. Українська кооперація на десяті роковини жовтневої революції 1917–1927 / С. Зарудний. – Х.: Книгоспілка, 1928. – 44 с.

4.Кисельова С. Українське відродження ХХ ст., політика українізації та українське видавництво / С. Кисельова // Вісник Книжкової палати. – 2005. – № 12. – С. 46-49.

5.Нечаев Н. Кооперация и книготорговая работа на селе / Н. Нечаев. – Х.: Книгоспилка, 1925. – 136 с.

6.Оніпко Т. В. Використання господарського потенціалу споживчої кооперації України у проведенні культурно-просвітньої політики держави у період непу / Т. В. Оніпко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Nzvdpu_ist/2009_16/vukorustannya.pdf.

7.Оніпко Т. В. Книговидавнича діяльність вітчизняної споживчої кооперації в 20-ті роки ХХ ст. / Т. В. Оніпко // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2015. – Вип. 42. – С. 94-98.

8. «РУХ» – українське радянське кооперативне видавництво // Українська радянська енциклопедія. – Т. 12. – К., 1963. – С. 453.

9.Тимошик М. Історія видавничої справи : підручник / М. Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2003. – 496 с.

10. Яковлєв О. В. Особливості розвитку книговидавничої справи в Україні в 20-х роках ХХ ст. / О. В. Яковлєв // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2009. – Вип. 13. – С. 355-361.

Архівні документи

Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України Фонд 577. Опис 1. Українське кооперативне видавництво «Рух» м. Харків (1923–1931)

1. Спр.1. Статут та анкета видавництва. Листування з Держвидавом України, Книгоспілкою та ін. установами про видання книг, їх розповсюдження (6 лютого 1923 – 13 листопада 1924). – 134 арк.
2. Спр.2. Листування з Держвидавом України, Книгоспілкою, філіями видавництва та авторами про розповсюдження літератури, друкування творів. Переліки книг, надісланих до продажу. – 282 арк.
3. Спр. 3. Головна книга. – 115 арк.
4. Спр. 7. Книга обліку розрахунків з авторами. – 252 арк.
5. Спр. 9. Книга обліку виданої літератури (січень – вересень 1924). – 58 арк.
6. Спр.10. Книга обліку відправленої літератури (1924–1925). – 129 арк.
7. Спр.11. Статут та анкета видавництва. Листування (1924–26). – 288 арк.
8. Спр. 20. Видавничі угоди. – 252 арк.
9. Спр.31. Листування з Держвидавом, Наркомфіном, редакціями журн. «Більшовик Укр.», газети «Рад. село» та ін. про надсилання виданої літ. і її рец. та з фінанс. питань 26-1927. – 103 арк.
10. Спр.43. Листування з Комітетом в справах друку, Держвидавом України, Книгоспілкою про видання літератури. – 21 арк.
11. Спр. 78. Книга обліку розрахунків з авторами. – 262 арк.

Фонд 1330. Опис 1. Спогади Тимошенка М. Д. про Лизанівського І. М.

12. Спр.1. Тимошенко М. Д. Спогади про Івана Миколайовича Лизанівського. – 19 арк.
13. Спр.2. Фотографії Івана Лизанівського індивідуальні та в групі з рідними та друзями (1916). – 2 арк.

References

1. Agauf, M. (1925). A book to the village. About the cultural work of cooperation in the countryside. Kharkiv: Knyhospilka [in Ukrainian].
2. Bidyk, V. (1928). How should a cooperative youth organizer in the city work. Kharkiv: Knyhospilka [in Ukrainian].
3. Zarudny, S. (1928). Ukrainian cooperation on the tenth anniversary of the October Revolution of 1917-1927. Kharkiv: Knyhospilka [in Ukrainian].
4. Kiselyova, S. (2005). Ukrainian revival of the twentieth century, Ukrainianization policy and Ukrainian publishing house. Visnyk Knyzhkovoyi palaty, 12, 46-49. [in Ukrainian].
5. Nechaev, N. (1925) Cooperation and book selling in the countryside. Kharkiv: Knyhospilka [in Ukrainian].
6. Onipko, T. V. (2009). Use of economic potential of consumer cooperation of Ukraine in carrying out of cultural and educational policy of the state during the NEP period. http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Nzvdpu_ist/2009_16/vukorustannya.pdf.
7. Onipko, T. V. (2015) Book publishing activity of domestic consumer cooperation in the 20's of the twentieth century. Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Vyp. 42. 94-98 [in Ukrainian].
8. «RUKH» – Ukrainian Soviet cooperative publishing house (1963). Ukrayinska radyanska entsyklopediya. T. 12. Kyiv. [in Ukrainian].
9. Timoshik, M. (2003) The history of publishing: a textbook. Kyiv: Nasha kul′tura i nauka [in Ukrainian].
10. Yakovlev, O. V. (2009) Features of the book publishing business in Ukraine in the 20's of the twentieth century. Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrayiny. Kyiv. Vyp. 13 [in Ukrainian].

Archival documents

Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine Fund 577. Description 1. Ukrainian co-operative publishing house «Rukh», Kharkiv (1923-1931)

1. Spr.1. Statut ta anketa vydavnytstva. Lystuvannya z Derzhvydavom Ukrayiny, Knyhospilkoyu ta in. ustanovamy pro vydannya knyh, yikh rozpovsyudzhennya (6 lyutoho 1923 – 13 lystopada 1924). – 134 ark.
2. Spr.2. Lystuvannya z Derzhvydavom Ukrayiny, Knyhospilkoyu, filiyamy vydavnytstva ta avtoramy pro rozpovsyudzhennya literatury, drukuvannya tvoriv. Pereliky knyh, nadislanykh do prodazhu. – 282 ark.
3. Spr. 3. Holovna knyha. – 115 ark.
4. Spr. 7. Knyha obliku rozrakhunkiv z avtoramy. – 252 ark.
5. Spr. 9. Knyha obliku vydanoyi literatury (sichen – veresen 1924). – 58 ark.
6. Spr.10. Knyha obliku vidpravlenoyi literatury (1924–1925). – 129 ark.
7. Spr.11. Statut ta anketa vydavnytstva. Lystuvannya (1924–26). – 288 ark.
8. Spr. 20. Vydavnychi uhody. – 252 ark.
9. Spr.31. Lystuvannya z Derzhvydavom, Narkomfinom, redaktsiyamy zhurn. «Bil′shovyk Ukr.», hazety «Rad. selo» ta in. pro nadsylannya vydanoyi lit. i yiyi rets. ta z finans. pytan 26-1927. – 103 ark.

10. Spr.43. Lystuvannya z Komitetom v spravakh druku, Derzhvydavom Ukrayiny, Knyhospilkoyu pro vydannya literatury. – 21 ark.
11. Spr. 78. Knyha obliku rozrakhunkiv z avtoramy. – 262 ark. Fond 1330. Opys 1. Spohady Tymoshenka M. D. pro Lyzanivskoho I. M.
12. Spr.1. Tymoshenko M. D. Spohady pro Ivana Mykolayovycha Lyzanivskoho. – 19 ark.
13. Spr.2. Fotohrafiyi Ivana Lyzanivskoho indyvidualni ta v hrupi z ridnymy ta druzyamy (1916). – 2 ark.

УДК 002.2 (477)

Тишкевич Катерина Іванівна,
заступник завідувача відділу наукової
та редакційно-видавничої діяльності
Національної академії керівних
кадрів культури і мистецтв

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ВИДАНЬ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ ДЛЯ ЮНАЦТВА У ПЕРІОД СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Мета роботи *полягає у вивченні та порівняльному аналізі видань бібліотек України для юнацтва щодо забезпечення доступу у період соціальних трансформацій, що змінюють види та направленість видавничої продукції, що впливають на процес формування та підготовки матеріалів для молоді.* ***Методологія дослідження*** *полягає в застосуванні теоретичних засад аналітико-синтетичної переробки інформації та порівняльна характеристика видів видань (електронних та друкованих).* ***Наукова новизна*** *полягає в тому, що в умовах глобалізації світу та зміни геополітичної ситуації, яка впливає на трансформаційні процеси в Україні, зміна форм та видів традиційних та новітніх інформаційно-бібліотечних ресурсів.* ***Висновки.*** *У статті охарактеризовано використання компаративного аналізу в наукових дослідженнях різних сфер діяльності, виокремлено специфіку проведення компаративного аналізу інформаційно-бібліотечних ресурсів в період соціальних трансформацій в бібліотеках України для юнацтва.*

Ключові слова: *компаративний аналіз, бібліотеки України для юнацтва, бібліотечно-інформаційний ресурс.*

Тышкевич Екатерина Ивановна,
заместитель начальника научной
и редакционно-издательской деятельности
Национальной академии руководящих кадров
культуры и искусств

КОМПАРАТИВНЫЙ АНАЛИЗ ИЗДАНИЙ БИБЛИОТЕК УКРАИНЫ ДЛЯ ЮНОШЕСТВА В ПЕРИОД СОЦИАЛЬНЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ

Цель работы *заключается в изучении и сравнительном анализе изданий библиотек Украины для юношества относительно обеспечения доступа в период социальных трансформаций, которые изменяют виды и направленность издательской продукции, что влияют на процесс формирования и подготовки материалов для молодежи.* ***Методология исследования*** *заключается в применении теоретических принципов аналитико-синтетической переработки информации и сравнительная характеристика видов изданий(электронных и печатных).* ***Научная новизна*** *заключается в том, что в условиях глобализации мира и изменения геополитической ситуации, которое влияет на трансформационные процессы в Украине, изменение форм и видов традиционных и новейших информационно-библиотечных ресурсов.* ***Выводы.*** *В статье охарактеризовано использование ком-*

© *Тишкевич К.І.*

10. Spr.43. Lystuvannya z Komitetom v spravakh druku, Derzhvydavom Ukrayiny, Knyhospilkoyu pro vydannya literatury. – 21 ark.
11. Spr. 78. Knyha obliku rozrakhunkiv z avtoramy. – 262 ark. Fond 1330. Opys 1. Spohady Tymoshenka M. D. pro Lyzanivskoho I. M.
12. Spr.1. Tymoshenko M. D. Spohady pro Ivana Mykolayovycha Lyzanivskoho. – 19 ark.
13. Spr.2. Fotohrafiyi Ivana Lyzanivskoho indyvidualni ta v hrupi z ridnymy ta druzyamy (1916). – 2 ark.

УДК 002.2 (477)

Тишкевич Катерина Іванівна,
заступник завідувача відділу наукової
та редакційно-видавничої діяльності
Національної академії керівних
кадрів культури і мистецтв

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ВИДАНЬ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ ДЛЯ ЮНАЦТВА У ПЕРІОД СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Мета роботи *полягає у вивченні та порівняльному аналізі видань бібліотек України для юнацтва щодо забезпечення доступу у період соціальних трансформацій, що змінюють види та направленість видавничої продукції, що впливають на процес формування та підготовки матеріалів для молоді.* ***Методологія дослідження*** *полягає в застосуванні теоретичних засад аналітико-синтетичної переробки інформації та порівняльна характеристика видів видань (електронних та друкованих).* ***Наукова новизна*** *полягає в тому, що в умовах глобалізації світу та зміни геополітичної ситуації, яка впливає на трансформаційні процеси в Україні, зміна форм та видів традиційних та новітніх інформаційно-бібліотечних ресурсів.* ***Висновки.*** *У статті охарактеризовано використання компаративного аналізу в наукових дослідженнях різних сфер діяльності, виокремлено специфіку проведення компаративного аналізу інформаційно-бібліотечних ресурсів в період соціальних трансформацій в бібліотеках України для юнацтва.*

Ключові слова: *компаративний аналіз, бібліотеки України для юнацтва, бібліотечно-інформаційний ресурс.*

Тышкевич Екатерина Ивановна,
заместитель начальника научной
и редакционно-издательской деятельности
Национальной академии руководящих кадров
культуры и искусств

КОМПАРАТИВНЫЙ АНАЛИЗ ИЗДАНИЙ БИБЛИОТЕК УКРАИНЫ ДЛЯ ЮНОШЕСТВА В ПЕРИОД СОЦИАЛЬНЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ

Цель работы *заключается в изучении и сравнительном анализе изданий библиотек Украины для юношества относительно обеспечения доступа в период социальных трансформаций, которые изменяют виды и направленность издательской продукции, что влияют на процесс формирования и подготовки материалов для молодежи.* ***Методология исследования*** *заключается в применении теоретических принципов аналитико-синтетической переработки информации и сравнительная характеристика видов изданий(электронных и печатных).* ***Научная новизна*** *заключается в том, что в условиях глобализации мира и изменения геополитической ситуации, которое влияет на трансформационные процессы в Украине, изменение форм и видов традиционных и новейших информационно-библиотечных ресурсов.* ***Выводы.*** *В статье охарактеризовано использование ком-*

© *Тишкевич К.І.*

паративного анализа в научных исследованиях разных сфер деятельности, выделена специфика проведения компаративного анализа информационно-библиотечных ресурсов в период социальных трансформаций в библиотеках Украины для юношества.

***Ключевые слова**: компаративный анализ, библиотеки Украины для юношества, библиотечно-информационный ресурс.*

Tyshkevych Katerina,
Deputy Head of the Scientific, Editorial,
and Publishing Activities Department,
National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

COMPARATIVE ANALYSIS OF UKRAINIAN LIBRARY ISSUES FOR YOUTH WITHIN THE PERIOD OF SOCIAL TRANSFORMATIONS

***Purpose of the article** consists in a study and comparative analysis of editions of libraries of Ukraine for youth about providing of access in a period social transformations that change kinds and orientation of publishing products, that influence on the process of forming and preparation of materials for young people. The **methodology** consists in the application of theoretical principles of the analytical and synthetic processing of information and comparative description of types of editions(electronic and printed). A **scientific novelty** consists in that in the conditions of globalization of the world and change of geopolitical situation, that influences on transformation processes in Ukraine, the evolution of forms and types of traditional and newest informatively-library resources. **Conclusions.** In the article the use of компаративного analysis is described in scientific researches of different spheres of activity, the specific of realization of компаративного analysis of informatively-library resources are distinguished in the period of social transformations in libraries of Ukraine for youth.*

***Key words:** a comparative analysis, libraries of Ukraine for youth, library and information resource.*

Актуальність теми дослідження визначена теоретичним осмисленням компаративного руху, передбачає компаративний аналіз (порівняння), що відбувається між різними історично складеними утвореннями, як правило державами, або їх елементами, наприклад бібліотек як соціальних інститутів та інтеграції інформаційно-бібліотечних ресурсів бібліотек для України.

Враховуючи багатогранність понять та значень, необхідно визначитися з термінологією понять та сформулювати їх дефініції.

Компаративним аналізом прийнято вважати опис і пояснення схожості і відмінностей (головним чином, відмінностей) умов або результатів розвитку великих соціальних одиниць[1].

Компаративізм (від лат. comparativus – порівняльний) – сукупність порівняльних історичних методів у мовознавстві, літературознавстві, за допомоги яких визначається спорідненість мов, відзначаються особливості національних літератур.

Аналіз (від грец. – Ανάλυση): 1) метод дослідження; 2) уточнення логічної форми (будови, структури); 3) розроблення методів обчислень та застосувань; 4) сукупність операцій, за допомоги яких визначається кількісний та якісний склад; 5) визначення граматичної та лексичної інформації, основною якої є тексти.

Компаративний аналіз – це метод дослідження розвитку сфери діяльності за допомоги ділення її на складові елементи, які аналізується окремо у межах єдиного цілого на глобальному (світовому), регіональному (окремих материків, частин світу) та локальному (окремих держав – національному, частин держав – етнічному) рівнях з формулюванням опису та поясненням подібностей і відмінностей розвитку частин [2], соціальних інститутів (бібліотеки для юнацтва) на цих рівнях, наприклад, інформаційно-бібліотечні ресурси.

Таким чином, якщо врахувати концепцію перекладу, то компаративний аналіз - це науковий метод дослідження, який характеризується порівнянням окремих частин предметів та явищ. До того ж, вибраний опис компаративного аналізу та його дефініції визначимо як видову структуру характеру інформаційно-

бібліотечних ресурсів, яку виробляє соціальний інститут, зокрема, бібліотеки для юнацтва.

Метою статті є аналіз типологічного ряду електронних видань бібліотек України для юнацтва. Для досягнення поставленої мети слід виріши такі завдання:

– охарактеризувати основні види бібліотечних ресурсів бібліотек України для юнацтва та проаналізувати відмінності між друкованими та електронними виданнями;

– визначити роль та місце електронних ресурсів бібліотек у формуванні задоволення інформаційних потреб користувачів.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні активно застосовують методологічний інструментарій порівняльного аналізу феноменів трансформаційних соціальних процесів, що базується на принципах подібності та відмінності, дедуктивні теоретичні моделі соціальних інститутів й індуктивні методи їх верифікації за допомогою діахронно-історичного і синхронно-функціонального способів збору інформації [1].

До категорії інформаційних ресурсів відносять освіту, науку, документообіг, управління, а також інтернет-мережі. Ці категорії належать до інфосфери суспільства, яке є одним з вирішальних чинників інтелектуалізації суспільного виробництва. У майбутньому передбачається, що функції соціального управління в політиці, економіці, громадському житті перейдуть до кваліфікованих фахівців інфосфери.

У розвинених суспільствах, де основою є виробництва є знання та новітні технології, для зростання обсягу виробництва майже вдвічі необхідно збільшити обсяг підготовленої інформації майже вчетверо, що забезпечить цей розвиток.

Аналітико-синтетична обробка інформації – це вироблення науковцями нового та перетворення його в новий інформаційний ресурс в різних активних видах подання матеріалів – алгоритми, видавничі проекти, програми, моделі тощо.

Порівняльний аналіз відомих баз даних публікацій наукових журналів та окремих галузей науки здійснила І. В. Балагура [3], та запропонувала інфологічну модель бази даних наукових публікацій, що забезпечить простий та зручний доступ до інформації будь-якого напряму та підвищить авторитет окремої організації, журналу, автора та країни в цілому. На сьогодні однією з вимог ДАКу (Державна атестаційна комісія) щодо фахових видань є розміщення електронної версії видання на відповідному ресурсі, що дає можливість користувачу вільно користуватися інформацією. Наприклад, створення баз даних інформаційно-бібліотечних ресурсів кожної окремої бібліотеки для юнацтва за певною моделлю, яка буде об'єднуватися в загальноукраїнську базу даних наукових публікацій та буде стимулом для якісних результатів роботи бібліотек України для молоді.

Світова практична діяльність наукових і дослідницьких співтовариств, бібліотек, окремих науковців та викладачів свідчить, що надання відкритого доступу до результатів наукових досліджень в електронному вигляді через світову мережу інтернет має бути зручним і економічним засобом розповсюдження будь-якого матеріалу, що спрямований на певну цільову аудиторію, наприклад користувачів бібліотек України для юнацтва (молоді).

Л. А. Лупаренко представила порівняльний аналіз основних програмно-технологічних характеристик і функціональних особливостей використання електронних журнальних систем, що знаходяться у відкритому доступі [4].

Аналіз стану наявних в Україні засобів електронних публікацій свідчить про недостатній рівень впровадження інноваційних технологій організації бібліотечно-інформаційного обміну, зокрема, у сфері надання бібліотечних послуг.

На основі наведеного аналізу робіт можна дійти висновку, що дослідники використовують компаративний аналіз, щоб охарактеризувати специфіку аналізу, а саме – порівняння відбувається між різними моделями, як правило, програмного забезпечення щодо вільного доступу користувачів інформаційних ресурсів (публікацій, журналів тощо).

Система взаємовідносин та процесів, які розглядаються на рівні суспільства в цілому, є соцієтальною (від лат. societas – спільність) системою. Термін *соцієтальний* було введено А. Г. Келлером, який і відносив його, передусім, до деяких організаційних аспектів соціального життя. Кожна із структур соцієтальної системи, що виконує необхідну функцію та надає

цій системі під час взаємовідносин з іншими її структурами нову якість, яка не зводиться до якостей елементів соцієтальної системи, а постійно відтворює соціальну якість своїх структур і, відповідно, соціальні якості індивідів (користувачів інформаційно-бібліотечних послуг) і груп індивідів (користувачів бібліотек для юнацтва) [3, 5], зокрема, включених у функціонування соціальних інститутів.

Гіперпосилання та інтерактивність, можливості для пошуку – всі ці якості має інтернет-мережа, яка дає можливість використовувати необмежений доступ до інформаційно-бібліотечних ресурсів бібліотек України для юнацтва. Вільний доступ до бібліотечних ресурсів дає можливість отримання необхідних даних, та використовувати потрібну інформацію, не здійснюючи пошук непотрібної інформації [6]. Використання інтернет-ресурсів бібліотек України для юнацтва не змінює інтелектуальні звички користувачів бібліотек України для юнацтва (молоді) проти їхньої волі він їх видозмінює.

XXI ст., по суті, є століттям інформатизації. Успішність інтеграційних процесів щодо створення та використання інформаційно-бібліотечних ресурсів визначається ступенем реалізації поставлених завдань перед державами щодо забезпечення та надання вільного доступу до інформації та задоволення їхніх потреб. Зокрема, бібліотеки повинні виконувати для користувачів функцію збереження та розповсюдження бібліотечних ресурсів.

У період соціальних трансформацій змінюється не тільки направленість і характер видань, а також види бібліотечно-інформаційних ресурсів. Якщо порівнювати види друкованих видань та електронних ресурсів, слід зазначити, що інколи на підготовчому етапі електронний документ набуває вид друкованого видання (бібліографічний покажчик, бібліографічні списки, методичні рекомендації, сценарії свят тощо).

Враховуючи вимоги часу, користувач все частіше звертається до електронної інформації, що є показовим і поступово загальна кількість електронних ресурсів, підготовлених бібліотеками для юнацтва збільшується. Наприклад, бібліотеки України для юнацтва розміщують на сайтах відповідні електронні журнали, повнотекстові матеріали різного тематичного спрямування.

За визначенням А.І. Земскова і Я.Л Шрайберга [7], є деякі властивості електронних ресурсів, які відмінні від друкованих. Умовно їх можна поділити за наступними групами.

До першої групи належать: електронні ресурси та інформаційні ресурси (обслуговування) (табл.1) [8];

Таблиця 1

Електронні ресурси. Довідково-інформаційне обслуговування бібліотек України для юнацтва (молоді) (2015-2016 роки)

Найменування областей	Електронні ресурси				Інформаційне обслуговування					
	обсяг власних електронних баз даних (тис. записів)		з них записів у електронному каталозі		Загальна кількість користувачів (усього осіб)		з них індивідуальних		Загальна кількість звернень	
	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015
Вінницька	40.3	35.9	8.9	7.3	–	667	–	10	–	801
Волинська	331.7	313.9	107.6	104.8	3010	2907	150	173	7099	7442
Дніпропетровська	79.8	74.5	38.5	33.3	3008	3006	10	10	3889	3864
Донецька	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Житомирська	17.8	16.7	15.1	14.1	4482	4456	4447	4421	6288	6254
Закарпатська	34.4	33.8	34.4	33.8	49	49	41	41	7869	8655
Запорізька	15.5	13.9	15.5	13.9	118	82	72	69	1450	1200
Івано-Франківська	–	–	–	–	122	122	24	24	329	358
Київська	13.7	12.9	7.2	6.6	913	350	148	165	1061	2600
Кіровоградська	298.7	280.4	234.5	219	1429	1426	28	26	6401	6164

Кримська АР	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Луганська	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Львівська	17.1	47.2	7.3	15.7	1700	801	600	801	2600	801
Миколаївська	159.8	146.5	137.6	126.4	227	180	130	100	3714	4040
Одеська	137.7	136.8	130.7	129.4	567	558	15	13	1282	1292
Полтавська	293.3	277.8	252.7	239.1	48	46	26	26	6012	6014
Рівненська	256.5	240.8	166.7	157.9	81	81	35	35	2116	2086
Тернопільська	171.8	163.2	113.6	106.9	2016	1857	28	16	2198	2189
Харківська	11.5	9	4.3	2.9	4429	4655	3986	3856	5706	5711
Херсонська	175.8	158.3	100.7	86.8	36	54	21	21	2437	2374
Хмельницька	318.2	306.8	305.1	295.3	296	291	189	183	8901	8806
Черкаська	230.5	209.3	183.1	172.3	47	19	15	17	7554	7259
Чернігівська	70	67.7	31.5	30.9	840	1020	840	–	1530	1510
ДБУ для юнацтва	148.4	133.9	103.9	99.3	3426	3629	8	8	6003	5171
ВСЬОГО:	2822.5	2679.3	1998.9	1895.7	26844	26256	10813	10015	84439	84591

На основі даних Табл. 1 можна дійти висновку, що обсяг власних електронний баз даних (записів) має тенденцію зростання: у 2016 році кількість записів збільшилася на 143,2 тисячі порівняно з 2015 роком. Записів у електронному каталозі збільшилася на 103,2 позиції.

Аналіз інформаційного обслуговування читачів дозволяє зробити припущення, що динаміка звернень користувачів спрямована на поступове просування на онлайн ринок інформаційно-бібліотечних ресурсів.

На жаль, необхідно зазначити, що дані Табл. 1 є неповні у зв'язку з окупацією Автономної Республіки Крим, деяких територій Луганської та Донецької областей у 2013–2014 року – офіційний зв'язок тимчасово припинено з Донецькою обласною бібліотекою для юнацтва, Луганською обласною бібліотекою для юнацтва та Кримською республіканською установою «Юнацька бібліотека».

До другої групи слід віднести електронні пошти бібліотек, веб-сайти, дискусійні групи тощо (наприклад, Державна бібліотека України для юнацтва) табл. 2., а також інтернет-карти Табл. 3 [9].

Таблиця 2

Віртуальний профіль Державної бібліотеки України для юнацтва

e-mail:	inform@4uth.gov.ua
сайт:	http://www.4uth.gov.ua
веб-проекти:	http://profy.4uth.gov.ua
	http://reading.4uth.gov.ua
	http://creation.4uth.gov.ua
	http://memorial.4uth.gov.ua
	http://wellness.4uth.gov.ua
	http://society.4uth.gov.ua
	http://discovery.4uth.gov.ua
	http://literacy.4uth.gov.ua
	http://help.4uth.gov.ua
	http://netiketka.4uth.gov.ua
Facebook	Державна бібліотека України для юнацтва
	Юнацька бібліотека
	Віртуальний консультаріум для бібліотекарів
	Безпечний та привітний веб-простір

Таблиця 3

Інтернет-карта бібліотек України для юнацтва (молоді)

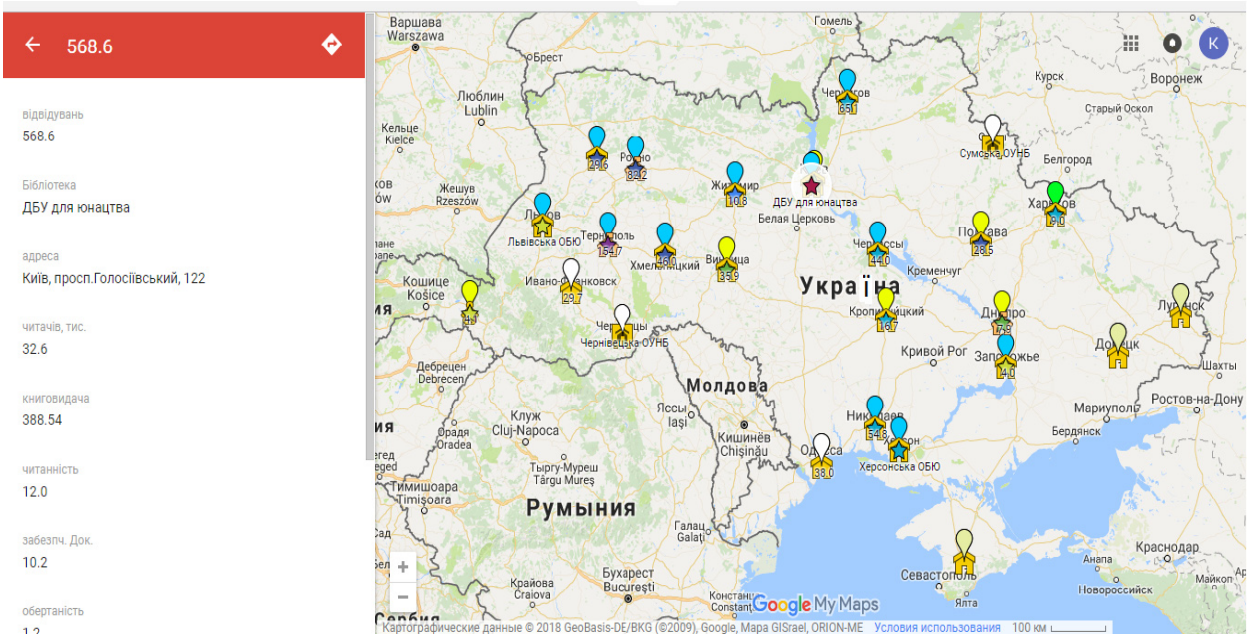

До третьої групи належать електронні ресурси, що виходять друком для забезпечення зберігання та розповсюдження інформаційних ресурсів, до того ж, для забезпечення необхідного обслуговування користувачів бібліотек для юнацтва (молоді), наприклад, інформаційний журнал «Бібліосвіт», бібліографічний покажчик «Молодь в українському суспільстві», методичні поради «Тека методиста» тощо.

Спеціалісти бібліотек України для юнацтва (молоді) здійснюють обслуговування понад 3 млн. користувачів. За статистичними даними, читачам щорічно видають понад 10 млн. документів різних видів і типів. У обласних бібліотеках для юнацтва та молоді зберігається понад 3 млн. назв книг, періодичних видань, аудіовізуальних матеріалів, електронних документів. Користувачі обласних бібліотек для молоді та Державної бібліотеки України для юнацтва безкоштовно користуються інтернет-центрами, майже 45 бібліотечними електронними базами даних, та понад 200 назв методико-бібліографічних матеріалів.

Прикладом є просування друкованих видань на видавничий ринок: за кордоном до 40%, в нашій країні цей показник досягає 2 %. Для бібліотек, що обслуговують юнацтво, та бібліотекарів це означає задоволення потреб користувачів інформаційно-бібліотечними ресурсами та інших видами документів. Упровадження електронних ресурсів дозволяє здійснювати пошук необхідної інформації зручно, швидко та якісно, що призводить до зменшення тиражу друкованих видань.

Таким чином, розмежування бібліотечних ресурсів на друковані та електронні не є суперництвом. Навпаки, співпрацю щодо доступності (у будь-який час маєш доступ до інформації за умови доступу до інтернету), необхідно поєднувати з вимогами користувачів для зручного доступу до матеріалів на будь-якому носієві інформації.

Список використаної літератури

1. Смелзер Н.Дж. О компаративном анализе, междисциплинарности и интернационализации в социологии [перевод Н.В. Романовского, А.С. Матковой] / Н.Дж. Смелзер // Социологические исследования. – 2004. – № 11. – С. 3–12.

2. Дегтярев А.А. Основы политической теории: учеб. пособ. / Ин-т «Открытое о-во». – М.: Высш. шк. 1998., – 239 с.: табл. – (Прогр. «Высш. образование»).

3. Балагура І. В. Порівняльний аналіз систем для ранжирування українських наукових періодичних видань та їхніх складових. Режим доступу: http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/50406.

4. Лупаренко Л. А. Використання електронних журнальних систем відкритого доступу для випуску науково-освітніх видань: порівняльний аналіз програмного забезпечення. Режим доступа: https://scholar.google.com.ua/citations?user=VnRkSDcAAAAJ&hl=ru.

5. Подольська, Є. А. Соціологія: 100 питань -100 відповідей / Є. А. Подольська, Т. В. Подольська. - К. : ІНКОС, 2009. - 352 с. – Режим доступа: https://uchebnikionline.com/soziologia/sotsiologiya_100_pitan_100_vidpovidey_podolska_yea/scho_take_sotsiyetalna_sistema_.htm

6. Николас Карр Пустышка. Что интернет делает с нашими мозгами. – Режим доступа: http://readli.net/Chitat-online/?b=909665&pg=1.

7. Электронная информатизация и электронные ресурсы (Земсков А.И. Шрайберг Я.Л). Режим доступа:http://sinref.ru/000_uchebniki/02600komputeri/000_electron_informat_i_resurs_zemskov/000.htmї

8. Бібліотечна Україна юнацтву: цифри і факти. Статистичний аналіз діяльності бібліотек для юнацтва (молоді). – Режим доступа: http://profy.4uth.gov.ua/network-of-specialized-libraries-of-ukraine-serving-youth/statistical-data.

9. Мережа спеціалізованих бібліотек України, що обслуговують юнацтво. – Режим доступа: http://profy.4uth.gov.ua/network-of-specialized-libraries-of-ukraine-serving-youth

References

1. Smelzer N.J.(2004). On Comparative Analysis, Interdisciplinarity and Internationalization in Sociology. Sociological research, 11, 3-12. [in Ukrainian].

2. Degtyarev A.A. (1998). Fundamentals of Political Theory. Moscow. High school [in Russian].

3. Balagura I. V. (2009). Comparative analysis of systems for the ranking of Ukrainian scientific periodicals and their constituents. – Retrieved from: http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/50406.

4. 4. Luparenko L. A. The use of open source electronic journal systems for the production of scientific and educational publications: a comparative analysis of software. – Retrieved from: https://scholar.google.com.ua/citations?user=VnRkSDcAAAAJ&hl=ru.

5. Podolsk, Ye.A. (2009). Sociology: 100 questions -100 responses. Kiev. INCOS . – Retrieved from https://uchebnikionline.com/soziologia/sotsiologiya_100_pitan_100_vidpovidey_-_podolska_yea/scho_take_sotsiyetalna_sistema_.htm [in Ukrainian].

6. Nicholas Carr. The Dummy. What the Internet does to our brains. Retrieved from: http://readli.net/chitat-online/?b=909665&pg=1 [in Ukrainian].

7. Electronic informatization and electronic resources (Zemskov AI Shrayberg Ya. L). Retrieved from: http://sinref.ru/000_uchebniki/02600komputeri/000_electron_informat_i_resurs_zemskov/000.htmї [in Ukrainian].

8. Library Ukraine for Youth: Figures and Facts. Statistical analysis of the activity of libraries for youth (youth). Retrieved from: http://profy.4uth.gov.ua/network-of-specialized-libraries-of-ukraine-serving-youth/statistical-data [in Ukrainian].

9. A network of specialized libraries in Ukraine serving the youth. Retrieved from http://profy.4uth.gov.ua/network-of-specialized-libraries-of-ukraine-serving-youth

КУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ І ДОКУМЕНТАЛЬНА СПАДЩИНА

УДК 351.85:008-047(477)

Добровольська Вікторія Василівна,
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
докторант Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРОЮ У СФЕРІ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

Мета дослідження. *У статті розглядаються законодавча та нормативна бази документаційного забезпечення управління в галузі культури, впровадження міжнародних та вітчизняних стандартів із управління документацією, організаційно-регламентуючої документації з діловодства тощо, організація діловодства в Міністерстві культури України, створення єдиного культурного простору та відповідне удосконалення діловодних процесів, освоєння здобутків інформатизації, пов'язаних із впровадженням електронного документообігу та електронного урядування.* ***Методологія дослідження*** *полягає в застосуванні комунікаційного підходу в дослідженні теорії і практики документаційного забезпечення галузі культури, що ґрунтується на інформаційно-технологічних можливостях ери електронної документації та максимально широкому використанню електронних ресурсів органів центральної та місцевої влади.* ***Наукова новизна.*** *Розглянуто питання забезпечення документаційного процесу та управління документацією з урахуванням специфіки галузі культури, його постійний розвиток.* ***Висновки.*** *Пріоритетними напрямами в розвитку документаційного забезпечення управління в галузі культури України сьогодні є створення єдиного культурного простору та відповідного удосконалення діловодних процесів, освоєння здобутків інформатизації, пов'язаних із впровадженням електронного документообігу та електронного урядування.*

Ключові слова: *документаційне забезпечення галузі, документація, управління документацією, діловодство, електронний документообіг, електронне урядування, цифрова документальна культура, культурний простір України.*

Добровольская Виктория Васильевна,
кандидат наук по социальным коммуникациям, доцент,
докторантка Национальной академии руководящих кадров
культуры и искусств

НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ УПРАВЛЕНИЯ КУЛЬТУРЫ В СФЕРЕ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРНОГО ПРОСТРАНСТВА УКРАИНЫ

Цель исследования. *В статье рассматривается законодательная и нормативная базы документационного обеспечения управления в области культуры, внедрение международных и отечественных стандартов по управлению документацией, организационно-регламентирующей документации по делопроизводству и тому подобное, организация делопроизводства в Министерстве культуры Украины, создание единого культурного пространства и соответствующее совершенствование делопроизводственных процессов, освоение достижений информатизации, связанных с внедрением электронного документооборота и электронного управления.* ***Методология исследования*** *заключается в применении коммуникационного подхода в исследовании теории и практики документационного обеспечения отрасли культуры, основанной на информационно-технологических*

© Добровольська В.В.

возможностях эры электронной документации и максимально широкому использованию электронных ресурсов органов центральной и местной власти. ***Научная новизна.*** *Рассмотрены вопросы обеспечения документационного процесса и управления документацией с учетом специфики отрасли культуры, его постоянное развитие.* ***Выводы.*** *Приоритетными направлениями в развитии документационного обеспечения управления в области культуры Украины сегодня являются создание единого культурного пространства и соответствующего совершенствования делопроизводственных процессов, освоение достижений информатизации, связанных с внедрением электронного документооборота и электронного правительства.*

Ключевые слова: *документационное обеспечение отрасли, документация, управление документацией, делопроизводство, электронный документооборот, электронное правительство, цифровая документальная культура, культурное пространство Украины.*

Dobrovolska Viktoriya,
PhD in Social Communications, Associate Professor,
Doctoral-student of National Academy of Managerial Staff
of Culture and Arts

REGULATORY SUPPORT ACTIVITY OF CULTURE ADMINISTRATION IN THE FIELD OF UKRAINIAN CULTURAL AREA DEVELOPMENT

The purpose of the article. *The article covers the legislative and regulatory basis of documentary support of administration within the field of culture, implementation of international and national standards for documentation administration, organizational and managerial documentation for record-keeping, etc. Record-keeping management with the Ministry of Culture of Ukraine, the establishment of the unified cultural area and appropriate improvement of record-keeping processes, mastering of information technologies achievements related to electronic document traffic establishment and electronic governance. The* ***methodology*** *of study means the application of communication approach in studying of the theory and practice of documentary support of the field of culture based on information and technological possibilities of the electronic documentation era and expansive use of electronic resources of the central and local authorities to the maximum extent.* ***Scientific novelty.*** *The issue for document process support and document administration is reviewed, with the account of specific nature of the field of culture, its continuous growth.* ***Conclusions.*** *Priority trends in the document support propagation for administration in the cultural sphere of Ukraine these days are an establishment of the unified cultural area and appropriate improvement of record-keeping processes, mastering of information technologies achievements related to electronic document traffic establishment and electronic governance.*

Key words: *documentation support of the field of culture, documentation, documentation administration, record-keeping, electronic document traffic, electronic governance, digital document culture, Ukrainian cultural area.*

Актуальність теми дослідження. Тема розвитку галузі культури в Україні та її документаційного забезпечення є актуальною для сучасного документознавства, архівознавства, а також культурології. Вона зумовлена необхідністю наукової оцінки стану та постійного регулювання інформаційно-документаційного забезпечення управління, документаційними процесами в системі культури в її численних виявах та структурах, видах і формах. З огляду на постійні видозміни сучасної правової та інформаційно-комунікаційної складової цього процесу, вдосконалення системи управління документацією та її презентації для суспільства є важливою регуляторною функцією держави, яка зацікавлена у продукуванні, організації оперативної роботи з документами та збереженні комплексів документів, що відображають діяльність державних структур та інших сфер суспільства, розвиток науки, культури і суспільства в цілому.

Мета дослідження. Дослідити законодавчу та нормативну бази документаційного забезпечення управління в галузі культури, впровадження міжнародних та вітчизняних стандартів із управління документацією,

організаційно-регламентуючої документації з діловодства тощо. Висвітлити організацію діловодства в Міністерстві культури України, створення єдиного культурного простору та удосконалення діловодних процесів, освоєння здобутків інформатизації, пов'язаних із впровадженням електронного документообігу та електронного урядування.

Виклад основного матеріалу. Система управління документацією на сучасних засадах встановлюється в Україні з початку XXI ст., коли впроваджується низка стандартів та нормативно-інструктивних документів, які визначають її параметри та засади діяльності. Розуміння системи управління документацією тісно пов'язане із інформатизацією, впровадженням національної версії Міжнародного стандарту у сфері управління документацією ISO 15489-2001 «Information and documentation. Records management», який потрапив до переліку міжнародних стандартів, що потребували національної гармонізації.

У цьому стандарті визначено поняття *«records»* (запис, документ) як інформацію, створену, одержану і таку, що зберігається організацією або приватною особою як доказ при підтвердженні правових обов'язків або управлінської діяльності, а управління документацією *«records management»* як галузь менеджменту, відповідальну за ефективний і систематичний контроль за створенням, одержанням, збереженістю, використанням і визначенням долі документів, включаючи процеси збирання і збереження свідоцтв ділової діяльності та інформації про неї у формі документів.

Поняття документації в стандарті має суто практичний зміст – вона фіксує діяльність державних, громадських установ та організацій, а також приватних осіб, що є конкретним прикладним значенням загального документознавства: як ще від П. Отле опрацьовувалося багатьма вченими. Впровадження цього стандарту стало можливим завдяки Закону про Національний архівний фонд і архівні установи, який зафіксував усю документну продукцію та визначив необхідність її обліку та регулювання незалежно від форм власності.

Цей стандарт загалом та міжнародна діяльність з його впровадження та розвитку ґрунтовно розглянули в кандидатській дисертації та публікаціях І. Є. Антоненко та щодо австралійського його протографа – П. Ф. Стоян, які відзначали, що основу для ISO 15489-2001 становить національний стандарт Австралії AS 4390 «Records management», прийнятий 1996 року.

Міжнародний стандарт ISO 15489-2001 «Information and documentation. Records management», який набув чинності 15 вересня 2002 р., регламентував управління документами будь-якого формату і на будь-яких носіях, створюваних та одержуваних державними і недержавними установами в процесі їхньої діяльності, а також приватними особами, які зобов'язані документувати інформацію та користуватися документами.

Після набуття чинності стандарту у багатьох країнах Європи, Азії та Америки почали включати до нормативних документів з інформації та документації національні аналоги цього міжнародного узагальненого нормативного документа з урахуванням специфіки власної держави.

На початку XXI ст. в Україні були започатковані дослідження і розробка національних стандартів з управління документацією. Впровадження в Україні уніфікованої системи управління документацією, орієнтованої на створення електронного документообігу та можливостей міжнародного обміну інформацією реалізовано у національному стандарті ДСТУ 4423-2005 «Інформація та документація. Керування документаційними процесами», підготовленому на основі міжнародного стандарту ISO 15489-2001 «Information and documentation. Records management». Український стандарт, як і вся управлінська документація та нормативні акти діловодної діяльності, розроблено Українським науково-дослідним інститутом архівної справи та документознавства (УНДІАСД) Державного комітету архівів України. Як і кожний стандарт, він, на наше переконання, є підсумком наукового дослідження і узагальнення практики, й відразу після затвердження стає базою для подальших наукових досліджень. Відзначимо, що цей стандарт повною мірою відображає структуру і зміст міжнародного, що має значні переваги для створення глобального інформа-

ційного простору в усіх сферах державної діяльності і в культурній також.

У Стандарті поєднується національна специфіка та міжнародні системи управління документацією як процесу, так і типологічного складу документів. Разом з тим, цей стандарт має перспективи для подальшого вдосконалення, тим більше, що сьогодні стрімко розвиваються електронні документні системи, цифрова документальна культура, яка базується на результатах документаційної діяльності і є значним кроком вперед у напрямі доступу до змісту документів.

Відзначимо, що впровадження стандарту є складним процесом, оскільки, на відміну від більшості держав світу, які і до теперішнього часу розвиваються на якісно новому рівні *«records management»;* робота з документацією в колишньому СРСР тривалий час суттєво відрізнялася від магістрального напряму розвитку світової науки і практики. Вона проводилась у межах вдосконалення практичної діяльності з діловодства, основними складовими якої є документування й організація документації.

Створення такого стандарту відкриває значні перспективи для створення Електронного уряду та прискорення обміну інформацією, здійснення реального контролю процесів документообігу, дасть змогу посилити комунікаційну орієнтацію управління документацією в органах управління культурою на основі підвищення оперативності розповсюдження базової для галузі інформації та надання можливості для всіх зацікавлених органів управління і закладів культури по вертикалі та горизонталі користуватися документаційними ресурсами посередництвом такого нового явища в культурі людства як веб-сайтів. Посилення комунікаційної складової управління документацією має інтегрувати документаційні ресурси всіх органів управління культурою України та прискорити формування єдиної, зручної та багатофункціональної документаційної системи культури.

Цей Стандарт дав змогу об'єднати такі принципові акти, як: Національний стандарт України «Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів» (ДСТУ 4163-2003); Національний стандарт України «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять» (ДСТУ 2732:2004); Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» від 24.12.1993 №3814-XII (зі змінами та доповненнями); Постанова Кабінету Міністрів України від 08 серпня 2007 року №1004 «Про проведення експертизи цінності документів»; Перелік типових документів, що створюються під час діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, інших установ, підприємств та організацій, із зазначенням строків зберігання документів, затверджений наказом Міністерства культури України.

Водночас слід підкреслити, що дослідження Г. І. Калінічевої та Р. В. Романовського показали, що актуальний стан розвитку стандартизації у сфері архівної справи та керування документаційними процесами демонструє очевидне відставання [13, с. 66]. Дослідники відзначали, що нині в Україні гармонізовано лише п'ять міжнародних стандартів у сфері архівної справи та керування документаційними процесами: Правила описування архівних документів (ISAD (G): 1999, NEQ) : ДСТУ 4331:2004 [18], Інформація та документація. Папір для документів. Вимоги до довговічності (EN ISO 9706:1998, IDT) : ДСТУ EN ISO 9706:2008 [11], Інформація та документація. Керування документаційними процесами. Ч. 1 : Основні положення (ISO 15489-1:2001, MOD) : ДСТУ 4423-1:2005 [9], Інформація та документація. Керування документаційними процесами. Ч. 2 : Настанови (ISO/TR 15489-2:2001, MOD) : ДСТУ 4423-2:2005 [10], Інформація та документація. Словник термінів (ISO 5127:2001, IDT) : ДСТУ ISO 5127:2007 [12] та п'ять у галузі збереження аудіовізуальних документів: Зображувальні матеріали. Плівки фотографічні безпечні оброблені. Правила зберігання (ISO 18911:2000, IDT) : ДСТУ ISO 18911:2006 [5], Зображувальні матеріали. Пластинки фотографічні оброблені. Правила зберігання (ISO 18918:2000, IDT) : ДСТУ ISO 18918:2006 [4], Зображувальні матеріали. Відбитки фотографічні проявлені. Правила зберігання (ISO 18920:2000, IDT) : ДСТУ ISO 18920:2005 [3], Зображувальні

матеріали. Стрічка магнітна на поліефірній основі. Правила зберігання (ISO 18923:2000, IDT) : ДСТУ ISO 18923:2006 [7], Зображувальні матеріали. Плівки, пластинки та папір фотографічні оброблені. Захисні засоби і контейнери для зберігання (ISO 18902:2001, IDT) : ДСТУ ISO 18902:2006 [6].

Автори вважають, що попри тривалі дискусії щодо ступеня відповідності міжнародних стандартів на сьогодні актуальною проблемою у процесі гармонізації міжнародних стандартів в Україні є унеможливлення формального підходу, відмова від повного та дослівного перекладу змісту, що не враховує національних особливостей мови, виникає проблема неузгодженості термінів, різне тлумачення понять тощо.

Тому подальша робота щодо впровадження міжнародних стандартів з архівної справи та управління документацією має значні перспективи, зокрема і для подальшої роботи із ІСО, який має споріднені стандарти, ще не гармонізовані з українськими, а також роботу з переліками документів та визначенням видового складу документів та їхню класифікацію.

Впровадження ІСО активізувало роботу з документами діловодства в установах, вдосконалюються інструктивні загальнодержавні документи. Так, Типова інструкція з діловодства у центральних органах виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р., № 1242) встановлює загальні положення щодо функціонування структурних підрозділів з діловодства у центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади, вимоги до документування управлінської інформації та організації роботи з документами в установах незалежно від способу фіксації та відтворення інформації, яка міститься в документах, включаючи їхню підготовку, реєстрацію, облік і контроль за виконанням.

Установи, зокрема і у підпорядкуванні Міністерства культури України, організовують діловодство на підставі власних інструкцій, що розробляються на основі цієї Типової Інструкції, а також регламентів та національних стандартів на організаційно-розпорядчу документацію.

Перелік документів, проходження в установі яких переведено в електронну форму, крім документів, що містять інформацію з обмеженим доступом, звернень громадян, запитів на інформацію та електронних документів, що у встановлених законом випадках не можуть бути застосовані як оригінали, затверджується наказом (розпорядженням) керівника [20].

Важливою умовою ефективного виконання Міністерством культури своїх функцій є організована робота з документацією. У сучасній структурі Міністерства реалізація цього напряму роботи покладена на Управління документообігу, організаційного забезпечення та контролю, який складається з відділу документообігу та організаційного забезпечення; відділ забезпечення доступу до публічної інформації та звернень громадян; сектор забезпечення діяльності керівництва.

Відділ документообігу та організаційного забезпечення здійснює оперативне управління документаційними потоками установи, організує експертизу цінності документів і передає документи в архів Міністерства, а надалі – згідно з визначеним маршрутом до Центрального державного архіву вищих органів влади [19].

Відділ документообігу та організаційного забезпечення (далі діловодна служба Міністерства) підпорядковується начальнику Управління. Діяльність служби діловодства регулюється низкою нормативних актів, пов’язаних між собою, передусім, Інструкцією з діловодства в апараті Міністерства культури України, затвердженою наказом Міністерства культури України від 31 травня 2012 р., № 553, що створена на основі Типової інструкції [8].

Основним її завданням є встановлення в Міністерстві єдиного порядку документування управлінської інформації і роботи з документами із застосуванням сучасних автоматизованих систем, методичне керівництво і контроль за дотриманням установленого порядку роботи з документами в структурних підрозділах Міністерства.

Діловодна служба розробляє інструкцію Міністерства з діловодства та номенклатуру

справ Міністерства; забезпечує розробку типових інструкцій з діловодства, типових (примірних) номенклатур справ для однорідних за характером діяльності підприємств, установ, організацій, що належать до сфери управління Міністерства, відомчих (галузевих) переліків документів із зазначенням строків зберігання та погодження таких документів із центральним органом виконавчої влади у сфері архівної справи і діловодства; здійснює реєстрацію та веде облік документів; організовує документообіг, формування справ, їхнього зберігання та підготовку до передачі до архіву Міністерства; забезпечує впровадження та контролює дотримання структурними підрозділами Міністерства вимог його інструкцій, регламенту та національних стандартів; вживає заходів до зменшення обсягу службового листування в Міністерстві та на підприємствах, в установах, організаціях, що належать до сфери її управління; проводить перевірку стану діловодства в структурних підрозділах Міністерства, а також на підприємствах, в установах, організаціях, що належать до сфери її управління; бере участь у впровадженні та використанні інформаційно-телекомунікаційної системи діловодства в Міністерстві; здійснює контроль за своєчасним розглядом та проходженням документів в Міністерстві; забезпечує дотримання єдиних вимог щодо підготовки документів та організації роботи з ними в умовах електронного документообігу; проводить аналіз інформації про документообіг, необхідної для прийняття управлінських рішень; організовує збереження документаційного фонду Міністерства та користування ним; ініціює та бере участь в організації підвищення кваліфікації працівників Міністерства з питань діловодства; засвідчує гербовою печаткою документи, підписані керівництвом Міністерства.

Методичне керівництво здійснення контролю за строками виконання документів, що надходять від вищих органів влади покладається на сектор контролю та перевірки виконання актів і доручень Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України і доручень керівництва [8]. Класи управлінської документації визначаються згідно з Державним класифікатором управлінської документації (далі – ДКУД).

Організаційно-розпорядча документація є одним із класів управлінської документації (02), що забезпечує організацію процесів управління. Реквізити організаційно-розпорядчої документації та порядок їх розташування визначаються ДСТУ 4163-2003 «Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлювання документів» (далі – ДСТУ 4163-2003).

До заголовків та текстів організаційно-розпорядчої документації висовуються певні умови: заголовок має бути стислим і містити короткий виклад тексту документа, який пропонується максимально формалізувати для зручності і однозначності сприйняття інформації, для фіксування якої його було створено. Інформація в тексті документа викладається стисло, грамотно, зрозуміло та об'єктивно.

Документ не повинен містити повторів, а також слів і зворотів, які не несуть змістового навантаження. Вживається діловий стиль, для якого характерний нейтральний тон викладення, позбавлений образності, емоційності та індивідуальних авторських рис та стосується того питання, яке сформульоване в заголовку до тексту та має логічно узгоджену інформацію про управлінські дії в суцільно зв'язному тексті.

Управлінська документація організаційно-розпорядчої документації має й інші регламентовані вимоги до змісту і форми текстів, оформлення реквізитів, бланків документів, назв, дат, індексування тощо. Робота з документами в діяльності Міністерства культури України, які відображають його діяльність, є важливою ланкою управління та контролю діяльності Міністерства.

Важливими моментами в роботі з документами є правильне групування і зберігання, що створює умови для їх швидкого пошуку. Це забезпечує номенклатура справ – систематизований і проіндексований список назв справ із зазначенням строків їх зберігання. Вона допомагає здійснити обґрунтований розподіл документації, встановлення єдиної системи формування справ, їхній облік, швидкий пошук за змістом та різновидом, відбір документації у процесі діловодства для державного зберігання [8].

Номенклатура справ Міністерства культури України, об'єднана з номенклатурами

справ їхніх структурних підрозділів. Вона розроблена на основі положення про Міністерство культури України та положень про його структурні підрозділи; типових і відомчих переліків документів із зазначенням строків їх зберігання. Кожний заклад культури повинен мати індивідуальну номенклатуру справ, яка складається зазвичай з номенклатури справ окремих структурних підрозділів [16].

Таким чином, номенклатура справ Міністерства культури України визначає принципи розподілу документів і групування їх у справи, закріплює індексацію структурних підрозділів організації, індексацію справ, встановлює терміни зберігання документів. Аналогічні функції виконують і номенклатури справ регіональних органів управління культурою.

У зв'язку з необхідністю організації всієї документації, що циркулює в Міністерстві культури України, відбувається переведення документообігу в електронну форму. Перехід на електронну документацію суттєво посилює оперативність і якість роботи з документами. Автоматизована система електронного документообігу повинна підтримувати весь життєвий цикл документа, тобто забезпечувати документування, упорядкування документації, та архівне зберігання документації, яка втратила оперативне значення [17].

Отже, в Міністерстві культури України відпрацьована ефективна система діловодства, що створює необхідне підґрунтя для його подальшої трансформації в управління документацією. Зазначимо, що наукова розробка питань стандартизації та уніфікації продовжується: так, в 2015 р. під керівництвом знаного вченого в галузі управлінської документації та її уніфікації і стандартизації професора С. Г. Кулешова була захищена кандидатська дисертація В. Ф. Бойко, присвячена історії та сучасному стану нормативно-правової бази та нормативного забезпечення уніфікації документації в Україні, розробки уніфікованих форм документів тощо. Її дисертація показала необхідність уважного підходу до постійної роботи з класифікації документів та вдосконалення державного класифікатора управлінської документації (ДКУД), уніфікації форм службових документів [1].

Назрілість перегляду структури та змісту ДКУД розглядалась у працях С. Г. Кулешова та О. М. Загорецької ще в 2010 р. [15]. У подальшому цим інститутом було підготовлено нову редакцію змісту класу 02 «Організаційно-розпорядча документація» ДКУД, затверджену Міністерством економіки і торгівлі України наказом № 885 від 28.06.2014 р. нині в УНДІАСД розробляються зміни змісту інших класів цього класифікатора.

Однак С. Г. Кулешов і В. Ф. Бойко повідомляють, що нині в Україні через рекомендаційний характер державних стандартів стандартизацію як засіб уніфікації для більшості міжгалузевих (управлінських) та галузевих систем документації (їхніх підкласів, окремих груп) не застосовують. Зазначені уніфіковані форми документів та методики їхнього застосування реєструють як нормативно-правові акти і публікують в «Офіційному віснику України» [14, с. 125].

Тепер, коли поширюються офіційні електронні ресурси органів державної влади, створюються такі складні та існуючі в он-лайн режимі документально-інформаційні системи, як портали та сайти, впроваджується електронне урядування, тим більше актуалізується питання про необхідність перегляду структури та змісту ДКУД і вдосконалення типології та видового складу ділової класифікації.

Суттєвий прорив в розвитку системи управління пов'язаний із впровадженням з 2017 р. електронного урядування в Україні, яке прямо стосується й системи документного забезпечення Міністерства культури України. Впровадження електронного урядування та створення Електронного уряду було підготовлене низкою нормативно-правових актів, починаючи від впровадження низки законів України, що забезпечили вирішення цієї проблеми: «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 № 851-IV; «Про електронний цифровий підпис» від 22.05.2003 № 852 IV; «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» від 09.01.2007 № 537-V; «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 № 2939-VI; «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 № 5203-VI; «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 № 2297-VI.

Концепція розвитку електронного урядування в Україні була затверджена розпо-

рядженням Кабінету Міністрів України від 13.12.2010 № 2250-р. [21]. У цій Концепції було відзначено низку проблем, пов'язаних із відсутністю електронного урядування, зокрема відсутність єдиних стандартів та регламентів функціонування системи електронного документообігу з використанням електронного цифрового підпису, а також ведення державних інформаційних ресурсів, адаптованих до міжнародних, недосконаліть нормативно-правової і методологічної бази, відсутність інтегрованої системи національних інформаційних ресурсів та інформаційної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування; недосконаліть чинних Урядового порталу, веб-сайтів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, обмеженість можливостей систем електронного документообігу органів державної влади та органів місцевого самоврядування; відсутність єдиних форматів та протоколів електронного цифрового підпису; повільність процесів інформатизації бібліотек, архівів, музеїв, що може призвести до поглиблення «інформаційної нерівності»; недостатність необхідних фінансових та матеріально-технічних ресурсів і неефективне їх використання.

Було зазначено, що основним механізмом організації взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, громадянами і суб'єктами господарювання повинен стати електронний документообіг з використанням електронного цифрового підпису.

Надалі розвиток цієї концепції було підтримано постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів, зокрема Постановою Кабінету Міністрів України від 18.07.2012 № 670 «Деякі питання електронної взаємодії органів виконавчої влади»; а також розпорядженнями: від 05.04.2012 № 220-р «Про схвалення плану дій з впровадження в Україні Ініціативи "Партнерство Відкритий Уряд"»; від 15.05.2013 № 386-р «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні»; від 11.09.2013 № 718-р «Про затвердження плану заходів щодо створення Єдиного державного порталу адміністративних послуг».

Останнім документом, який має фундаментальне значення для визначення стратегії подальшого розвитку усіх галузей державного управління, є Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», схвалена Указом Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. Впровадженням системи було започатковано формування нормативно-правової бази інформатизації, в тому числі телекомунікаційної системи, системи національних інформаційних ресурсів, інформатизацію стратегічних напрямів розвитку економіки, безпеки та оборони, соціальної сфери.

У Законі України «Про Основні засади розбудови інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» інформаційне суспільство визначається як орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток суспільства, в якому кожен міг би створювати й накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвиткові та підвищуючи якість життя».

У ньому наголошується на використанні інформаційно-телекомунікаційних технологій для вдосконалення державного управління, відносин між державою і громадянами, становлення електронних форм взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування й фізичними та юридичними особами.

Етап завершення розвитку електронного урядування почався в 2015 році після прийняття Коаліційної угоди парламентських фракцій Верховної Ради України (2014 рік) та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. Цими документами було прийнято розгалуження розвитку електронного урядування України й базування на моделях розвитку e-Gov 1.0 та e-Gov після залучення до розробки програмного забезпечення волонтерів та іноземних фахівців [2].

Переваги електронного урядування щодо прискорення, якості та доступності державних послуг для громадян полягають у спрощенні процедур та скороченні адміністративних витрат; забезпеченні контролю за результативністю діяльності органів виконавчої влади; забезпеченні відкритості інформації про ді-

яльність органів виконавчої влади, розширенні доступу до неї тощо.

На принципово новому рівні може здійснюватися керування роботою державного апарату; координація діяльності регіональних управлінь і територіальних підрозділів; ведення внутрішнього діловодства. Забезпечується одноразова реєстрація документа, можливість паралельного виконання різних операцій з метою скорочення часу руху документів і підвищення оперативності їх виконання, безперервність руху документа, розвинена система звітності по різних статусах і атрибутах документів.

Електронне урядування, перейшовши на цифрові технології, дозволяє суттєво розвивати місію Міністерства культури щодо функцій, задекларованих в його Положенні. Перехід від традиційного діловодства до управління документацією на засадах електронного урядування є значним кроком уперед і потребує комплексного теоретико-методичного аналізу, створення моделі управління документацією і стратегії розвитку цього процесу в органах управління культурою.

Розвиток ресурсної бази управління документацією та розробка наукових та практичних питань стандартизації та уніфікації в галузі управління документацією, зокрема такого її класу як організаційно-розпорядча документація, закладає ґрунтовну базу для подальшого розвитку теоретичних засад системи управління документацією, організовує передумови для переходу від традиційного діловодства до процесу автоматизованого управління всією документальною інформацією, що циркулює в Міністерстві.

Сьогодні зміни в документаційному забезпеченні управління пов'язуються з адміністративною реформою України, законопроект змін до Конституції України був внесений в 2015 р. президентом Україна Петром Порошенко на розгляд Верховної Ради і в першому читанні був ухвалений на засіданні Верховної Ради України 21 лютого 2017 р. [22].

За проектом в адміністративну систему вводиться нова адміністративно-територіальна одиниця – громада: громади, райони, регіони. У проекті зазначається:

«Територія України поділена на громади. Громада є первинною одиницею у системі адміністративно-територіального устрою України.

Декілька громад становлять район.

Автономна Республіка Крим та області є регіонами України.

Особливості Києва, Севастополя у системі адміністративно-територіального устрою України визначаються окремими законами» [22, ст. 133].

За новим проектом територіальна громада здійснює місцеве самоврядування як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування шляхом самостійного регулювання суспільних справ місцевого значення та управління ними в межах Конституції і законів України, здійснює місцеве самоврядування безпосередньо шляхом місцевих референдумів та в інших формах, визначених законом. Органами місцевого самоврядування громади є рада громади як представницький орган та виконавчі органи місцевого самоврядування громади [22, ст.140]. Це обґрунтовує й додаткові, порівняно з впровадженням інформаційних технологій перспективні зміни у організації діловодства в органах влади та управління.

Посилення ролі документації в суспільстві та зростання її інформаційного потенціалу зумовило формування професійної групи, що займається опрацюванням документації її збереженням та включенням до системи професійних комунікацій. Аналіз історіографії проблеми дозволив встановити, що дослідники досить ґрунтовно вивчили комплекс проблем діловодства і управлінського документознавства та безпосередньо брали участь у розробці законодавчої та нормативної бази, зокрема впровадження національного стандарту України ДСТУ 4423-2005 «Інформація та документація. Управління документаційними процесами» на базі міжнародного, створено низку підготовлених фахівцями нормативно-правових актів України, міжнародних та вітчизняних стандартів із управління документацією, організаційно-регламентуючої документації з діловодства тощо. Серед них слід назвати такі документи, як «Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлювання документів» (ДСТУ 4163-2003), Положення про Міністерство культури України, «Інструкція з діловод-

ства в апараті Міністерства культури України», затвердженою наказом Міністерства культури України від 31 травня 2012 р., № 553 тощо.

Тим закладено необхідне підґрунтя для розвитку теорії і практики управління документацією в Україні, яка сьогодні потребує нового теоретичного осмислення. Однак, за визнанням спеціалістів, інноваційні впровадження дуже повільно реалізуються в практиці управлінської документації, організації сучасного діловодства.

Важливим чинником розвитку сучасного документознавства в цілому і управління документацією зокрема, є реалізація пізнавальних можливостей комунікаційного підходу, що ґрунтується на результатах вивчення комунікаційних потреб суспільства та розробки ефективних засобів їх задоволення. Магістральним напрямом розвитку комунікаційного підходу в дослідженні теорії і практики управління документацією є розробка ефективних технологій, що ґрунтується на інформаційно-технологічних можливостях ери електронної документації та максимально широкому використанню електронних ресурсів органів центральної та місцевої влади, поєднання з реформуванням та децентралізацією органів влади, використання ресурсів розвинутої структури установ культури та мистецьких організації, вищих навчальних закладів, у тому числі і оцифрованих.

Висновки. Пріоритетними напрями в розвитку документаційного забезпечення управління в галузі культури України сьогодні є створення єдиного культурного простору та відповідного удосконалення діловодних процесів, освоєння здобутків інформатизації, пов'язаних із впровадженням електронного документообігу та електронного урядування, розробка і кваліфіковане використання зведеної номенклатури справ та розвиток її видового складу. Але нові реалії державної політики, прийняття Довгострокової стратегії, початок адміністративної реформи, заявлені в Довгостроковій стратегії перспективи оновлення низки законів та положень, стрімкий розвиток інформаційно-документаційних систем, зокрема інформаційних та цифрових ресурсів, напрацювання теоретичних засад і практичних розробок є важливою передумовою назрілого переходу від діловодства до процесу управління всією документацією, що циркулює в галузі культури.

Це відкриває перспективи формування такої системи управління документацією, яку можна вважати якісно новим утворенням порівняно з діловодством. Останнє може бути забезпечено не лише впровадженням нового законодавства, а й розвитком електронних технологій у діяльності уряду, електронним урядуванням, а й вдосконаленням системи управління документацією. Аналогічна проблема постає і перед регіональними органами управління культурою, зокрема територіальними громадами, районними та регіональними. Перехід до управління документацією на загальнодержавному і регіональному рівнях забезпечить формування інтегрованої системи управління документацією в органах управління культури, діяльність якої має базуватися на використанні можливостей інформаційних технологій, створення електронного уряду та розвитку ресурсів у мережі Інтернет.

Список використаної літератури

1. Бойко В. Ф. Уніфікація документації в Україні: історія та сучасний стан : дис. ... канд. іст. наук : 27.00.02 / Бойко В. Ф. ; Держ. арх. служба України, Укр. НДІ арх. справи та документознавства. – Київ, 2015. – 544 с.

2. Електронне урядування [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енцикл. – Електрон. дані. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%B5_%D1%83%D1%80%D1%8F%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F. – Назва з екрану.

3. Зображувальні матеріали. Відбитки фотографічні проявлені. Правила зберігання (ISO 18920:2000, IDT) : ДСТУ ISO 18920:2005. – Чинний від 2007-01-01. – Київ : Держспоживстандарт України, 2008. – IV, 13 с. – (Національний стандарт України).

4. Зображувальні матеріали. Пластинки фотографічні оброблені. Правила зберігання (ISO 18918:2000, IDT) : ДСТУ ISO 18918:2006. – Чинний від 2007-10-01. – Київ : Держспоживстандарт України, 2011. – V, 15 с. : табл. – (Національний стандарт України).

5. Зображувальні матеріали. Плівки фотографічні безпечні оброблені. Правила зберігання (ISO 18911:2000, IDT) : ДСТУ ISO 18911:2006. – Чинний від 2007-10-01. – Київ : Держспоживстандарт України, 2011. – IV, 22 с. : рис., табл. – (Національний стандарт України).

6. Зображувальні матеріали. Плівки, пластинки та папір фотографічні оброблені. Захисні засоби і контейнери для зберігання (ISO 18902:2001, IDT) : ДСТУ ISO 18902:2006. – Чинний від 2007-10-01. – Київ : Держспоживстандарт України, 2015. – IV, 11 с. – (Національний стандарт України).

7. Зображувальні матеріали. Стрічка магнітна на поліефірній основі. Правила зберігання (ISO 18923:2000, IDT) : ДСТУ ISO 18923:2006. – Чинний від 2007-10-01. – Київ : Держспоживстандарт України, 2011. – IV, 15 с. : рис., табл. – (Національний стандарт України).

8. Інструкція з діловодства в апараті Міністерства культури України [Електронний ресурс] : затв. наказом М-ва культури України від 31 травня 2012 р., № 553; створена на основі Типової інструкції. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245141005&cat_id=244950594.

9. Інформація та документація. Керування документаційними процесами. Ч. 1 : Основні положення (ISO 15489-1:2001, MOD) : ДСТУ 4423-1:2005 / розроблено: УНДІАСД Держкомархіву України ; розробники: І. Антоненко, О. Загорецька, С. Кулешов (кер. розроблення). – Чинний від 01.04.2007. – Київ : Держспоживстандарт України, 2007. – 28 с. – (Національний стандарт України).

10. Інформація та документація. Керування документаційними процесами. Ч. 2 : Настанови (ISO/TR 15489-2:2001, MOD) : ДСТУ 4423-2:2005 / розроблено: УНДІАСД Держкомархіву України ; розробники: І. Антоненко, О. Загорецька, С. Кулешов (кер. розроблення). – Чинний від 01.04.2007. – Київ : Держспоживстандарт України, 2007. – 44 с. – (Національний стандарт України).

11. Інформація та документація. Папір для документів. Вимоги до довговічності (EN ISO 9706:1998, IDT) : ДСТУ EN ISO 9706:2008. – Чинний від 2010-01-01. – Київ : Держспоживстандарт України, 2012. – IV, 6 с. – (Національний стандарт України);

12. Інформація та документація. Словник термінів (ISO 5127:2001, IDT) : ДСТУ ISO 5127:2007. – Київ : Держспоживстандарт України, 2010. – V, 237 с. – (Національний стандарт України).

13. Калінічева Г. І. Міжнародні стандарти у сфері архівної справи та керування документаційними процесами: проблеми гармонізції в Україні / Г. І. Калінічева, Р. В. Романовський // Архіви України. – 2015. – Вип. 4. – С. 54–73.

14. Кулешов С. Г. Періодизація уніфікації офіційних документів в Україні / С. Г. Кулешов, В. Ф. Бойко // Архіви України – 2015. – № 1. – С. 111–128.

15. Кулешов С. Проект «Концепції перегляду структури та змісту Державного класифікатора управлінської документації (ДКУД, ДК 010-98) / С. Кулешов, О. Загорецька // Студії з архів. справи та документознавства. – 2010. – Т. 18. – С. 53–59.

16. Положення про Міністерство культури України : затв. Постановою Кабінету міністрів України від 3 вересня 2014 р. № 495 (із змінами). – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show495/2014 – Назва з екрану.

17. Порядок зберігання електронних документів в архівних установах [Електронний ресурс] : наказ Державного комітету архівів України від 25 квіт. 2004 р. № 49 // Архіви України : офіц. веб-сайт Держ. ком. архівів України. – [Київ], 2008. – Режим доступу: http://www.archives.gov.ua/Law-base/Regulations/index.php?order-2005-49. – Назва з екрану.

18. Правила описування архівних документів (ISAD (G): 1999, NEQ) : ДСТУ 4331:2004 / розробники: Н. Христова (кер. розробки), Л. Драгомірова, С. Лозова. – Чинний від 01.07.2005. – Київ : Держспоживстандарт України, 2005. – 15 с. – (Національний стандарт України).

19. Про затвердження Положення про постійно діючу Центральну експертну комісію (ЦЕК) Міністерства культури і туризму України і Положення про архів Міністерства культури і туризму України [Електронний ресурс] : наказ Міністерства культури і туризму України від 28.02.2006 № 79. – Електрон. дані. – [Київ], 2017. – Режим доступу: http://www.uazakon.com/document/fpart25/idx25688.htm. – Назва з екрану.

20. Про затвердження Типової інструкції з діловодства у центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів від 30 листоп. 2011 р. №1242. – Електрон. текст. дані. – http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1242-2011-%D0%BF. – Назва з екрану.

21. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні [Електронний ресурс] : розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.12.2010 № 2250-р. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%D1%80. – Назва з екрану.

22. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) [Електронний ресурс] : від 01.07.2015 № 2217а. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812. – Назва з екрану.

References

1. Boyko, V.F. (2015). Unification of Documentation in Ukraine: History of the Time of the Mill. Doctor's thesis. 27.00.02 Kyiv [in Ukraine].

2. Electronic Governance. Wikipedia: Free Encyclopedia. Retrieved from https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%B5_%D1%83%D1%80%D1%8F%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F. [in Ukrainian].

3. Figurative materials. Photographic prints are displayed. Rules of storage. (2008). (ISO 18920:2000, IDT) : DSTU ISO 18920-2005 from 01.01.2007. Kyiv: Derzhstandart Ukraine [in Ukrainian].

4. Figurative materials. Photographic plates processed. Rules of storage (2011). (ISO 18918:2000, IDT) : DSTU ISO 18918:2006 from 01.10.2007. Kyiv: Derzhstandart Ukraine [in Ukrainian].

5. Figurative materials. Films are photographic safe treated. Rules of storage. (2007). (ISO 18911:2000, IDT) : DSTU ISO 18911:2006 from 01.10.2007. Kyiv: Derzhstandart Ukraine [in Ukrainian].

6. Figurative materials. Films, plates and paper photographic processed. Safes and containers for storage. (2015). (ISO 18902:2001, IDT) : DSTU ISO 18902:2006 from 01.10.2007. Kyiv: Derzhstandart Ukraine [in Ukrainian].

7. Imaging materials. Magnetic tape on polyester base. Rules of storage. (2011). (ISO 18923:2000, IDT) : DSTU ISO 18923:2006 from 01.10.2007. Kyiv: Derzhstandart Ukraine [in Ukrainian].

8. Instruction on record keeping in the apparatus of the Ministry of Culture of Ukraine. Retrieved from http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245141005&cat_id=244950594. [in Ukrainian].

9. Information and documentation. Manage the documentation process. Part 1 : Substantive provisions (2007). (ISO 15489-1:2001, MOD) : DSTU 4423-1:2005 from 01.04.2007. Kyiv: Derzhstandart Ukraine [in Ukrainian].

10. Information and documentation. Manage the documentation process. Part 2: Directions(2007). (ISO 15489-2:2001, MOD) : DSTU 4423-2:2005 from 01.04.2007. Kyiv: Derzhstandart Ukraine [in Ukrainian].

11. Information and documentation. Paper for documents. Lifecycle requirements (2010). (EN ISO 9706:1998, IDT) : DSTU ISO 9706:2008. from 01.01.2010. Kyiv: Derzhstandart Ukraine [in Ukrainian].

12. Information and documentation. Glossary of terms (2010). (ISO 5127:2001, IDT) : DSTU ISO 5127:2007. from 2010. Kyiv: Derzhstandart Ukraine [in Ukrainian].

13. Kalinicheva, G.I., & Romanovsky, R.V. (2015). International Standards in the Field of Archives and Documentation Management: Problems of Harmonization in Ukraine. Archives of Ukraine, 4, 54-73 [in Ukrainian].

14. Kuleshov, S.G., & Boyko, V.F. (2015). Periodization of unification of official documents in Ukraine. Archives of Ukraine, 1, 111-128[in Ukrainian].

15. Kuleshov, S., & Zagoretskaya, O. (2010). Project "Concept for reviewing the structure and content of the State Classifier of Management Documentation (DKUD, DK 010-98). Studios from archive. Affairs and Documentation, Vol. 18, 53-59 [in Ukrainian].

16. Regulation on the Ministry of Culture of Ukraine. Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show495/2014 [in Ukrainian].

17. Procedure for storing electronic documents in archival institutions. Retrieved from http://www.archives.gov.ua/Law-ase/Regulations/index.php?order-2005-49. [in Ukrainian].

18. Rules for describing archival documents (2005). (ISAD (G): 1999, NEQ): DSTU 4331: 2004 from 01.07.2005. Kyiv: Derzhstandart Ukraine [in Ukrainian].

19. On Approval of the Regulation on the Permanent Central Expert Commission (CEC) of the Ministry of Culture and Tourism of Ukraine and the Regulation on the Archive of the Ministry of Culture and Tourism of Ukraine. Retrieved from http://www.uazakon.com/document/fpart25/idx25688.htm. [in Ukrainian].

20. On Approval of the Typical Manual on Clerical Work in the Central Executive Bodies, the Council of Ministers of the Autonomous Republic of Crimea, local executive authorities. Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1242-2011-%D0%BF. [in Ukrainian].

21. About the approval of the Concept of e-Government Development in Ukraine. Retrieved from http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%D1%80. [in Ukrainian].

22. Draft Law on amendments to the Constitution of Ukraine (regarding decentralization of power). Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812. [in Ukrainian].

УДК 316.754 (477) : 004.91

Горова Світлана Валеріївна,
докторант Національної бібліотеки України
ім. В.І.Вернадського,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
старший науковий співробітник
Gorova.S@ukr.net,

НОВІТНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СУСПІЛЬНИХ ТА КУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Мета роботи – *розглянути новітні інформаційні технології в суспільних та культурних процесах сучасної України.* ***Методологія дослідження.*** *Для забезпечення отримання достовірних результатів дослідження у статті використовується комплекс методологічних принципів та система методів наукового пізнання: загальнонаукових, міждисциплінарних та дисциплінарних. Ці методи відображають процес синтезу знань, використовуваних даним дослідженням та підпорядковуються його меті, стають інструментом аналізу впливу новітніх інформаційних технологій на суспільні та культурні процеси сучасної України. Особлива увага приділяється використанню загальнонаукових підходів, методів і принципів, що забезпечують приріст знань. Як базовий використовується системний підхід.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає в розширенні уявлень про рівень впливу новітніх інформаційних технологій на суспільні та культурні процеси у нашій державі.* ***Висновки.*** *Присутність впливу сучасної національної ідеології в соціальних інформаційних комунікаціях сприятиме зміцненню національного патріотизму, культурної складової в усіх сферах суспільного життя. Вихованням патріотизму в свідомості нових поколінь українського народу при цьому буде забезпечено майбутнє України в еволюції інформаційного суспільства.*

Ключові слова: *інформатизація, культура, ментальність, інформаційний вплив, соціальні мережі, суспільна консолідація, демократизація суспільства.*

Горовая Светлана Валерьевна,
докторант Национальной библиотеки Украины
им. В.И.Вернадского,
кандидат наук по социальным коммуникациям,
старший научный сотрудник

НОВЕЙШИЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБЩЕСТВЕННЫХ И КУЛЬТУРНЫХ ПРОЦЕССАХ СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЫ

Цель работы – *рассмотреть новейшие информационные технологии в общественных и культурных процессах современной Украины.* ***Методология исследования.*** *Для обеспечения получения достоверных результатов исследования в статье используется комплекс методологических принципов и система методов научного познания: общенаучных, междисциплинарных и дисциплинарных. Эти методы отражают процесс синтеза знаний, используемых данным исследованиям и подчиняются его цели, становятся инструментом анализа влияния новейших информационных технологий на общественные и культурные процессы современной Украины. Особое внимание уделяется использованию общенаучных подходов, методов и принципов, обеспечивающих прирост знаний. В качестве базового используется системный подход.* ***Научная новизна работы*** *заключается в расширении представлений о степени влияния новейших информационных технологий на общественные и культурные процессы в нашем государстве.* ***Выводы.*** *Присутствие влияния современной национальной идеологии в социальных информационных коммуникациях будет способствовать укреплению национального патриотизма, культурной составляющей во всех сферах общественной жизни. Воспитанием патриотизма в сознании новых поколений украинского народа при этом будет обеспечено будущее Украины в эволюции информационного общества.*

Ключевые слова: *информатизация, культура, ментальность, информационное воздействие, социальные сети, общественная консолидация, демократизация общества.*

© *Горова С.В.*

Gorova Svitlana,
Doctoral Candidate, Vernadsky National Library,
Candidate of Social Communication Sciences,
Senior Research Fellow

THE LATEST INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE SOCIAL AND CULTURAL PROCESSES OF MODERN UKRAINE

The purpose of the article. *Considering the prospects of the development of information processes in Ukraine, it will be right to state the necessity of their continuity with the operation of preservation and development of social memory, culture. Without it, without elements of remembering and storing in consciousness, no socially significant actions are possible. The set of socio-cultural means and institutions that perform selection and transformation of actual social information into information about the past (retrospective) in order to preserve the accumulated social experience and transfer it from generation to generation, the use of the properties of reproduction of past experience, the long-term storage of information about events of the external world and responses for them - all this is necessary in any socially relevant activity. Accordingly, the consideration of the latest information technologies in the social and cultural processes of modern Ukraine is essential today.* ***Methodology.*** *The article uses a set of methodological principles and a system of scientific knowledge methods: general scientific, interdisciplinary and disciplinary to ensure reliable results of the research. These methods reflect the process of synthesis of knowledge used by this research and are subject to its purpose, become a tool for analyzing the impact of the latest information technologies on the social and cultural processes of modern Ukraine. Particular attention is paid to the use of general scientific approaches, methods, and principles that provide knowledge gains. The* ***scientific novelty*** *of the work is to expand the perceptions about the level of influence of the latest information technologies on the social and cultural processes in our state.* ***Conclusions.*** *The impact of modern national ideology in social information communications will contribute to the strengthening of national patriotism, a cultural component in all spheres of public life. The upbringing of patriotism in the consciousness of the new generations of the Ukrainian people will ensure the future of Ukraine in the evolution of the information society.*

Key words: *informatization, culture, mentality, information influence, social networks, social consolidation, the democratization of society.*

Актуальність теми дослідження обумовлена особливостями використання нових інтернет-технологій для реалізації актуальних завдань сучасного політичного та культурного процесу, демократизації суспільства, а також небезпеки, привнесеної цими технологіями.

Мета роботи – розглянути новітні інформаційні технології в суспільних та культурних процесах сучасної України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробкою питань означеної проблематики займаються вітчизняні та зарубіжні науковці, а саме: В. М. Горовий, Т.Добко, Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко та ін. Проте сучасний стрімкий розвиток інформаційного суспільства постійно дає новий матеріал для науково-практичних узагальнень.

Виклад основного матеріалу. Політика реформ у сучасній Україні нерозривно пов'язана із впровадженням електронних інформаційних технологій, масовою інформатизацією всіх сфер суспільного життя. Процес нинішнього етапу інформатизації сприяє:

– включенню в систему інформаційних обмінів усе більш широких мас людей;

– утвердженню в системі соціальних інформаційних комунікацій інформації, що репрезентує систему демократичних та культурних цінностей;

– при визначених політичних орієнтирах – консолідації суспільства, вдосконаленню його соціальної структури, ефективному вивільненню творчого та культурного потенціалу розвитку, ліквідації наявної системи трансформаційних проблем у ході розбудови сучасного суспільства.

Для України при цьому найбільш значимими в наш час є проблеми:

– забезпечення національної єдності на основі вибору оптимального для нації шляху розвитку, що об'єднував би різні за соціально-культурним, економічним рівнем розвитку регіони країни;

– забезпечення національного, культурного розвитку в умовах посилення процесів культурної уніфікації.

Інформація нині слугує дієвим чинником будь-яких змін у суспільстві. Усвідомлення цієї істини зумовило створення концепції інформаційного суспільства, сутнісними ознаками якого є: пріоритет інформації й інформаційних технологій як провідних, стратегічних чинників розвитку продуктивних сил; глобалізація процесів та явищ, що формує єдиний інформаційний простір і сприяє діалогу та взаємопроникненню культур; зміна ролі особистості, актуалізація знань і кваліфікації як головного джерела оновлення світу; розширення сфери культури (нова комунікація, полікультурність, віртуалізація тощо) і виникнення нових культур (електронна, мережева, мультимедійна та ін.); інноваційний стиль мислення; еволюційно-синергетичний, системно-інформаційний підхід; гуманізація і гуманітаризація знання; виникнення інформаційно-екологічних проблем, загроза психофізичному здоров'ю людей та ін. [1].

Упровадження інформаційних технологій створило нові, унікальні можливості для активного й ефективного розвитку держави, суспільства, особистості. Разом з процесами інформатизації відбувається активний розвиток нової форми культури – інформаційної.

У широкому значенні під інформаційною культурою розуміють сукупність принципів і реальних механізмів, що забезпечують позитивну взаємодію етнічних і національних культур, їх поєднання в загальному досвіді людства [2].

З точки зору культурології інформаційна культура є одним з видів культуротворчої діяльності щодо оперативного пошуку інформації, якісної її обробки і практичного використання в різних системах комунікацій [3].

Розвиток соціальних мереж став новим революційним етапом у вдосконаленні суспільних інформаційних обмінів, фактором суспільної консолідації на рівні найповнішого в практиці соціальних інформаційних обмінів задоволення особистісних інтересів. При цьому, зростаюче значення в суспільному житті горизонтальних форм інтернет-спілкування не могло пройти повз увагу і економічних стратегів, і спецслужб, і політтехнологів. І технології використання соцмереж стали на сьогодні стали обов'язковим компонентом в реалізації економічних, політичних, культурних проектів, аспектом силового тиску в воєнній сфері.

Вивчення процесу інформаційних обмінів за допомоги соцмереж дає підстави для твердження про те, що такі форми спілкування дають змогу для посилення особистісних характеристик, глибшого від усіх інших засобів фіксації інформації, що відображають емоційну сферу людини, її внутрішній стан під час спілкування. Можна стверджувати, що проблеми дієвого використання інформаційних ресурсів тісно пов'язані із суб'єктивними факторами освоєння навколишньої дійсності, при розв'язанні конкретних завдань розвитку інформаційних процесів у свідомості людини «охоплюються шари свідомого і підсвідомого, шари так званих духовних традицій» [4]. І тому питання про зміст і значення ментальних характеристик людей в сучасному глобалізованому суспільстві виходить за межі суто філософської проблематики та набуло значення, пов'язаного з певними практичними запитами інформаційного етапу розвитку людської цивілізації.

Фактор ментальних особливостей в інформаційному суспільстві набуває зростаючого прикладного значення у зв'язку:

– зі зростаючою інтенсивністю інформаційних обмінів між націями і державами, між різними соціальними структурами на внутрішньо державному рівні, необхідністю збереження і розвитку унікальних ментальних традицій в інтересах подальшої суспільної еволюції;

– з організацією спільного виробництва (спільних підприємств, в т. ч. із зарубіжною участю, міжнародної економічної кооперації, ТНК), спільної діяльності (наукової, освітньої, культурної, в сфері екології та ін.) різних за ментальними ознаками об'єднань людей, із врахуванням ментальних характеристик ділових партнерів;

– з розвитком суспільних наук, наукового осмислення нової суспільної організації;

– зі зростанням суспільної уваги до введення в загальний обіг національних інформаційних ресурсів, що є культурним надбанням попередніх поколінь нашої цивілізації;

– при нейтралізації рецидивів інформаційних воєн та міжнародного інформаційного тероризму [5].

Значення ментального фактора в інформаційних обмінах сучасного суспільства привертає увагу спеціалістів як в напрямі вдосконалення сучасних комунікативних можливостей, так і в застосуванні відповідних прийомів при організації негативних інформаційних впливів. Такі впливи на етапі розвитку інформаційного суспільства можуть набирати такого рівня гостроти, коли вони перетворюються в інформаційні війни. Це – крайній спосіб міжнародного протистояння, характерний для інформаційного суспільства. Нині це спостерігається у російсько-українському протистоянні в інформаційному просторі.

При цьому для України як сторони, що зазнає інформаційної агресії, турбота про національну ментальність, культуру підтримку і розвиток її імунітету є особливо важливою справою, оскільки стосується глибин людської психіки і свідомості, збереження національної самоідентифікації. Адже саме ментальність, її культурна складова пронизує глибинні психологічні рівні, вона укорінюється у підсвідомих глибинах людської психіки. І тому ментальні настанови здаються людям чимось само собою зрозумілим і, спираючись на ці настанови у своїй поведінці, вони не замислюються, чому діють саме так [6].

«Сучасна Україна переживає злам своєї історії, багато в чому пов'язаний з осмисленням неминучості оновлення, переформування етнокультури, культури, взаємопізнання і взаємопоєднання. Перед суспільством і його владою стоїть завдання відшукання механізмів і забезпечення своєї етнокультурної ідентичності незалежно від місця проживання і надання рішучої відсічі культурній експансії, яка відчувається, з боку проросійськи налаштованих мешканців України. Але це можливо тільки тоді, коли є згода, взаємне розуміння, відкритість загальнонаціональним проектам нової влади, коли буде існувати певний ментальний потенціал. Парадигма втілення національної ідеї (тобто ідеї щодо об'єднання української нації) вільно або мимоволі, але базується на ментальності» [7]. Для цього, однак, потрібна багатопланова робота в напрямі зведення до єдиного знаменника надзвичайно строкатого поля ментальних, культурних характеристик, властивих українському народу.

У цих характеристиках і двоїстість української ментальності, що обумовлюється геополітичним становищем і проявляється в поєднанні індивідуалізму, характерного для західної орієнтації, і східної чуттєвості та емоційності та протиставленні двох головних історичних пластів традиційно-побутової культури: землеробського і козацького. Ця двоїстість виявляється у великій амплітуді чуттєвого життя українців: від любові – до ненависті, від ейфорії – до розпачу, а також у певній непослідовності дій [8] вирішення власних проблем; безпорадність – надія на вирішення проблем ззовні, на чиюсь гуманітарну допомогу [9].

Слід підкреслити, що ефективність використання комунікативних засобів для консолідації суспільства крім введення в даний процес інноваційних технологій, насамперед, електронних інформаційних обмінів, крім вдосконалення самої системи комунікативної взаємодії традиційних і нових її форм, потребує якісного, змістовно ув'язаного, актуального з точки зору суспільного розвитку, інформаційного наповнення соціальних інформаційних комунікацій. «Суспільний розвиток є одночасно проявом і показником розвитку духовно-культурного, загальноцивілізаційного. Тому всі ознаки і критерії розвитку суспільства, перш за все, такі, як економічний, політичний, державний свідчать про рівень духовно-культурних цінностей, нагромаджених суспільством. А тому і сам суспільний прогрес можливий лише на надійній духовній, гуманістичній основі. Реалізація принципів справедливого, демократичного суспільного і державного устрою має опиратися на міцний фундамент справді гуманістичних цінностей духовної культури – культури свого народу і культури інших народів, культури загальнолюдської» [10].

На національному рівні таким об'єднуючим началом має бути сучасна національна ідеологія. Якраз для рівня національної організації суспільства вироблення такої ідеології є особливо важливим, оскільки лише вироблені орієнтири в майбутнє, що враховують якісний рівень розвитку сучасного суспільства, базуються на прогресивних національних та культурних тра-

диціях розвитку при засвоєні і підтримці їх громадянами можуть стати гарантією збереження національної самобутності, культури в умовах активізації глобальних інформаційних впливів, що негативними своїми складовими несуть в собі можливості тотальної уніфікації.

Наукова новизна роботи полягає в розширення уявлень про рівень впливу новітніх інформаційних технологій на суспільні та культурні процеси у нашій державі.

Висновки. Присутність впливу сучасної національної ідеології в соціальних інформаційних комунікаціях сприятиме зміцненню національного патріотизму в усіх сферах суспільного життя. Вихованням патріотизму в свідомості нових поколінь українського народу при цьому буде забезпечено майбутнє України в еволюції інформаційного суспільства.

Список використаних джерел

1. Гриценко С. В. Информационная культура личности в постиндустриальном обществе : автореф. дисс. … канд. филос. наук : 09.00.11 / В. В. Гриценко [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http:// cheloveknauka.com/ informatsionnaya-kultura-lichnosti-v-postindustrialnom-obschestve. – Загл. с экрана

2. Миронова В. В. Інформаційна культура як основа загальної культури люди- ни / В. В. Миронова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mdgukid.at.ua/publ/informacijna_kultura_jak_osnova_ zagalnoji_kulturi_ljudini/1-1- 0-68. – Назва з екрана.

3. Трач Ю. В. Нові інформаційні технології та інформаційна культура в глобалізованому світі. – Культура України. – 2016. – Вип. 52. – С. 112-117.

4. Грабовський С. Поняття ментальності в суспільних науках // Генеза. – 1995. – № 1 (3). – С.8-13.

5. Інформатизація і модернізація соціокультурної сфери суспільства: взаємодія і розвиток / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К.: НБУВ, 2011. –С.15.

6. Смола Л. Є. Детермінанти політичного процесу сучасності: теоретико-методологічний аналіз в інформаційно-психологічному вимірі / Л.Є. Смола. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 448 с.

7. Гавриш І. В., Жежерун В. Т. Роль менталітету, національного характеру та патріотизму у формуванні держави й об'єднанні України // Наукові записки Харківського університету Повітряних Сил. Соціальна філософія, психологія. – Харків: ХУПС, 2006. – Вип. 1(25). – С. 35-41.

8. Маслянко А. В. Роль ментальності в житті суспільства. - [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http:// nsportal.ru/ap/drugoe/library/rol-mentalnost%D1%96-v-zhitt%D1%96-susp%D1%96lstva. – Назва з екрану.

9. Майхрович А. Идеология : сущность , назначение, возможности. – Мн.: Издательство «Право и экономика», 2001. – С. 5-6.

References

1. Hrytsenko S. V. (2011). Information culture of a person in a post-industrial society. Extended abstract of candidate's thesis. Retrieved from: http://cheloveknauka.com/ informatsionnaya-kultura-lichnosti-v-postindustrialnom-obschestve [in Russian].

2. Myronova, V. V. Information culture as the basis of the general human culture. Retrieved from: http:// mdgukid.at.ua/publ/informacijna_kultura_jak_osnova_zagalnoji_kulturi_ljudini/1-1- 0-68. [in Ukrainian].

3. Trach, Yu. V. (2016). New Information Technologies and Information Culture in a Globalized World. Kultura Ukrainy, 52, 112-117 [in Ukrainian].

4. Hrabovskyi, S. (1995). The concept of mentality in social sciences. Heneza, 1 (3), 8-13 [in Ukrainian].

5. Informatization and modernization of the socio-cultural sphere of society: interaction and development (2011). K.: NBUV, 15 [in Ukrainian].

6. Smola, L. Ye. (2010). Determinants of the political process of the present: theoretical and methodological analysis in the information-psychological dimension. K.: Vydavnychyi dim Dmitra Burago [in Ukrainian].

7. Havrysh, I. V., Zhezherun V. T. (2006). The role of mentality, national character and patriotism in the formation of the state and the unification of Ukraine. Naukovi zapysky Kharkivskoho universytetu Povitrianykh Syl. Sotsialna filosofiia, psykholohiia. Kharkiv: KhUPS, 1(25), 35-41[in Ukrainian].

8. Maslianko, A. V. The role of mentality in the life of society. Retrieved from: http://nsportal.ru/ap/ drugoe/library/rol-mentalnost%D1%96-v-zhitt%D1%96-susp%D1%96lstva [in Ukrainian].

9. Maikhrovych, A. (2001) Ideology: essence, purpose, possibilities. Mn.: Yzdatelstvo «Pravo y ekonomyka» [in Russian].